

EGYÜTT 2013/2

A Magyar Írószövetség Kárpátaljai Írócsoportjának folyóirata,
az 1965–1967 között Ungváron megjelent szamizdat jogutódja, újraindult 2002-ben

Felelős kiadó és lapigazgató: *Dupka György*

Szerkeszti a szerkesztőbizottság:

Elnök: *Vári Fábán László* (szépirodalom)

Szerkesztők:

Csordás László (olvasószerkesztő)

Bakos Kiss Károly (kritika)

Zubánics László (tanulmány)

Fábán Zoltán (tipográfia)

Védnökök:

S. Benedek András alapító-főszerkesztő (1965–1967)

Pomogáts Béla irodalomtörténész

Tanácsadók:

Botlik József, Fodor Géza

nka

BETHLEN GÁBOR Nemzeti Kulturális Alap

Alapkezelő Zrt.

Megjelenik kéthavonta a Bethlen Gábor Alap és a Nemzeti Kulturális Alap,
valamint a Magyar Értelmisségek Kárpátaljai Közössége
és a Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet támogatásával

A szerkesztőség címe:

Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet, Európa-Magyar Ház
90202 Beregszász, Széchenyi u. 59B. Telefon/fax: +380-3141-42815
e-mail: kmmi@swi.net.ua, egyutt.lap@gmail.com

Az Együtt irodalom-művészet-kultúra számai elektronikus változatban is olvashatóak
a KMMI honlapján: www.kmmi.org.ua

Szerkesztőségi fogadóórak: szerda: 13⁰⁰–16⁰⁰

A kiadó címe: Magyar Értelmisségek Kárpátaljai Közössége
88000 Ungvár, Babuskin tér 5A. Telefon/fax: +380-312-643737

Készült: Shark magánvállalkozás

Lapengedély száma: 3TN⁰188

A folyóiraton nyereség nem képződik

HÁROM ÉVIG LESZ A BABÁM

Há - rom é - vig lesz a ba - bám a szo - ly - va - i ka - szár - nyá - ba be - zár - va.

Há - rom é - vig tisz - tes le - gény je - len - ti, hogy be - lé - pett a szo - bá - ba.

Há - rom é - vig min - den es - te ki - ál - lak az ál - lo - más - ra sört in - ni.

Vo - nat vo - nat, be - tyár vo - nat, de jó len - ne ba - bám u - tán u - taz - ni.

*Három évig lesz a babám
a szolyvai kaszárnyába bezárva.
Három évig tiszt es legény
jelenti, hogy belépett a szobába.*

*Három évig minden este
kiállok az állomásra sört inni.
Vonat vonat, betyár vonat,
de jó lenne babám után utazni.*

Mezővári, 1976.
Énekelt e: Jakab Kálmán, sz.: 1925.
Gyűjtötte: Vári Fáb ián László

TARTALOM

FINTA ÉVA: Rajztábla, Belső monológ (versek)	2
BARTHA GUSZTÁV: Gyerekjáték (novella)	4
T. ÁGOSTON LÁSZLÓ: A tógazda (novella)	8
CSORDÁS LÁSZLÓ: A gyermeklétű semmi (Oláh János versei elé) (jegyzet)	15
OLÁH JÁNOS: Hársak alja, Három égtáj (versek)	16
CSEH SÁNDOR: Akácfák alatt (regényrészlet)	19
MADÁR JÁNOS: Közös lélegzet, Aki fájni tud bennem, Gyöngé rügyek (versek)	32
KOVÁCS ELEONÓRA: Szürke volt (novella)	35
CZÉBELY GABRIELLA: Quo vadis?, Szeretlek nagyon (versek)	37
LŐRINCZ P. GABRIELLA: Stílus, Nagyanyám (versek)	39
HÁJAS CSILLA: Nagypával és nélküle (novella)	41
LENGYEL JÁNOS: „...Soha nem veszítjük el a hitet és a reménységet.” (interjú Bertha Zoltánnal)	44
CSORDÁS LÁSZLÓ: „Endre Ady from Érmindszent” Zelei Miklós: <i>Situs inversus</i> . Az Isten balján (recenzió)	55
KÜRTI LÁSZLÓ: Bakos Kiss Károly: Része még (recenzió)	59
VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ: A <i>Nagy hegyi tolvaj</i> magyar népballadatípus ruszin és ukrán párhuzamai (tanulmány)	63
SZEMERE JUDIT: A Beregszászi Református Egyházközség úrasztali edényei (tanulmány)	73
ZUBÁNICS LÁSZLÓ: A Dózsa-féle parasztháború a Felső-Tisza-vidéken (tanulmány)	80
DUPKA GYÖRGY: Kárpátaljai kultúrkrónika, új könyvek	89

FINTA ÉVA

RAJZTÁBLA

*Csak kicsit csúszik el a kéz
mikor Picasso odanéz
csak picit moccan el az áll
és már egy vállcsont is kiáll
pedig még gyönyörű a rend
de már lent nem, mint odafent...*

*Pedig már kívül és belül
ki-be torlódik a világ
szétesve mozdul, ami áll
s magába fagy, ami mozog
kiszöknek formák, alakok
végzik önmaguk mértanát.*

*A festő áll, és nem mozog
már csak a szem és csak az agy
szétsongva hull a rajzlapra
megtébolyultan odafagy
az elnyújtott felismerés:
hogy kívül minden gyönyörű
de már sohasem ugyanaz
minden ellentéttel vegyül
és kiakad, és beakad.*

*A széttört ceruzát lesi
rajzolni át a falakat
minden eltörte tengelyét
a szimmetria megcsúszott
és félrebillent, ami ép.*

*Talán egy másik kép lehet
kiiktatná a víziót
de tombolnak a szögletek.
Akár törött, akár kerek
a világ szétdúlta magát
és elcserélt egy látomást
amelyben Isten alkotott
egy másikra, amit Picasso.*

BELSŐ MONOLÓG

(ILI HOMLOKA MÖGÉ)

*Az éjszakában néma a sötét
Csak felszikkasztó gondolataink
Sercegnek olykor és pislognak is
Vörös tűzzel mint cigarettavég.*

*Minden tökéletesre tervezett
De eltompult a kivitelező kéz
A részletekről nem gondoskodott
S idővel a tervrajz is elveszett.*

*Ez életünk sémája is lehetne
Vagy alkotónk csupaszra fosztott álma
Bezárva gondolat- vagy test-keretbe.*

*Hiszen mindig aláhull minden eszme.
És elsóványodik a megvalósult.
Halandó és tökéletlen eleste.*

BARTHA GUSZTÁV

GYEREKJÁTÉK

A lány kilenc óráig aludt. Összepecsételt bugyiját és hálóingét a lepedővel együtt az ágytámla mögé gyömösölte. Majd telefonon beszélt valakivel, és még valakivel, aztán szipogott, sírt a párnáján egy sort, s újra elaludt. Szobájából déltájt jött ki. Menyus a konyhaasztalnál rántottát evett ecetes uborkával, Terus mosogatott. A kamraajtó mögött macska nyávogott, az ólban malac visított, az istállóban tehén bőgött. A lány nem volt éhes; elsietett, ki tudja hová. A diákszállón, a héten nem koplalt eleget – vélte Menyus. Nem úgy Terus. Nem máma született: látott, hallott egy s mást, megtapasztalt, újuj, különbeket. Meg egyáltalán – csörömpölt tovább a kanalakkal – ha nagyon titkolnak valamit, utóbb a vak tyúk fogja szétkárálni.

– Anyád tud róla? – fogadta Terus a hazatérő lányt, az éhen kórászót, akit tejben meg vajban... – Süljön le képedről a bőr!

A lány megvonta a vállát.

– Lesétáltam a Borzsa-partra – közölte, miután leült a konyhaasztalhoz. A mellette lévő hokedlin macska dorombolt, az ólban malac rőfögött, az istállóban tehén kérődzött. A tágas konyhában hagymás rántás illata terjengett. Menyus rántva-habarva szerette a krumpliból, paszulyból vagy tök-laskából főzött ételeket; Terust csak hébe-hóba. Hazulról hozta magával, vagy a sors hozta így? Terus kereste a választ, néha már-már lobot vetett a kezében szorongatott piros szegélyű törlőrongy. Menyus ilyenkor a tehén-istállóban vagy a kertben tett-vett; épp kiganézott, vagy szólót kötözött. De végül a piros szegélyű törlőrongy is tenni kezdte dolgát, mert amin az ember lánya képtelen, azon a jóisten sem tud változtatni. A lányt mulattatták keresztanyja méltatlankodásai; a szemlátomást duzzadó szőrpihés anyajegyek az állán; a nyálat habzó foghíjai... Hát nem röhejes? Terus epés megjegyzéseinek tudta be keresztlánya vihorászását, s olykor vele nevetett. Menyus közben tolta a ganéval tele talicskát, vagy máliét egyelt.

– Kimaradtam a neveléséből – szólt a lány foghegyről, s meglehet, vállig érő haját is összekócolja a jobbójával, hogy a keresztanyjának legyen mit megmosolyogni. Terus megelőzte. A piros szegélyű törlőronggyal ezúttal a konyhaasztalt törölte le. A lány kénytelen volt felemelni mindkét kezét, plafonig a tekintetét. A

csillár burája alatt száz wattos villanykörte égett. A gázspóron a habartpaszuly kis híján odakozmált. Menyus a fészerbe bestószolt lommal vackolt. A lány sápadt arcát előntötte a villanyfény, kezei reszkettek, válla meg-megrándult. A napfénynek fazonja van: fákra, házakra fonódó szalmafonat, járdán pattogó-pityegő teniszlabda... Mi még? Menyus, ha jó kedve kerekedik, kész költő! A lány visszajuttatta kezét az asztalra, nagyot koppant a balkezében szorongatott mobiltelefon. Nem tudott sírni. Menyusnak legalább jókedve lesz. Ha Menyus a pincéház trehányul csatlakoztatott villanykapcsolóját kattingatta, a konyhai csillár folyvást pislogott; ha meg már az öreg kattingatott, megivott a pincében egy pohár vörösbort, aztán még egyet, és ettől mindig jókedvre derült.

A pincébe hat lépcsőfok vezet, fölfelé hetet kell lépni.

A minden mindegy napokon muszáj veszekedni, káromkodni, ordibálni. Ki cirkuszol?! Nem én kezdtem, a rohadt életbe! Meg hogy: torkig vagyok veled... A minden mindegy napokon az ég szürke egytömb, seholy rész, a résen fátolyfelhőnyi függöny. De most... A lány hosszú, pirosra lakkozott körmeit bámulta. Délután a napfény lilát játszott, a töltésoldalon ibolyázott. Kár hogy a lila kiment a divatból! Volt lilamintás ruhácskája, lila színű szvetterkéje, s vagy ezer éve, mániája volt a körömrágás. Rágt a kérdésre adandó válasz helyett, tévzés közben, elalvás előtt. Az iskolai tanórákon csipkésre-véresre harapdálta ujjvégeit; Terus, alkalomadtán, disznószarral kenegette. Tanulja meg a városi fruska, faluhelyt, mi nem illik egy jónevelt kislányhoz! A disznószarnak csak a szaga rossz.

A Terus főzte rántott-habart ételeknek savanyú-csípős az ízük. A fővő ételt fakanállal kavargató Terus domború ölen meg-megfeszült a kötő; egyzsebe kidudorodott. A lány ölbe vette a macskát, ciróka-biróka. Még nem ülhet a számítógépe elé; nyomhatja az ágyat; még nem. A malac szalma alá fúrta magát, a tehenet Menyus fejés után aljazza. A fejés Terus dolga. Az én uram csak a vizet issza... Terusnak sok a dolga. Szál rózsa, szebben beszél... A lány szemével újra és újra végigfutott a falvédők feliratain. Hol békesség, ott szeretet, hol szeretet...

– Legalább fáj, rendesen?

– Micsoda?

– Hogyhogy micsoda!

– Pár perces beavatkozás, vákuumos elszívással gyerekjáték az abortusz.

Terus kikapcsolta a fazék alatt a gázt, majd két háromliteres üveg tejet vett elő a hűtőgépből, tett a konyhaszekrényre. Az eladott tejfölből, túróból, tojásból kopekeltek, telt ki a házi szükség. Menyus, négynaponta, a faluban

működő varrodánál örködött. Fizetéséből taníttatták, dédelgették fogadott lányukat. Gyöngy a fülébe, gyöngy az orrába, ahogy Menyus mondja: ma-holnap gyöngytyúk lesz belőle. A két tejesüvegen jéghideg pára csillogott.

– Tizenkilenc éves koromban feles dohánym volt, egyedül kapáltam, kacsoltam, hónaljzartam – fordult a lány felé Terus –, idehaza főztem, mostam, rendeztem az aprójószágot. Éjszakánként meg félhóttira aggódtam magam, mert Menyus bátyád Oroszországot járta, oda volt idénymunkán, hogy tudjunk építkezni, legyen az udvaron disznóól, istálló. Mert ahogy jó anyám mondogatta: a szegény embert...

– Azért teremtette az Isten, hogy legyen kinek megbecsülnie a van-t. Milliószer elmondtad...

– Mégse akarod megérteni? Olyan nehéz megérteni? A falu nem kupleráj...

– Fűzzem pórásra magam?

– Legyél hozzám őszinte – mélyedt Terus jobb keze kötője egyzsebében. A fehérszínű cérnakarika, a kisolló és a zsebkendő, a spárgadarabbal együtt, mind-mind a konyhaasztalra került, mint aki a fölös terhétől szabadul, hogy szálavesztett mondandóját megjelje kötőzsebének fenekén. Terus vaskos, töredezett körmű ujjai nagyokat koppantak az asztalon. – Anyám előbb tudta, hogy elvetéltem, mint jómagam...

A lány elnevetette magát.

– A második esetre kis híján rámentem, a mezőről pokrócban vittek az orvosi rendelőbe...

A lány nevetett.

– Nem adtam oda a fenekem, Menyus bátyádon kívül soha nem feküdtem össze senkivel! Hát miért...

A lány balkarjába hirtelen kérges ujjak mélyedtek, a lódítás ereje konyhaszékrenynek penderítette könnyű, sovány testét. Poharak dőltek, edény csörömpölt, és az egyik háromliteres üveg fenekétől a talpáig megrepedt. A konyhapadló pillanatok alatt fehér lett, egyedül a lány festett haja feketélt; záporoztak rá a piros szegélyű fogóronggyal mért ütések. A rongy nehéz volt, vizes, s csak úgy csattogott a lány védekező jobbán, fején, hátán. Terus kifulladásig ütötte, földig verte a lányt a piros szegélyű fogóronggyal.

– Nesze! Nesze neked! Ha első eset lenne, szót nem szólnék, ahogy nem is szóltam, még Menyus bátyádnak se. Nesze! Úgy látszik, neked beszélhet az ember, egyik füleden be... Ha nem a megboldogult öcsém lánya lennél... – hadarta Terus ideg garral, majd lihegve, lerogyott a hozzá a legközelebb álló hokedlire. A lány a padlón ült, mobiltelefonja tejben furdott. Nem tudott sírni.

– Ha magaddal nem bírsz, jó jány, kivel, mivel fogsz bírni az életben? Majd újra és újra szétbaszol magad körül mindent, mint az anyád? Nyitva az ajtó, mehetsz a városba, ha akarsz: ketten hátha többre értek!

A lány hallgatott. Jobb kezére támaszkodva, bal lábát felhúzza próbált kikászálódni a ragacsos fehérségből. Terus odanyújtotta felé a kezében szorongatott piros szegélyű fogórongyot. A lány nem kért a segítségből. Maga állt fel. Hosszasan tapogatta, gyúrte-facsarta jobbjával átázott farmernadrágja hátsó fertályát.

– Így jár, aki nem tud vigyázni magára! – mondta Terus, és előtűntek foghíjai. A lány kis idő után vele nevetett. – Menjünk, hozzuk fel Menyus keresztapádat a pincéből, osztán téged is tisztába teszek! – mondta Terus, miután visszarakta kötője egyzsebébe a kisollót, a zsebkendőt és a spárgavéget. A padlóra esett és elgurult fehér cérnakarikával a macska játszott.

A pincébe hat lépcsőfok vezet, felfelé hetet kell lépni.

Nagybereg, 2013.

T. ÁGOSTON LÁSZLÓ

A TÓGAZDA

Csak nézte az északi kiszögelésben horgászó férfit, és egyre inkább izgatta a gondolat, hogy már látta valahol. Nem, nem pontos a szó, inkább az ingerel a helyes kifejezés erre az állapotra. Igen, határozottan ingerelte, ahogy a távcsövön keresztül figyelte. Ő ott a nádas mellett nyilván nem is sejti, hogy nézi valaki. Azt meg végképp nem tudhatja, hogy az a valaki éppen a tulajdonos. A tó meg a vizet körülvevő ötven hektár föld tulajdonosa.

Néhány évvel ezelőtt még ügyet se vetett volna az ilyen marhaságokra, hogy pontos kifejezés meg odaillő szavak. Ha nem tetszik, tégy róla! Rúgós bicska a zsebben, a haverok készenlétben a baseball ütővel... Ha kell, egyéb nyalánkságok...Csak egy telefon vagy sms... No igen, gyarló ifjúságunk tovatűnő emlékei, amelyekre csak szűk baráti körben és sok konyak után illik emlékezni. Aztán nagyon gyorsan elfelejteni, nehogy valakinek eszébe jusson a józan hétköznapokban is.

Ha valaki politikusnak mondja magát, sőt, ha mások is annak nevezik, akkor már nincs lazítás. Minden mondatára, minden egyes szavára vigyáznia kell, mert az ellenfél hiénái egyetlen óvatlan betűért is darabokra tépik. Undorító népség. Az újságírók meg különösen azok. Azt szokták mondani, hogy a sajtó a politika szolgáltatóléánya. Ha csak az lenne, de sokkal rosszabb! A szajhája, egy utolsó utcalány.

Hmm... Lehet, hogy...? No nem, ahhoz túl jól horgászik ez a pasas, hogy újságíró legyen. Civil zsarunak meg... A fene tudja... Ha jól megfizetik, egy efféle nyugdíjas magánnyomozó mindenre képes. Neki is volt már velük dolga. Hozzák, viszik az információt. Olykor két irányba is.

De ez a főszer nem is öreg. Így, távcsövön át nézve, szakállastul együtt sem lehet több harmincöt évesnél. Pont úgy néz ki, mint egy SZDSZ-es képviselő a kilencvenes évek közepén. Vállig érő, barna művész háré, kissé vörösbe hajló szakáll, sasorr, bennülő szemek... Még pocakja sincs. Meg kellene egy kissé húzágálni a szakállát vagy a haját, nem paróka-e? Hol is látott ilyet? Talán valamelyik múzeumban. Van Gogh, Van Dyck vagy inkább Rembrandt? Az is lehet, hogy egy Munkácsy kép mintájára maszkírozta magát a pasas.

Egy időben sokat járt múzeumba. No igen, ez volt a dolga. Politikusokat, üzletembereket kísért intim találkozókra. Az életének ez a szakasza se

kifejezetten publikus. Aztán úgy alakult, hogy őt kísérgették. És azt hiszik ezek a balfácánok, hogy őt át lehet verni egy ilyen ócska trükkel? Ejnye, fiúk, ennyire lebecsülitek az ellenfelet?

Kopott, koszos, terepszínű katonanadrágot, színehagyott pólót vett magára, a lábára műanyag vietnámi papucsot húzott, és elindult a körgáton az északi kiszögélés felé. Először a méregdrága elektromos kapásjelzőt is vinni akarta magával, de aztán hamiskásan elmosolyodott és visszatette a polcra. No nem – gondolta –, akkor játszunk el a csóró horgászt!

– Mozog a hal? – kérdezte, amikor a horgász mellé ért.

– Mozog. Elég szép kapásaim voltak – válaszolta a másik a botjait igazgatva.

– Látom, szépen telik a számod. Ide telepedhetek melléd? Hátha rám ragad a szerencséd...

– Ha úgy gondolod, gyere! Elég nagy a part, elférünk rajta ketten is.

Letelepedett az idegen mellé tisztes távolságba, ahogy szokás, nehogy át-dobják egymás horgát. Nincs is annál bosszantóbb, mint amikor összegabalyodnak a zsinórok. Azaz, hogy mégis. Amikor a másik horgán ficáncol egy természetes potyka, ő meg egész nap csak ül a parton, és nem fog semmit. Ettől aztán öltni tudna a horgász. Ezért is vette meg ezt a tavat. Akkor és ott horgászik, ahol és amikor kedve tartja. Ha éppen úgy adódik, akár ki is ürrítetheti a partot. No, de most egészen más a helyzet. Most ő kér helyet a saját földjén. Fölrakta a csalit a horogra, megtöltötte az etetőkosarat, jó messzire bedobott, aztán odasomfordált a hosszú hajúhoz.

– Te tag vagy itt vagy napijegyes? – kérdezte csak úgy félvállról, mintha nem is nagyon érdekelné a dolog, de kérdezni kell valamit, hogy teljen az idő.

– Napijegyes. És te?

– Én se régen horgászok ezen a tavon – füllentette. – Napijeggyel kezdem, de most már tag vagyok. Messziről jöttél? Még sohasem láttalak erre-felé. A faluban laksz, vagy vendég vagy valakinél?

Az idegen mélyen a szemébe nézett, úgy mondta:

– A rókáknak van vackuk, az ég madarainak fészük, de az Emberfiának nincs hova fejét lehajtania.

– Értem én így is a szót – húzta el a száját a másik, miközben forrt benne az epe és legszívesebben fölpofozta volna. Mit gagyog itt ez a szakadt csávó? – Szóval hajléktalan vagy – próbálta visszafogni az indulatait.

– Ez pech, komám, rohadt nagy pech, de legalább van valami tisztességes szakmád, vagy valami ilyesmi?

– Ács vagyok – mondta a másik elgondolkozva.

– Azaz hogy ács, állványozó – javította ki a politikus. – Így szerepel a hivatalos szakmai névsorban. Végeredményben szerencsés fickó vagy. Hamarosan újra bővílni kezd majd a gazdaság, és újra beindul az építőipar. Kedvedre válogathatsz a jobbnál jobb állásajánlatok közül. Addig meg...

– Tanítok.

– Tanítasz? – mosolyodott el a tógazda. – Ugyan kit, és mire? Ahogy elnézlek, nehéz alád képzelni a katedrát.

– Az embereket szeretetre, megértésre. Arra, hogy ne gyűlöljék, hanem segítsék egymást.

– Ne röhögtesz már, haver! Ez megint valami új, keleti hókuszpókus? Vagy amerikai szekta? Mindig kitaláltok valami marhaságot, amivel hülyíteni lehet a népet, és megtölteni a zsebeteket. Miattatok olyan a világ, amilyen. Szeretet, megértés... Nézz szét egy kicsit nyitott szemmel! Menj ki egy játszótérre! A homokozóban azok a pelenkás kis kölykök egy műanyag lapátért képesek kikaparni egymás szemét. A szülő még bíztatja is a fattyát, hogy nagyobbat üssön. De ha ez nem elég, akár maga is beszáll a balhéba. Ezek húsz forintért képesek megölni a saját anyjukat. Kancsuka kell ezeknek, meg könnygáz gránát, nem szentbeszéd! Kíváncsi lennék, hogy ha szembe kerülnél az effajta csőcselékkel, mit mondanál nekik.

– Hát például azt, hogy szeressétek ellenségeiteket, tegyetek jót haragsaitokkal. Azokra, akik átkoznak benneteket, mondjatok áldást, és imádkozzatok rágmalmazóitokért!

– Hát ekkora baromságot is rég hallottam már. Direkt cukkolsz, vagy csak kóstolgatsz, meddig tűröm a zagyvaságaidat? – Aztán észbe kapott és barátságosabb hangvételre váltott. – Na jó, megadom magam – mondta és leült mellé mindkét kezét égnek emelve. – Inkább csiklandozz meg, ha már mindenáron nevetetni akarsz! Sajnos a lipót mezei sárgaházat bezárattuk, oda nem küldhetlek. Pedig ott még kosztot és szállást is adtak. – Aztán hirtelen elkomorult az arca. Arra gondolt, hogy mi van akkor, ha ez a pasas mégis a másik párt kémje, csak átkozottul jól játssza a szerepét? Ezt a lehetőséget is át kell gondolnia. Mindenesetre jobb, ha kétszer megrágja, mielőtt kimondja a szót. Lassan fölállt, elindult a saját horgászállása felé.

– Megnézem a botjaimat – mondta. – Nyitva hagytam ugyan az orsók fékjét, de hát sohase lehet tudni... Majd később folytatjuk az eszmeceserét.

Az utolsó métereket futva tette meg, mert csodák csodája, mindkét boton egyszerre koppant a kapásjelző, a damil meg egyre gyorsabban pergett le az orsókról.

– Gyere haver, segíts! – kiáltotta. – Egyszerre két kapásom van. Hú, de micsoda kapások!...

– Tudom – felelt a szakállas, és már ott is állt mellette a merítő hálóval. Nem jött, nem szaladt, ott volt. Mondhatni: ott termett. Szörnyen elcsodálkozott ezen a politikus. A helyzet azonban adva volt, meg kellett oldani. Még hozzá gyorsan, és gondolkodás nélkül. Előbb tenni, aztán megmagyarázni. Kétszer lép, aki gyorsan lép. Ebben már rutinja volt. Gyorsan, erőszakosan tekert. Néha rántott is a zsinóron egyet, nehogy azt higgye az a ponty, hogy bármiféle esélye lehet vele szemben. A hal – bár messziről is nagynak látszott – alig ellenkezett. Szinte önként úszott a merítő szákba.

– Öt és fél kiló – állapította meg a szakállas. – Visszadobjam?

– Dehogyan dobod vissza, tedd a haltartóba!

Egyre furcsább ez a hajléktalan – gondolta a tógazda –, honnét tudja, hogy pont öt és fél kiló az a hal? És ő akarja megmondani, mit tegyen vele? Csak el kéne küldeni a sunyiba, vagy fölpofozni, mint választási malacot a vályúhoz...

– De hát ki van írva a halórház ajtajára, hogy az öt kilónál nehezebb pontyokat nem szabad elvinni. Az öreg, aki a napijegyet adta, azt mondta, az a tenyészállomány. Ha megtudja a tulajdonos, hogy elvitted, örökre kitilt a tórol.

– Én vagyok a tulajdonos. Nem tudtad?

– De igen. Sőt azt is tudom, hogy másfél kilónál nagyobbakat nem telepítettél a tóba. Az a kiírás csak reklám, amivel becsapod a nagy halra éhes horgászokat.

– És mondd, nem érdemlik meg azok az idioták?

– Nálad nem jobban. A szószegés meg a hazugság akkor is bűn, ha te követed el.

– Az a bűn, amit rád bizonyítanak. Ez legfőljebb apró mulasztás, a hülyék kószolgatása vagy csak egy jó vicc, amin együtt röhögünk a végén. Különben se fogalmaz ilyen kategórikusan, mert még kénytelen leszek megsértődni! Jobban tennéd, ha ide figyelnél, mert elmegy a másik ponty! Látnod, már nem is húz olyan erőszakosan. Te meg csak lököd a link dumádat...

– Nem húz? Nem hát, mert átért a szemközti nádhoz és rátekerde a zsinórt. Nem lesz könnyű lecsalogatni róla.

– Pizok nagy szakember vagy te, napijegyes! – biggyesztette le az ajkát a politikus. – Innét látod, mit művel az a fránya hal a túloldalon? Okos Tóni, te hallátó... Különben is a te hibád, mert ha ezt vettük volna ki előbb, most ott pihegne a szákban. Legszívesebben utána küldenélek. Hozd ki te, ha már eleresztetted!

– Legyen a te akaratod szerint – bólintott rá a szakállas és csak úgy, krisztuspapucsban elindult a víz felé. Mi az, hogy a víz felé? Mire a másik föleszmélt elfojtott indulatából, már jócskán bent gyalogolt a tavon, ott, ahol legalább két méter mély volt a víz. A horgász kétszer-háromszor megdörzsölte a szemét, két pofont is lehúzott magának, mint a profi bokszoló, aki megrendítő ütést kapott, mielőtt utána szólt volna.

– Mi a francot csinálsz te ott a víz tetején?

– Kiszabadítom a haladat. Gyere utánam, győződj meg róla, hogy igazat mondtam!

– Szívesen megfürdetnél, mi? – kacagott föl idegesen a tógazda. – Ha hinni lehet az előző tulajdonosnak, akkor ott, ahol most sétálgatsz, legalább három-négy méter mély a víz. Plusz még legalább egy méter az iszap. Jót nevezhetnél rajtam, mert nyilván azt is tudod, hogy nem tudok úszni.

– Ugyan, ez badarság. Aki bennem hisz, sosem süllyedhet el. Gyere bátran!

Végtére is miért ne próbálná meg? – gondolta a másik. – Legrosszabb esetben nem tartja meg a víz, és nedves lesz a műanyag papucs. Ez már az első lépéseknél kiderül, és legfőljebb visszafordul. Ebbe még senki se halt bele. Elindult hát a napijegyves után, és kifejezetten élvezte, ahogy a talpa alá simul a víz. Nem süllyedt el, de nem is volt kemény, mint az aszfalt vagy a beton. Olyan volt, hogy nem is tudta mihez hasonlítani. Csak az zavarta egy kissé, hogy bármerre fordult, mindig a szemébe sütött a nap.

– Várj meg, haver, jövök! Merre vagy? Nem látlak. Figyelj! Tudod, hogy kitiltalak a tóról, ha átvész! A büdös életben nem horgászhat sz itt többé, ha azonnal ki nem viszel innét! – kiabálta rémülten toporzékolva, mint egy hisztis kisgyerek.

És ekkor hirtelen eltűnt a nap, beborult az ég, és a talpa alatt megnyílt a víz. Derékig merült benne. Koszos volt és kissé büdös. A szakállas viszont ott állt mellette és a kezét nyújtotta.

– Te kishitű – motyogta –, miért kételkedtél?

– Oké, elhiszem, hogy kihozod a halamat, de ha lehet, én inkább csónakkal követnélek.

– Rendben van, itt a ladikod, szállj be! – mondta és besegítette az ott termelt csónakba.

– Belátom, tévedtem, amikor holmi spiclinek néztelek – mondta a tógazda, miközben elhelyezte a kiszabadított halat a szákba, a másik mellé. – Jóval nagyobb vagy te annál, de megbocsáss, nem tudom biztosan, kit is tisztelhetek benned.

– Valóban nem vagyok se spicli, se lesifotós, se zugújságíró. Tudjátok meg hát, hogy az Emberfiának van hatalma a földön a bűnök megbocsátására.

– Már megint ezek a bűnök... – csóváltgatta a fejét. – Ez a vesszőparipád? Bíró lennél hát ebben a toprongy gúnyában? Nem is tudom... A múltkor bejelentkezett a fogadóórára egy ember. Doktori címe volt. Kiderült, hogy két éve munkanélküli és hajléktalan. Ajánljam be valahová portásnak, vagy szerezzek neki olyan gondnoki állást, amelyikhez szolgálati lakás is jár? No, de akkor jön a következő... Ezért a bűnért kit vádolnál?

– Senki sem tesz ócska ruhára új szövetből foltot, mert a folt tovább szakítja a ruhát, s a szakadás még nagyobb lesz.

– A kibicnek semmi se drága – bólintott rá a gazda –, de honnét vegyem az új ruhát? Ha a magamét adom, az én fenekem marad csupasza. Akkor majd rajtam röhög minden barát, az ellenségeimről nem is beszélve, és mindenki elfordul tőlem, mert rosszul sáfárokodom.

– Ne törődj a látszatokkal! Csak az érdekel, mit szól tetteidhez a világ? – A vállára tette a kezét, mélyen a szemébe nézett, úgy mondta. – Te úgy adj alamizsnát, hogy ne tudja a bal kezed, mit tesz a jobb!

– Nem tudom, te milyen világból jöttél, de mifelénk ezt együgyűségnek hívják. Itt azért ad, aki ad, hogy duplán kapja vissza. És mit tehet, akinek nem jutott?

– Ez féligazság – emelte magasba a kezét a napijegyves. – KérjeteK és kaptok, keressetek és találtok, zörgessetek, és ajtót nyitnak nektek.

– És mit gondolsz, mi történik a kérő szájakkal és a zörgető kezekkel?

– Amit akartok, hogy veletek tegyenek az emberek, ti is azt tegyétek velük.

– Netán naponta rendeljünk el népszavazást? Kinek van erre pénze, ideje? És mivé lesz így a rend, Uram? Tisztelni fog majd a csőcselék? No, erre mi a felelet?

– Az, hogy nem nagyobb a tanítvány mesterénél, sem a szolga uránál. Színházat játszottok, ítéleztek, és kegyelmet gyakoroltok, holott jól tudjátok, hogy én kaptam minden hatalmat égen és földön.

És megint történt valami, amit önmagának se tudott megmagyarázni a politikus. Ritkán fordult elő, hogy bárkit jobbnak, okosabbnak, vagy erősebbnek gondoljon magánál. Most mintegy villámcsapásként érte a felismerés, hogy ez a Valaki több nála. Ismeri őt, és azt is tudja, amire ő még csak nem is gondolt. A szavak is úgy röppentek ki a száján, ahogy Ő irányította őket.

– Láttalak, hallottalak, és nem kételkedem benned, Uram – mondta. – Mit kell hát tennem, hogy te is megismerj engem?

– Menj, add el, amid van, oszd szét a szegények között, és így kincsed lesz az égben, aztán gyere és tarts velem!

– Nem olyan egyszerű ez, Uram – mondta a tógazda szabódva és ocsúdva a felismerésből. – Itt van az asszony, a gyerek meg a rokonok. Mit szólnak majd, ha ebek harmincadjára hagyok mindent? Azt hiszik, elment az eszem. Kigúnyolnak, nevetnek majd rajtam, akár gyámság alá is helyezhetnek, mint híg agyú bolondot. Egyetlen barátom se marad. Engedd meg, hogy gondolkozzam még ezen néhány napig! Addig is vidd el ezt a két gyönyörű halat, és oszd szét nevemben a szegények között!

A napijegyes csak nézett rá egyre inkább elkomoruló arccal, és lassan elindult a kapu felé.

– Itt felejtetted a halakat, Uram! – szólt utána a tógazda.

– Tévedsz – mondta a szakállas alig hallhatóan. – Én soha, semmit sem szoktam elfelejteni.

A nap éppen akkor bukott le a nyugati ég alján és ezernyi csillag gyúlt odafönn. Szikrázva hintáztak a tó hullámzó fodrain. A parton már gyülekeztek az éjszakai horgászok. A szereléket igazgatták, és sorra gyúltak a bot mellett a lámpák, mint afféle apró szentjánosbogarak.

ÁT-NÉZŐ

A GYERMEKLÉTŰ SEMMI

(OLÁH JÁNOS VERSEI ELÉ)

A versek közösen idéznek meg két tájélményt. Oláh János hársai mintha Arany János egykori tölgyeivel lennének rokonok: „A tölgyek alatt / Ím meglep az alkony” (Arany: *A tölgyek alatt*). De míg a tölgyek az öregkori pihenés és a végső megnyugvás állomásai, addig a hársak ennél sokkal idegesebb környezetet teremtenek: „szélhangon zsolozsmáznak”. A parton botladozó lírai én elterül, s hogy ez nem egyszeri, rövid ideig tartó esemény, bizonyítja a köré képződő pókháló. Tudata is sérül: „nem emlékszük többet”. A ma árnyéka csalódásként vetül a lírai alanyra: minden, amiben egykor hitt, szertefoszlott, semmivé lett. De a tegnapi titkai még mindig ott kísértének, a halál előtti utolsó mondat kimondására várnak, így ezek sem hagyják nyugodni a lelket. De talán nincs még teljesen kimerülve ez az élet, hiszen mégiscsak újjászületésre vágyik, a „gyermeklétű semmi népmese-tiszta” csöndjére.

A *Három égtájban* a gyerekkor havasi vidéke elevenedik meg. A különös tájban rőt rókák, és (mintha Szergej Jeszenyin álomvilágából léptek volna elő) kék lovak élnek. A természeti idillben talán menedékre lel a lírai én: megszólítja a tájat, ami végre egyáltalán nem idegen számára. Otthonosabb, mint az időskor hársaival körbevett vidék. A *Hársak alja* feszültséget közvetítő, egymásra csapó páros rímei már fellazulnak ebben az ölelkező rímekből építkező versformában. A megfáradt test a gyermekkori (képzelt) táj ringásába feledkezve találja meg végül honát.

CSORDÁS LÁSZLÓ

OLÁH JÁNOS

HÁRSÁK ALJA

Égettbor ízű hársák
szélhangon zsolozsmáznak.
Hallgatom, s minden elhagy,
mondják, talán nem is vagy.
Ittlétem fáj a voltban,
a semmiig hajoltam.
S e szótlán szédületben
méhraj köröz fölötem.
Bódult botladozásban
csuklik össze a lábam.
Hanyatt dőlök a parton,
és pók szövi be arcom,
mint akit leütöttek,
és nem emlékszik többet.
Kihűlt káprázat fénye
miért siklottál félre?
Olyan más most már minden,
amiben egykor hittem,
semmivé lett azóta,
parázna magyar nóta,
de nyakamon örökre
fojt a tegnap nyakörve:
lelkem gyöklényű vétké,
testem láz-kelevénye
minden titkot kimondat.
Halál előtti mondat.
S ha elbondul is végre,
nincsen, aki megértse
a harang szavát hallva,
mi a lélek nyugalma.
Aki mindig kerestem,
most itt heverek resten,
magzat az úr hasában:
semmit meg nem találtam.

*Reccsent a híd alattam,
kalimpáltam bukottan,
kábán és elveszetten,
bántottam, kit szerettem.
Mégis, mégis jó volna
forrás fölé hajolva
újjá születve élni,
s mint egy igazi férfi,
kezedből megízlelni
a gyermeklétű semmi
népmese-tiszta csöndjét,
e tékozló örökét
érlelte ősi almát,
Isten fluid hatalmát.*

HÁROM ÉGTÁJ

*Megélénkül a libapázsit,
zöld utak nyílnak, zöld nyarak,
az eperfák alatt
zöld Hold világít.
Gyerekkorom havasát járom
újra a zöld-zöld fák alatt:
rőt rókák, kék lovak
élnek e tájon,
s a lucerna szén-sötét zöldje
rejti – mint éjjél a napot –
káprázó alakod,
magot gyümölcse.*

*Kapa elnehezült kezemben,
este van itt azóta már,
méh, ló hazatalál,
a szürkületben.
Csokorba szedett vadvirágom
– e rabló nyár gyűrt szirmain
darázs-kalandjaim –
most eldobálom,*

*s alszom békében gizzel-gazzal,
hisz minden elcsöndesedett,
mintha elégedett
volnék magammal.*

*Csak te gyökerek járhatatlan,
labirintus-mély otthona,
te ne hagyj el soha
vélt igazamban,
seb tépte arcú rög-szerelmem,
pusztító éhű menedék,
akit túrnöm elég,
nem kell szeretnem,
ringasd el éjsötét parázson
fáradt karom, fáradt fejem,
égőn és szüntelen,
akár az álom!*

CSEH SÁNDOR

AKÁCFÁK ALATT (8)

Az újévi iskolaszünet után, a reggeli értekezleten Aladár Aladárovics, az igazgató arról értesítette a kollégákat, hogy Nyikita Szergejevics Hruscsov és az SZKP vezetői szerint a szovjet mezőgazdaságnak rá kell állnia a borsótermesztésre. A borsó nagykalóriájú, tápláló élelmiszer. Fogyasztható zölden is, míg a gabona csak akkor aratható, ha sárgára érik. Azonkívül – folytatta Aladár Aladárovics – nem hizlal, tehát egészségesebb a búzalisztnél. Kitűnő takarmány a borsó, az állattenyésztés szempontjából is, és mivel a Szovjetunióknak, inkább húsrá van szüksége, mint zsírra, tudósaink és közgazdászaink nagy reményeket fűznek ennek az értékes növénynek a hasznosításához. Így fogjuk, elvtársak, a hústermelés terén nemcsak utolérni, de túlszárnyalni is Amerikát! Tudósaink már dolgoznak azon a terven is, hogyan lehetne a borsólisztből finom kenyeret és minél változatosabb élelmiszercikkeket előállítani. Bizony, elvtársak! Elérkezik hamarosan az idő, amikor hazánk népe nem csak borsólisztből süített kenyeret, de finom süteményeket és tortákat fog enni.

Ludvig Alekszandrovics, a legidősebb tanító az asztalon ujjaiával ösztönösen a Rákóczi-indulót dobolta. Mosolyogva körbenézett, és mivel senkinek nem volt hozzáfűznivalója, ő szót kért.

– Na, eddig én ezt értem. De mi lesz akkor – emelte fel a hangsúlyt a sztálini munkatábort megjárt néptanító –, ha az emberek többsége nem fogja szeretni a borsót? A búzát termesztőket talán meg fogják büntetni? Nekem például ugyan mindegy. Ettem én már pirított lópatát is egy bizonyos helyen.

– Ejnye, Ludvig Alekszandrovics! – válaszolt a kérdésre Aladár Aladárovics. Hiszen ez a folyamat lassan fog végbemenni, fokról fokra. Így aztán szép csendesen szakítani fogunk a megrögzött szokásokkal, úgy ahogy a vallást is vissza fogjuk szorítani. Mihail Solohov könyvének a címét idézem: „Új barázdát szánt az eke”. Elvtársak, a mi feladatunk egy egészen új felfogású nemzedék felnevelése. Tessék magunkat ehhez tartani – szögezte le az igazgató. – A gyűlést befejeztük, fel a fejfel, elvtársak!

A január nem tréfált, kapuit szélesre tárta a Téalapó előtt, ő pedig hozott bőségesen az eszkimók földjéről igazi kemény fagyokat. Mínusz 18-ra

süllyedt a hőmérő higanyszála, az ereszen csüngő hatalmas jégcsapok délen sem cseppentek meg, pedig derült volt az ég. A majdnem térdig érő havat kemény kéreg fedte, nem szakadt be a síelő gyerekek súlya alatt. Laci éppen eszkimóvadásznak képzelte magát. A törött sítalpat egy vékony deszkadarabbal meg lehetett erősíteni, faluhelyen, domboldalon így is megfelelt. Mackónadrágja csimbókos volt a ráfagyott jégdaraboktól, de ő nem fázott, arca kipirosodva, homloka verítékben és csak futott és futott a gyanútázott sítalpakon lihegve, meg nem állva, mert jól tudta: az izzadt eszkimó halál fia, ha megpihen. Ezt az apjától hallotta. Estefelé, amikor a ferde napsugarak sötétkék árnyékokat vetettek a szikrázó hóbuckák mögé, azt érezte, hogy bátor és erős, még egy jegesmedvétől sem ijedne meg. Izmai megfeszültek, egyre erősebb iramot diktált magának, és egyre jobban beleélte magát abba a gondolatba, hogy ő most felfedezőúton jár, valahol messze északon a jegesmedvék, vad rénszarvascsordák és fókák földjén, és ő az első ember, aki oda eljutott. Merész gondolatai úgy elvonták a figyelmét, hogy mire észbekapott, már a szomszéd falu határánál járt. Három kilométert tett meg, mégsem érzett fáradtságot. A töltés tetején síelve kitárult előtte a hófehér táj. Egy pillanatra megállt, s körbenézett. A ködmentes levegőben tisztán látszottak a közeli falvak fényei. Az országúton sem autó, sem lovas szán. A csend valami furcsa sóvárgást keltett benne, amelyet valószínűleg a bűvár érezhet, ha eléri a mélységi mámor. Tovább! Tovább! Élvezni akarta ennek a kirándulásnak minden percét. Mozdulatai rutinosakká, egyformákká váltak, s az elszántságtól egyfajta felemelő érzés kerítette hatalmába. Elérte azt a pontot, amelyet célul tűzött ki magának, és amelyről előzőleg úgy döntött, akár az élete árán is el kell érnie, mert ez hozzátartozik egy képzeletbeli veszélyes és romantikus sarkvidéki utazáshoz. Mint egy komoly síelőhöz illik, helyben megfordult, megtörülte a könnyező szemét, izzadt arcát, és felnézett az égre. Fönt a sötét űrben, mintha fáztak volna, már fehéren remegtek a csillagok. Lacinak úgy tűnt, a hold olyan, mint egy sötét szobában függő, fényes falitányér. Mélyet lélegzett a tiszta levegőből, sálja a kifújtt párától deres lett. Erősen megmarkolta a botokat, és saját nyomaiban hazaért a Felvégre, ahol a legények éneke már javában zengett a dermesztő, jóízű levegőben.

Az időjárás nem enyhült, sőt még hidegebbé vált. A Kis Tisza sekély vize fenékgig befagyott, de mivel sűrűn volt tarkítva kákacsomókkal, korszolyázásra nem volt alkalmas. A szülők nyáron tiltották a gyerekeiknek a Cigánygödörben való fürdést, a szennyezett víz és a meder egyenetlensége miatt,

télen azonban az arasznyinál vastagabb jégpáncél megszelídítette a rossz hírű tavat, és akinek a kedve tartotta, vígan síkanyózott vagy korcsolyázott rajta. Ezt a sportot ebben a faluban nem szó szerint kellett érteni. Ha a Balatonon a fakutyázás volt szokásban, a befagyott Cigánygödron a korcsolyázást inkább „fakecskésésnek” lehetett nevezni. Egy-két gyereknek volt ugyan valódi vas-korcsolyája, igaz, cipő nélküli, de a többségnek csak fából készült, kis, szegényes, parasztos csúszó alkalmatosságai voltak. Ezeknek a mókás ék alakú fadaraboknak egy szál vastag drót volt a talpára erősítve. A kezdőknek két, sőt voltak olyanok is, akiknek három szál drótot is szereltek a korcsolyájára, illetve „kecskéjére”. Ehhez kellett még egy elmaradhatatlan kellék, a szöges bot. Amikor aztán a fakorcsolyákat zsineggel jól felkötözték a cipők talpára, merev szétterpesztett lábakkal, a szöges botot a jégbe vadosva lehetett elő-rehaladni. A Cigánygödör szélesebbik végétől a tó közepéig le volt seperve a jégről a hó. A falusi pulyák örömmel vették birtokukba a télnek ezt a nagy-szerű ajándékát, a nap sugarait visszaverő jégtükröt. Laci egy kölcsönként fakorcsolyán próbálta elsajátítani a sportnak ezt az ősi, botos változatát. Amikor már olyan sok siklani vágyó gyerek gyűlt össze, hogy veszélyeztet-ték Lacit szabad mozgásában, szokásához híven félrevonult a „felderítetlen területekre”, ahol bár havas volt a jég, de legalább senkitől sem zavartatva, bátran húzhatta a „kecskenyomokat”. Nem sokáig húzhatta, mert tudvalévő, hogy Laci és a baj kölcsönösen vonzzák egymást. Így aztán bal lábával könnye-dén megtalálta a hó alatt azt a léket, amely pont az ő cipőjéhez volt méretez-ve. Elmondhatta magáról, hogy ott volt, ahol a part, azaz a jég szakadt, s a combig bemerülő lábával megmérte a víz hőmérsékletét. Eszébe jutott az eszkimó szabály, s ettől szörnyen megijedt. Felvillant benne, hogy levághat-ják a lábát! Inkább vállal száz nadrágszíjtáncot, csak a lába megmaradjon, mert akkor mindennek befellegzett, egy lábbal futballozni nem lehet. Erősen összeszorította a fogait, és elhatározta, egy erős jellemű férfihez méltó mó-don, „megküzd az életéért”. Kétségbeesetten futott hazáig, s a kopogósra fagyott nadrágja alatt úgy érezte, mintha millió túvel szurkálnák a lábát. A Domcsi kutya alázatos farkcsóválással futott elébe. Az óljából kicsüngött az a jó, vastag pokrócdarab, amelyik a Domcsi fekhelyéül szolgált. Most, hogy már otthon volt, és látszólag megmenekült, úgy döntött, most gondolkodik. Azt sütötte ki, kihúzza Domcsi alól a vackot, és bedugja a nadrágja alá, nadrágszj-csillapítóknak.

– Ne haragudj, Domcsi – mondta a kutyájának –, ha túl leszünk a tán-con, visszahozom neked.

Bent jó meleg volt, de pár perc múlva még melegebb lett, mert az apja az ilyenkor szokásos kérdések után gyakorlott módon kivonta a nadrágszíját, és lezajlott a büntetés-végrehajtás. Aztán az elmaradhatatlan erkölcsi ráadás következett: Fiam, te nem sokáig fogsz élni, addig kerülgeted a veszélyt, amíg egyszer csak elkap a gépszíj!

Lefekvéskor azért az apja megvizsgálta a Laci fagytól vörös lábát, s furcsa kis pontocskákra figyelt fel a fehér lepedőn. Felvette a szemüvegét, sőt elővett egy nagyítót is, mert korrekt ember lévén szeretett a végére járni mindennek. Mondani sem kell, az orsai lágerben volt szerencséje megismerni mindenféle poloskát, tetűt, bolhát és rühatkát. Így aztán mint „szakértő”, azonnal megállapította, hogy azok a kis pattogó mákszemek, nem mások, mint bolhák, méghozzá a kutyabolhák családjából valók. A tanítóúr felegyenesedett, levette a szemüvegét, és annak egyik szárát rágcsálva mélyen elgondolkodott, s próbálta keresni az összefüggést.

– Te, Ilonka! – szólt a feleségének. – Ugye hogy ez a fiú most, ahogy vertem, nem jajgatott?

– Hát nem. Valahogy én sem hallottam – helyeselt a feleség.

– És mit gondolsz, miért nem? Mert ez a piszkos kölyök bedugta a nadrágjába a Domcsi rongyát! Mutasd a gatyádat! – parancsolt a fiára. – Ugye, megmondtam! Itt van, ni! – kiáltott fel diadalmasan. Tiszta kutyabolha az egész kölyök!

A Laci szempontjából nézve most egy eléggé kínos helyzet alakult ki. Kénytelen volt beismerni bűnösségét, és sajnos a nadrágszíj újból akcióba lépett, de ezúttal Domcsi nem segíthetett. Amikor csillapodtak az indulatok, Laci levonta a következtetést: az ember nem lehet sohasem elég óvatos. Hogy a lónak négy lába van, meg hogy a banánhéj csúszik, ezeket már tudja, de nem ez a lényeg. Okosnak kellene lenni, következetesebbnek, jól mérlegelni mindenben és mindenkor. És ehhez mi kell? Jól kellene tanulni, sokat olvasni, és aztán bölcsen gondolkodni. Ilyen eszmefuttatás közben még egyszer megtapogatta a féltett lábát, hogy jól érzi-e magát, aztán már csak a napközben megélt szép élményeire gondolva elmosolyodott, és mély álomba merült.

A farsang idején minden falusi embernek megdobbant egy kicsit a szíve. A fiatalok mintha szebbek, tetszetősebbek lettek volna, az időseknek pedig mintha kevesebb ránc lett volna az arcukon. Az örök mozgáshoz szokott parasztember nehezen élte át a hosszú, téli hónapokat. A farsangi

hagyományokat igazi, ősi badalói formában őrizték. Ez az időszak megkönnyebbülést, sok vidámságot hozott, különösen a beöltözés idején. Szinte az egész faluban csak halálnak vagy ördögnek öltöztek be a farsangolók, ezek voltak a legkedveltebb rémségek. Sötétedéskor beállítottak a szomszédokhoz, ismerősökhöz, de leggyakrabban a fonóba jártak el mókázgatni, ijesztgetni. A cél az volt, hogy ne ismerjék fel őket, ezért hang nélkül ugrándoztak, bohóckodtak, csipkedték a lányokat, menyecskéket. Ha fel is ismerték őket, a játék kedvéért úgy kellett tenni, mintha fogalmuk sem lenne róla, kik azok, hát kacarászva találgatták, viccelődtek.

– Né te má! – ammeg vajon ki lehet, la? Nem a Szoboszlai fijo a, te? Én úgy nízem, hogy a. Csikoljuk meg úköt, mingyá kiderül a la!

Sok esetben még a lánykérőket is a farsanghoz időzítették. Ilyenkor kipihent, lazább és engedékenyebb volt az apósjelölt, mint mondjuk a munkák dandárja idején. Így aztán másfél évi udvarlás és a jó félévi jegyesség után, az újbor kiforrására meg lehetett tartani a lakodalmat is.

Az egyik cudarul hideg estén kopogtak a tanítóúr ablakán. Hát egy nagy langaléta ördög kért bebocsátást. A mérges ördögtől nincs rosszabb a világon! Így hát beljebb tessékelték, hadd gyakorolja ördögi tudományát. A fejére egy félbevágott tökhéj volt húzva, s ebből kecskeszarvak meredeztek. Az arca korommal volt kipingálva, a szakálla és farka csepűből készült, a vállaira egy biztosítótűvel megakasztott lópokrócot terített, a lábán pedig, „tehetős” ördög lévén, csizmák voltak, amelyeken rézsarkantyúk pengtek szaporán. Csak úgy, mint egy éltes embernek, a badalai ördögnek sem volt szabad megszegni a viseleti formát, így hát a kék színű surc ott díszelgett a pokoli látogató ágyékán is, ahogyan illik, így már az első pillantásra fel lehetett ismerni az égimeszelő Nagyszemű Szilvát. Nem is törekedett ő az ismeretlenségbe burkolózni, sőt ellenkezőleg, kedveskedni akart a családnak egy kis farsangi jelenettel.

Másnap este Laci is felöltöztette az anyja cigánylánynak, így kellett viszonzni a figyelmességét. Száját kirúzsozták, fejére rózsás keszkenő, hátára zajda, derekára bő fodros szoknya, a lábára pedig egy ódivatú magas szárú fekete fűzős cipő került. Nagyszemű Zsófi nényye nem győzött csodálkozni a pörgő-forgó cigánylányon.

– Hát, én meg nem mondom, ki lehet ez a jány, de hogy nem Laci, amám biztos.

Ezek a derűs napok segítettek kissé megrövidíteni a telet, felébreszteni az embereket az unalmas egyhangúságból.

Az iskola lépcsőházában, szembeötölő helyen, fakeretekre feszített vörös textílián, ezüstszín betűkkel írt mondatok hosszú sorait láthatták az iskolások az egyik reggelen. Fölötte ezt a címet olvashatták: „A kommunizmus építőinek erkölcsi kódexe”. Elég rosszul tette, aki kitalálta, mert az elemi osztályok kivételével minden tanulónak be kellett azt magolni, és jobban kellett tudni, mint a miatyánkot. Edita Fjodorovna, a Laci osztályfőnöke magyar nyelvet és földrajzot tanított. Az alacsony, törekeny alkatú tanítónéni, akinek csak az arca árulta el, hogy már nem diák, a gyerekekkel teljesen baráti hangnemben tudott beszélgetni, de azért a tekintélyét már az első találkozáskor megszerezte, és tartani tudta a diákjai között. Ezeken a téli estéken gyakoriak voltak az áramszünetek, s a délutáni tanítás idejére már sötétség borult az iskolára. Minél inkább sötétedett, annál emelkedettebb lett a hangulat. A kályhában vígan ropogó tűz vöröslő sugarakat vetett a sötét falakra. Aztán előkerültek a gyertyák. Minden padra egy lobogó lángocska, amelyekbe belebámulva szinte megigézve érezték magukat a tanulók. A családi hangulathoz Editá Fjodorovna is gyertyát állított az asztalára. A fiúk a „fényesség” fokozása céljából kis gyurma tornyocskákat is formáltak, és azok csúcsát meggyújtották. Ezek aztán szörnyen büdösek voltak, de a tanító néni nagyon engedékeny volt, s csak akkor nyitattott ablakot, amikor már az asztaltól nem látszottak a hátsó padok a füstben. Isten tudja, miért, de akkor még a tűztől sem féltek úgy az emberek. Ezek a gyertyafényes osztályfőnöki órák szinte a legkedveltebbek voltak. Ennél csak a tornaórák voltak népszerűbbek Mándor Mándoroviccsal. Az osztályfőnöki órán szinte mindenről lehetett beszélgetni, falubeli dolgokról is. Az erkölcsi kódex például sokaknak megmozgatta a fantáziáját. Feri, az osztály makacsul tudálékos filozófusa, persze nem is hagyta ki az alkalmat, hogy véleményét el ne mondja. A gyertyavilágban nem volt muszáj felállni, így hát Feri a maga egyszerű, őszönös okfejtéseit jobban, őszintébben tudta tolmácsolni.

– Editá Fjodorovna, én nem tudom, ki hogy van vele – kezdte el Feri a felnőttektől hallott szójárással –, de mégse értem én ezt a kódexet. Így van vele a nagyapám is, pedig ü má nem pulya.

Editá Fjodorovna az asztalra könyökölt, jobb tenyerével eltakarta mosolyra nyílt ajkát, bal keze ujjaival pedig egy radírgumit folyamatosan bukfenceztetve hevesen bólogatott a fejével, mintegy biztatva Ferit, hogy bátran vágjon a sűrűjébe. Feri folytatta.

– Itt van például az, hogy „egy mindenkiért, mindeni egyért”. Hát egy ember, az egy ember, de hát oszt hány ember az a mindenki? Egy család? Az egész rokonság? Vagy az egész falu? Mondjuk, ha én házat építenék, el

tudnám híjni a rokonyokat segíteni. Én is el tudnék menni hozzájuk, ha kellene, de hát az egész falunak hogy tudnék én elmenni segíteni? Én se tudnám elhíjni őket. Hogy tudnék én annyi embert megégetni? Vagy úgy kell azt érteni, hogy hát én keressek kenyeret mindenkinek, ők meg mind nekem? Mire nekem annyi? Pont elég, amennyi a spájzban van.

Edítá Fjodorovna közbevágott.

– Jaj, Feri! Te félreérted az egészszet. Ez nem egy falura, hanem az egész országra, a Szovjetunióra vonatkozik. Tehát mondjuk a városi gyárak, üzemek például szerszámokat, gépeket gyártanak a falusi mezőgazdaság számára, ők pedig cserébe élelemmel látják el a városokat. Így aztán mindenki részesülhet, mindenki munkájának a gyümölcseiből. Mondhatnék még sok hasonló példát is.

Feri megcsóválta a fejét.

– Hát oszt eddig nem így vót, la, meg van is az egész világon?

– Így volt, Feri – helyeselt Edita Fjodorovna –, és lesz is így, de mi azonkívül felépítjük a kommunizmust is. Utána nagy változások következnek. Például már akkor pénz sem lesz. Nem lesz rá szükség.

– Nem lesz pénz? – hüledezett Feri. – Na jó, ezt inkább hagyjuk. De itt van a másik pont: „mindenkinek a tehetsége és szükséglete szerint”. Biztosan megállapítják, hogy mennyit eszek, oszt annyit adnak. Eddig értem, de mi lesz akkor, ha mondjuk elszakadt az új cipőm, mert futballoztam vele? Adnak nekem egy másikat helyette?

– Jól gondolkodol, Feri. Légy nyugodt, mindennek meg lesz a maga törvénye és rendje akkorára! Bizonyára lesz egy bizottság vagy valami ilyesmi, amelyik eldönti majd, hogy érdemelsz-e új cipőt vagy sem.

– És, ha úgy döntenek, hogy nem?

– Akkor bizony meztláb fogsz járni! – válaszolt a tanítónő, és a kuncozó osztály most már kirobbant a nevetéstől.

– RöhögjeteK, röhögjeteK! – mondta bosszúsan Feri. – És még én legyenek nektek elvtársatok, barátotok meg testvéretek! Ti meg nekem! Én megmondom úgy, ahogy van, azt én is helyeslem, hogy aki nem dolgozik, ne is egyék. Ezt má be kellett vón vezetni, mert vagynak most is, akik ilyenek. Azt is megmondom, lehet, hogy sokáig fogok élni, de hogy olyan sokáig, amikorra ezekbű a pontokbű lesz valami, azt nem hiszem!

– Már pedig ez nemsokára meg fog valósulni – válaszolt egy szovjet pedagógushoz illő meggyőződéssel Edítá Fjodorovna – majd kissé leplezett iróniával hozzátette –, így határozott a pártbizottság a moszkvai Kremlben.

Lacinak szintén furdalta az oldalát ez a „kódex” ügy, és olyannyira felfoghatatlan volt a számára ezeknek az elveknek a gyakorlati megvalósítása, mint például az univerzum végtelene.

– Én azt szeretném megtudni – adta fel a kérdést –, hogy ha felépítjük a kommunizmust, miben fog különbözni a kapitalizmustól?

Editá Fjodorovna olyan arcot vágott, mintha csodálkozna.

– Ejnye! Hiszen erről már mindenki hallhatott eleget, tanultatok is róla. A kommunizmus és a kapitalizmus között óriási különbségek vannak. Amerikában például vannak nagyon gazdagok és nagyon szegények. A kapitalisták sanyargatják, kizsákmányolják a dolgozókat, nincsenek egyforma jogaik sem. Sok a munkanélküli. A kommunizmusban pedig mindenkinek egyenlő jogai lesznek a munkához, sőt kötelező lesz a munka, és egyformán gazdag lesz mindenki úgy anyagilag, mint erkölcsileg.

– Vagy pég egyformán szegény! – kiáltott közbe Feri.

– Nem lesz senki sem szegény! – kontrázott Editá Fjodorovna. Még csak börtönök sem lesznek már. Nem lesz rájuk szükség, mert abban a rendszerben nem lesz értelme a bűnözésnek.

– Érdekes – akadékoskodott Feri –, a nagyapám pont ilyesmirű beszél nekem mindég, csak hogy ü azt a helyet Mennyországnak hívja. Hát oszt szeretni is fogják akkor egymást az emberek?

Editá Fjodorovna érezte, hogy le kellene már zárni ezt a témát, mert a végén még a sarokba szorítják a keresztkérdések, de azért erre még válaszolt.

– Szeretni a munkát fogják és a hazát, de tisztelni egymást annál inkább. De most már fejezzük be! Beszéljünk másról!

Feri elemében volt. Még egy kis szellemeskedésre is jogosultnak érezte magát.

– Hát igen. Mennél inkább, annál mennébb! Akkor meg azt tessék megmondani, minek vagynak az újságokban, meg mindenfele az amerikai emberek olyan csúnyán lerajzolva? Az egyiknek olyan orra van, mint egy ugorka, a másik meg olyan, mint egy kutya. Hát mire való ez? A nagyapám vót Amerikába, oszt ü tudja, azok is olyan emberek, mint mi vagyunk, la. Akkor meg minek kell ilyet csinálni?

– Fiam, én azt hittem, te egy okos fiú vagy, de tévedtem – válaszolt a tanítónő. – Azok a rajzok csak karikatúrák, persze hogy olyan emberek ők is, mint amilyenek mi vagyunk. Azért rajzolják őket olyanra, hogy kigúnyolják őket, mert ellenségek. Ők is ilyen karikatúrákat rajzolnak rólunk, úgyhogy ne féltsd te őket!

Feri már csak motyogott magában.

– Karika, vagy nem karika, de akkor is, nem szép a!

Gusztai tátott szájjal hallgatta a beszélgetést, szinte itta magába a szavakat. Sokkal jobban tetszett neki az iskolai órának ez a formája, mint egy számtanóra. Nem volt jó tanuló, sőt mondhatni, rossz tanuló volt, de a magaviselete példás. Amikor bekövetkezett egy pillanatnyi csend, ő is felbátorodott, és nyögött egyet.

– A. – Ez a hang ismerős volt Gusztitól, mindenki felé fordult hát. Azt jelentette, most ő beszélni akar.

– Hát izé...

Egyelőre ennyi sikeredett, de a tanítónő rámosolygott.

– Csak nyugodtan, mit szeretnél kérdezni? Nem kell félni, most nem jegyre felelsz.

A fiú nagy nehezen összeszedte gondolatait.

– Editá Fjodorovna magyar?

– Az vagyok. Igen.

– Akko meg minek kell oroszul szólítani? Minek nem úgy, hogy Edit néném?

Feri felnyerített. Az osztály ugyanúgy. Editá Fjodorovna is nevetett, majd hirtelen elkomolyodott, és így válaszolt:

– Tudod, Gusztai, te aztán utánozhatatlan vagy, de jó hogy megkérdezted. Látjátok, milyen jól el lehet beszélgetni veletek?! A tanító a tanítványokkal. Büszke vagyok, hogy az osztályfőnökökötök lehetek. Hogy válaszoljak a kérdésre, először is nem vagyok badalói, sem pedig szomszédasszony. Másodszor ez az iskola egy szovjet intézmény, a Szovjetunióban pedig az orosz az állami nyelv. A mi iskolánkban magyar nyelvű oktatás folyik, de a ti nevetek a naplóba, mert hivatalosan így kell, hogy legyen, az orosz ábécé szerint, oroszul van beírva, mint ahogy az én nevem is itt és a paszportomban is. A Szovjetunió soknemzetiségű ország, de egy hivatalos nyelv lehet csak. A nemzetek azonban tisztelik egymás anyanyelvét. Érted már, Gusztikám?

A fiú megörült a „Gusztikámnak”.

– Érteni értem – mondta –, csak egyszer meg édesapám magyarul köszönt a milicistának, oszt ammeg azt mondta neki oroszul, hogy máskor neki emberi nyelven köszönjön. Ezt nem értem.

– Hát ez igazán sajnálatos, de hát ő egy elég karakteres ember, nem kell tőle rossz néven venni. Biztosan vicces kedvében lehetett. Oroszul köszönjetelek neki, ő így szokta meg. Képzeljétek, mit mondott volna, ha a Gusztai apja így köszön: „Gutten tag!”

Ebben a pillanatban meggyúlt a villany, de már az óra végét jelző csengő is megszólalt.

– Oltsátok el a gyertyákat! – mondta Editá Fjodorovna.

Felemelte a naplót, és az ajtó felé indult. Feri még érzekett kiáltani egyet.

– Hát akkor oszt, hogy építjük fel azt a kommunizmust? Így, la?

A tanítónő legyintett egyet.

Lassan búcsúzni kezdett a kemény tél. Az utcán, a soraljákon, rengeteg kásás, latyakos hó gyűlt össze, amely éjszakánként újra és újra jéggé dermedve nehezen járható barikádokat alkotott. Ezek az állapotok nagyban rontották a szánkózás, a síelés esélyeit is, mert még a töltésoldal is egy göröngyös jégsivataggyá változott. Feri éppen Laciéknál tartózkodott, és egy képekkel illusztrált fantasztikus ifjúsági regény lapjait forgatták. Azon mesterkedtek, hogyan kellene színes ceruzával kifesteni a könyvben lévő rajzokat, amikor a Laci szüleinek a beszélgetése közben egy olyan idegen szó ütötte meg a fülüket, amelyet e naptól számítva egyre gyakrabban lehetett hallani faluszerte. Televízió!

Vén Bajusz, akit az utóbbi időkben egy kis gyengélkedés miatt ritkán lehetett látni az udvaron, megállította az iskolából éppen hazaérkező tanító urat. Mire köszönésképpen a kucsmáját megemelte volna, a tanító úr megelőzte.

– Jó napot, Balog úr! Hát hogy szolgál az egészsége, jobban van már?

– Valamivel jobban – válaszolt az öreg. Onnét tudom, hogy má megént kívánom a pipát. Valamilyen cugot kaphattam én la! Na de lassan itt van má a tavasz, oszt, ha Isten segét, betötöm a hatvankilencet. Hát maguk hogy vagynak?

– Köszönjük, jól vagyunk mi is, Balog úr. Hát csak segítse is, hogy töltsön be még sokkal többet!

– Nem kell abbú sok, tanító úr. Bódogul mán a világ az öregek nélkül is. Amikor má megérett a termés, azt be kell takarítani. Elektű, a fiamtú – hogy má minden nap hozta az ebédemet – éppen hallom la, hogy valami csuda van má megént az atombomba után. Valami televízió, vagy mi.

– Igen, igen televíziókészülék. Én már láttam is, Balog úr. Az iskola igazgatójának már van ilyen. Olyan, mint egy nagyobb rádió, de nem csak hangot bocsát ki, hanem képernyője is van, és azon látható minden. Olyan, mint egy mozgó fénykép.

– Oszt embereket is lehet látni benne?

– Persze hogy lehet!

– Hogy lehet a? – tűnődött a borostás arcát simogatva Vén Bajusz. Beszélgetni is lehet velek?

– Azt nem lehet – mondta a tanító úr, de nagyon gyorsan fejlődik már a tudomány. Egyszer majd olyan készüléket is feltalálnak.

– Hát én azt má nem hiszem, tanító úr! Nekem olyan ándungom van, hogy ettű tovább má nem lehet menni. Csak azt ne mondja má, hogy egyszer majd az ember a „Hódra” is felmászik.

– De bizony mondom! Ki tudja, az is eljön egyszer, még ha valószínűtlen is. Ha nem is mászik, de valahogy odarepül.

– A! – bólogatott a fejével Vén Bajusz mosolyogva. – A tanító úrnak máma jó kedve van, de értem én a tréfát, nehogy azt higgye, hogy nem. Na jól van, átmegegyek má Elekhez, megnézem az onokámat.

Azzal megfordult, és a surcát megsimítva eltötyögött a fiához a szomszédba.

A sorolja legszeleesebb részén, a Paliék lócájánál, mint általában, most is több felvégi fiú gyűlt össze. Mindenféléről beszélgettek. Többek között arról, hogy ma egy új moziplakát van kiragasztva a szokott helyen, a kocsmával szembeni kerítésen. Úgy szól, hogy: „Új szovjet háborús művészfilm. Bátor emberek.” Ezt a filmet már vetítették egyszer a Bikaóiban, de hát az olyan jó háborús, hogy mindenki megnézi még egyszer. De Pali kijelentette, ő bizony holnap televíziót fog nézni.

– Karcsi bátyám is vett egyet magának – mondta –, csak még be kell állítani az antennát.

Mindenki irigykedve nézett rá.

– Jó má neked – szólt irigykedve Pityu –, hogy van egy Karcsi bátyád! Csónakos motra is van, meg televíziót is vett, pedig az jó drága.

– Jól keres – dicsérte Pali a nagybátyját. – Asztalosmester. Még bútrot is csinál. Na de egyszer meg, hajjátok, mi vót! Karcsi bátyám a motrán sokszor jár Beregszászba. Oszt hogy, hogy nem, de mindég összetalálkozott az igazgató feleségével, Jelizavetta Andrejevnaival, aki a negyedik osztályt tanítja. Olyankor persze hazahozatta vele magát, de az má olyan sűrven vót, hogy Karcsi bátyám megelégette, mert attú félt, hogy még megszólják üköt a vénasszonyok. Egyszer aztán, mikor hazafele elkezdte danolni jó hangosan, hogy: „Elöl vágat fehér lovon Horthy, a mi vezérünk”. Attú kezdve osztán többet nem ült fel hozzá Jelizavetta Andrejevna, pég egyszer még híjta is Karcsi bátyám.

Az utca túlsó oldaláról egy magas, sovány arcú fiatalember közeledett feléjük. Kíváncsian nézték, ki lehet az. Mikor közelebb jött, felismerték,

hogy ez meg Elemér, aki tegnap szerelt le a katonaságból. A fiúk körbeállták, megtapogatták. Valóban ő az, akit három évig nem láttak? Katonai csizma volt rajta, a fején pedig vörös csillagos téli sapka. Dugó sóvárogva nézte a csillagot, és kérte, legalább hadd nézze meg közelebről. A tanító úr éppen kinézett az utcára, és észrevette a különös csoportosulást. Aztán ahogy megismerte a régi tanítványát, ő is közelebb lépett. Kezet fogott Elemérrel, aki egy kis akcentussal beszélt.

– Hát megjöttél, fiú? Örülök, hogy látlak – mondta a tanító úr.

– Hál’ Istennek, megjöttem. Hát hogy tetszik lenni? Most má hogy szólólsam? Ludvig Alekszandrovicnak nem akarom, mert nem vagyok iskolás. Tanító úrnak meg azért nem, mert úgy csak az öregek szokták.

– Látom, az észjárásod a régi, nem sokat változtál – mosolygott a tanító úr.

– Tudod, mit? Szólítsál Lajos bácsinak! Na, mesélj már valamit, milyen volt a szolgálat? Merre szolgáltál?

– Én nagyon messzi, Lajos bácsi, a világ végén, a Kurili szigeteken.

– Húha! Hát az valóban nagyon messze van. Magyarok voltak veled?

– Senki sem volt. Még ukrán is csak egy volt, az se Kárpátaljáról, hanem Kálusból, mégis úgy hívott, hogy „zemljak”.

– Hány napig utaztál, Elemér?

– Hát odafele nem tudom, mennyi vót, mert egy hét múlva megbetegedtem a vonatban, nem vótam hozzászokva a sok üléshez. Visszafelé meg egy darabig számoltam, azután meg meguntam, de vagy két hét lehetett, mert sok helyen, sokat álltunk.

Elemért közismerten kétbalkezes, szeleburdi fiúnak tartották számon a faluban. A tanító úr sem felejtette ezt el, így hát viccesen megkérdezte.

– Árudd már el, hogy telt a szolgálat, meg voltak veled elégedve?

– Valaki meg, valaki nem – válaszolt Elemér. – Először nagyon nehéz vót, mert nem tudtam oroszul. Utána má jobb lett. Nagyon hideg vót a tél, a hó a mejjemig ért. Egyszer őrségen vótam, oszt olyan hóvihar vót, hogy bebújtam egy tank alá, ott meg behordott a hó. Nem fáztam, elaludtam, oszt reggel kutyával tanáltak meg csak.

– És megbüntettek?

– Először megörültek, hogy nem hóttam meg, azután meg megbüntettek.

– Na, és emlékezetes ballépéseid voltak-e?

– Vótak hát! Egyszer meg a garázsban autót javítottunk, oszt beültem a kabinba, oszt elfordítottam a slusszkulcsot.

– És begyúlt a motor?

- Nem gyúlt be, de az autó mégis elkezdett hátrafele curikkolni.
- Hogy-hogy?
- Hát úgy, hogy hátsósebességbe volt téve, oszt a starter vitte hátrafele.
- Na, és te meg neki mentél a falnak?

– Nem – vigyorgott Elemér –, rosszabb vót. Majdnem megöltem két embert, akik ott vótak a hátsó híd alatt! A sztársina olyat káromkodott! Emarkolta a mejjemen a gimnasztyorkát, oszt úgy kirántott a kabinbul, mint egy kutyakölyköt. Akkor is kaptam három nap büntetőmunkát.

– Nemhogy hazaküldtek volna, jó fiú, még szabadságon sem vótál. – Sajnálkozott a tanító úr.

– Vót olyan – mesélte tovább Elemér –, akit hazaküldtek. Egy tenge-résztsizt vagy részeg vót, vagy mi, rálövetett egy japán halászhajóra a nyílt tengeren. Má másnap Moszkvábú jött a komanda, hogy haza kell küldeni. A szógálat végén nem akartak éngem elfele engedni. Híjtak halászhajóra dógozni. Olyan fizetést kaptam vóna, hogy egy év alatt megkerestem vóna egy Pobeda meg egy ház árát is. Mégse maradtam, itthon jobb. Megnősü-lök, oszt jó nekem a kapa meg a kasza is!

– Igazad van – veregette meg a vállát a tanító úr. – Egy magyar fiúnak itthol a helye!

A környékről szép számban összeseregglő fiúk hol elkomolyodva, hol nevetgélve hallgatták a beszélgetést. Mózsi tréfás-cigányosan megjegyezte: „Dik, pulya, hallottátok, az ílet nem feníkgig tejfel!”

MADÁR JÁNOS

KÖZÖS LÉLEGZET

*Érzem a jövőt, kifeszített fémekig
látok. Szíviünket célozzák fényszilánkok.
Szikra pattan, vágyunk a készre.
Paraszak fölé hajlunk, betűvetésre.*

*Megtanít minket a láng jönni
és jönni. Mert vériünket a tűz lassan
– előzőnli. Pernyével telítődik keskeny
résnyire a köz. Megnyílnak – – –*

*az ablakok hunyorgó szemünkhöz.
Kitárulnak előttünk a horizontok
és kutak. Hívnak – –, üzennek értiünk
a gyalogutak. Boldogok vagyunk,*

*tiszta léptünk ha van. Megyünk,
megyünk a dombok halmaiban.
Az ember röghöz kötött sorsában
hisz. Mert itt születik meg utolsó*

*lábnyomunk is. Ebben a lázas létben
elveszítünk szótlán aranyfüstöt és fogat.
Csak állunk, csak féliünk; és a hó
heve fojtogat. Nyakadon, nyakamon*

*erdőcsönd éle. Torkunkig felér
a gallyak gyertyafénye. Gesztenyefa
és lomb lett már dalom. Ágak
magasában örvénylő fájdalom.*

*Arcunkra kegyelmet a végtelen
hulláma terít. — — — Ki őrzi bennünk
a porszem és tenger sziklaéleit?!
A világmindenség kozmikus*

*kövekkel üzen. Elég a Hold
szelíd tüzekeken. A homlokunkig
érő égbolt összefolyik a fénnel.
Megáll minden csillag az utolsó éjjel.*

AKI FÁJNI TUD BENNEM

*Aki fájni tud bennem,
annak arcát csillagok őrzik.
Az ég — — tengerben virraszt
és megdőlt szívemmel elidőzik.*

*Jöhetnek évek, évszakok;
a megdobált fényre fény felel.
Máglyák romolhatatlan hamujában
alszunk, és a hűség hatalmas tűzre lel.*

*Öled eléget, de éjszaka szivárog
a múlandóság fekete résein — — át.
Kirajzolódik tenyerünkben az árnyék,
és hajnal szelídít — — vérünkhöz — — hazát.*

*Új népet szólít minden mozdulatunk,
hisz oly hirtelen tornyosul fölénk a reggel.
Hatalmas fűszálak indulnak — — — ellenünk,
— — — bogarak nyomában visszhangzó sereggel.*

GYÖNGE RÜGYEK

*Mint egy elgurult kavics az éjben,
mint egy elszakadt ing.
Szétdobálva sírnak
--- önfeledt tárgyaink.*

*Emléjük az idő homloka mögött
keres és kutat. De nem lelnek
elárvult bölcsőinkre sem
--- a porlepte utak.*

*Eltévednek gyermekeink,
és lélegzetiünkön --- hullnak át.
Tiszta lángok őrzik
a csillagok labirintusát.*

*Égig lendülnek büntelen
félíg kimondott szavak és vágyak.
A Nap hajszálereiben
megduzzadnak az ágak.*

*Gyöngé rügyek selyme alatt zeng
--- levélnyi dalom.
Március ez még,
és nem forradalom.*

KOVÁCS ELEONÓRA

SZÜRKE VOLT

a ház, a fal, az ablaküveg. Az első emelet erkélyének vasrácsa felé egy kiszáradt szőlőlugas csonkja kapaszkodott. A jelentéktelenségig kopott tömbházból hirtelen özönlenni kezdtek a lakók. Egyforma ruhában, azonos arckifejezéssel töltötték meg a csöndes utcát. Kiszáradt testüket barna kabátba csavarták, káposztafejeiket kendőbe burkolták. Csontos ujjaik között a nagyszülőktől örökölt műbőr utazótáskát szorongatták. Páran közülük bal öklüket a szájukba tömték. Nem akarták kiáltással felhívni magukra a figyelmet, holott már önmagában feltűnő volt, ahogyan elhagyták az ártalmatlannak tűnő tömbházat.

Az épület melletti kávézó egyik ingerült vendége udvariatlanság miatt méltatlankodott, amikor az egyik távozó lakó véletlenül nekiütközött asztalának. Ekkor a hirtelen mozdulattól felborult egy kávéscsésze, és az értékes koffein kiömlött. Emiatt mérgelődött, viszont nem csodálkozott azon, miként lehetséges, hogy a lakók egyforma arccal távoznak, mintha ötvenen lennének ikertestvérek.

Miközben a járda szélén álltam, és a narancs ízű fagyaltgömböt eszegettem, eszembe jutott, hogy ezt a jelenetet egyszer már láttam egy másik városban. Akkor február utolsó keddje volt. Dühösen rohantam keresztül a város főterén. Egy rokkant férfi harmonikán játszott a hídfő mellett. Az emberek sorban álltak a kávéautomata előtt, a félbevágott koldus tovább gördítette magát, az utcagyerek vihogva elvágtatott, a türkizruhás nő megigazította parókáját. Az emberek, jelenlétiükkel megtöltötték a főter minden négyzetcentiméterét, a szabad padokat, néhányan a korláton keresztül még a folyó fölé is kihajoltak. Vadkacsákat etettek. A gyerekek vattacukor után nyafogtak, a diáklány szórólapokat osztogatott az embereknek, akik mindenütt ott voltak, s én sehol sem lehettem egyedül. A kedvenc parkom szerelmesektől zsongott, a másik bódult álmok színhelyévé változott, a katonai emlékmű tövében emberi lény szunyókált, a főter padjait pedig babakocsis anyukák foglalták el. Meg kellett volna értenem őket. Azért ültek a padokra, sétáltak a korzón, mert két napfénymentes téli hónap után ez volt az első fényárban úszó kedd. Február vége van, elolvadt a hó, az idő enyhe, s ebben a legtöbb ember részesülni akart. Egyedül én nem tehettem.

Azért, mert képtelen voltam leülni a közelükben. Úgy megtöltötték a központot, annyira nyüzögtek, mintha valójában patkányok lennének, és az utolsó kikötőben épp a hajó elhagyására kényszerültek volna.

A jelenet kapcsán felmerülő érzésre emlékeztem, amikor a kopott bérház aijtaján keresztül kiözönlő tömeggel szembesültem. Az ő arckifejezésük is olyan volt, mint a patkányoké. Barna kabátjuk kölcsönözte a bundájuk színét, a foguk, mintha megnőtt volna, és a szemük is megnagyobbodott. Már a beszédre is képtelenek voltak. Kétségbeesett patkányarccal, a szájukba tömött öklükkel épp az utolsó lakók hagyták el az otthonukat, amikor elhatároztam, hogy bemegyek az épületbe.

Nehezen lélegeztem be a bérház folyosójának nyirkos levegőjét. A falakon feliratok intettek a valahányadik emelettől való távolmaradásra. Ennek ellenére egynesen oda tartottam. Amikor kiléptem a liftből, rögtön rájöttem, hová kell mennem. Az ajtaja előtt zöld betűkkel állt a becsmérő felirat. Tudtam, ártatlanul vádolják, és azt hiszik, ő küldte el a lakókat, akik mindenáron bűnbakot akartak. Nyitva volt az ajtó. Semmi okot nem láttam a félelemre. Beléptem.

Gyere, már vártalak, hangzott a konyha felől, holott épp azt akartam mondani, hogy rám biztosan nem számított. Ekkor meghallottam a víz csobogását. A hátam mögött valaki vízzel töltötte fel a kádat. Elhúztam a függönyt, és az erkélyen megláttam őt. Mögötte a mélység. Te vagy az, mondtam nyugodtan. Azt hittem, már nem élsz. Szavaimra megdöbbsent. Ráncokkal telt arca mégis mosolyra húzódott. Éreztem, hogy valaki áll mögöttem. Engedd be a hűgomat, mondta reszelős hangon a banya. Elléptem az ajtóból, szabaddá tettem az utat. Ugye tudod, hogy nem folytathatod, és legközelebb legyőzlek, mondtam az erkélyen álló vendéglátómnak. Ekkor haladt el mellettem, lépett a fénybe a hűga. Amikor megláttam, nem tudtam megszólalni. Az arca. Te nem lehetsz, elástalak, nyöszörögtem. Ő diadalmasan felkacagott, tett egy lépést felém, mire eszeveszetten menekülni kezdtem, ki a lakásból, a folyosóról, le a tizenhárom emeleten, mert nem akartam liftben ragadni.

A város szélén álltam meg. Kifulladtam. Épp időben fékezett le mellettem az egyik autóbusz. Felszálltam, aztán a sofőrre néztem, s megszüntem levegőt venni. Így szólt hozzám: amikor a lakásomban szemtől-szembe álltunk, kétségbe vontam, hogy ma felszállsz erre a járatra. Lám, mégis itt vagy. Aszott koponyája csikorogva fordult a menetirány felé, csontkezeivel megnyomott egy gombot, és sziszegve bezárult mögöttem az ajtó.

QUO VADIS?

CZÉBELY GABRIELLA EMLÉKÉNEK

*Ment a leány, kis batyuját,
ami maradt,
megosztotta, ha volt társa
az ég alatt.*

*Ment előre, utoljára
Hátranézett,
de a múltja addigra már
elenyészett.*

*Nem sejtette, honnan hová
tart az útja,
nem is bánta, elég, ha az
Isten tudja.*

*Köves járdák, beton falak
tengerében
batyu nélkül, kiégetten,
csontszegényen.*

*Úgy hitte már, elfogy az út,
eső szitált.
Körbenézett. Mindvégig csak
egyhelyben állt.*

SZERETLEK NAGYON

*Mint amikor kő esik a tóba,
szemed tükrén fodrot bont a vágy,
mozdulatod finom, lassú, lágy,
ahogy beburkolsz a takaróba.*

*Fáradt vagyok, elalszom azonnal.
A lámpa halvány fénye rám borul,
te alvó arcom nézed szótlánul,
derűsen játszol elomló hajammal.*

*Figyellek téged hunyt szemmel, vakon,
álom vásznára rögzül a pillanat.
Én fekszem óvó árnyéked alatt,
S azt álmodom: szeretlek nagyon.*

STÍLUS

*Béna végtagot
 Csak az Isten mozgat.
 De hívd csak
 Fascikulációnak,
 Most divatosabb.
 Régimódi vagyok,
 Vesd szememre,
 Szeretem a férfitestet,
 Nő
 Létemre.
 Ha lépek,
 Könyögést hallok,
 Hiába minden diéta.
 Lelkem túlsúlyán
 Senki nem segít.
 Téveszmék erőszakán nőttem,
 Elhíttem, hogy az esőtől megnövök
 És a répától
 Füttyülni fogok.
 Hát, titkon csak
 Könyvlapokat ettem.
 Olvastam,
 Krisztus halat rajzolt a porba,
 Én gyermekként
 Keresztet,
 Szívecskét,
 Csillagot...
 Erőszakos, maradi módra
 Most halat vérsni
 Márványba tanulok.*

NAGYANYÁM

*Otthonra minek a cicoma?
Csak az Isten lát,
Ha épp erre néz.*

*– Vízet kútról húzni,
Füvet szedni,
Fát vágni
Csak manapság nehéz –*

*Mondta nagyanyám...
Milyen érdes volt a
Gyermekarcot mosdató
Két ráncos kéz.*

HÁJAS CSILLA

NAGYAPÁVAL ÉS NÉLKÜLE

1

Amikor írni akarok róla valamit – igazat, életségűt –, nehezen találok a szavakat. Semmitmondó általánosságok jutnak eszembe.

Pedig bölcsészdiplomám van, fogalmazni tudnom kéne.

Ülök az ágya mellett. Nézem, ahogy lüktet a nyakán egy ér.

Még pislákoló tudatával beszélgetni próbál. Emlékei közül előkotorja a közös témákat: hogy van Sanyi, mikor lesz esküvő, mi újság apáékkal, öcsémnek megy a tanulás?

Szorgalmasan válaszolgotok: jól vagyunk, nagypapa, az esküvő még odébb van, nagypapa...

Nagymama felhorkan: te mindig hülyeségeket kérdezel!

Rendületlenül folytatom: apáékkal minden rendben, az alsósoknak őszi szünet van, így a húgomnak is, öcsém is boldogul.

Lassan beszélek, gondosan artikulálva, hogy értse, amit mondok. Nagyot hall már, mint általában a nyolcvanöt évesek.

Enyhe zavarodottsággal tapasztalom: jellemző ingerültségem az emberek felé elillan, helyébe türelem költözik. Többször elismétlem ugyanazt, anélkül, hogy idegbajossá válnék.

Várom, hogy reszketősen újabb mondatokat formáljon. Közelebb hajlok, mert öblös, mély basszusából mára nem sok maradt. Mozdulatai meglassúdtak, a járása tétova, a hangja halk, reszketeg.

Kényelmetlenül feszengek a széken. Látom, milyen kicsi lett nagypapa. Keze erőtlően pihen a paplanon.

Megfogom, és érezni vélem, vére a fiatal kéz érintésére gyorsabban áramlik a pergamensárga, viaszos bőr alatt.

Simogatom a kezét, amely egykor négy gyermeket ölelt, s közülük hármat felnevelt. Becsülettel, tisztességben.

Szeretettel nézek rá, még mosolyogni is sikerül, pedig legszívesebben idegösszeroppannék vagy ordítanék egy jó nagyot, hogy könnyebb legyen.

De csak ülni van erőm, remélve, hogy torkomban a gombóc hamar feloldódik.

A gombóc marad, szemem előtt ködfátyol, valami irtózatosan nyomja a mellkasomat, nem tudok normálisan lélegezni.

Csak ülök, és tehetetlenül nézem, ahogy az idő nagy darabokat harap nagyapából, míg végül elveszi egészen.

2

Nagyapa meghalt.

Igen, igen, tudom: öreg volt, nyolcvanöt éves, és nem lehet örökké élni. Mégis fáj.

Míntha ő küldené odaáról, jönnek az emlékek.

...Kiskoromban sok időt töltöttünk náluk az öcsémmel. Nagyapa hintát készített nekünk, amivel olyan magasra lehetett szállni, hogy a fejünk elérte a lugas tetejét.

...Létrát ácsolt, hogy a kamra padlásán berendezhessem a főhadiszállásomat.

...Egy karácsonyeste két kisnyulat hozott a szobába, és kiszedhettük őket a szőnyegre. Nagymama másnap nagyon görbén nézett nagyapára.

...Mindig ketten szedtünk füvet a nyulaknak az iskolakertben. Nagyapa sarlót és zsákokat hozott a biciklisaroglyán. Amíg komótosan teleszedte a zsákokat frissen vágott illatos fűvel, csigákat kerestem a bokrok alatt.

...Úgy örültem, valahányszor találtam egyet!

...Egy szenteste nagymama sétálni vitt a városba, hogy megcsodáljuk a nagy karácsonyfát, és amíg nem vagyunk otthon, az angyalka elhozhatta nekünk az ajándékokat. Esett a hó, és én kinyújtottam a nyelvemet, hogy a hópelyhek ráessenek.

...Mikor hazaértünk, nagyapa lelkendezve újságolta: pont most járt itt az angyalka. Megkérdeztem, milyen színű volt a ruhája, mire azt válaszolta: szürke.

...Mehökkentem. Szürkeruhás karácsonyi angyal? Hiszen bármilyen színű ruhája lehetne!

...Barbie-babát hozott és Mars csokit. Hatéves lehettem.

...Egyszer öcsémmel letépkedtük a zöld paradicsomot, egymást hajigáltuk vele. Mikor nagyapa észrevette, elszedte tőlünk az éretlen bogyókat és mindkettőnket beparancsolt a házba. Egyet gyorsan szétnyomtam a tenyerén, utána öcsémet megelőzve iszkoltam nagymama védőszárnyai alá. Nagyapa fenyítő tenyere öcsém hátát érte.

...Aznap nagyon elégedett voltam magammal. Ezt a csínyet sokszor emlegettük, kicsit az öcsém kárára, kicsit a gyerekkor után sóvárogva.

...Amikor édesapám kamasz volt, nagypapa egy apró szobát épített neki a padlásán. Ágy, polc, kisasztal: ennyi volt az összes berendezése. És a kémény, ami félig elfoglalta az egyik falat, és ami nagy füstöt okádott a szobába, valahányszor odalenn nagymama befűtött.

...Micsoda diadallal vettem birtokba egy nyáron ezt a szobácskát, amikor kiharcoltam, hogy fenn alhassak! Közös szobánk volt édesapámmal, még ha időben később birtokoltam is.

És most...

Az újévet egy másik országban ünnepeltem. Sokat nevettem egész nap, miközben nagypapa itthon vért hányt, és este meghalt.

Nem érkeztem haza idejében. Nem tudtam elköszönni tőle, nem kísérhettem ki a temetőbe.

Az év még csak most kezdődött, és nekem már nincs nagypám.

Selma Lagerlöf szavai jutnak eszembe: *Istenem, mielőtt eljön az aratás ideje, engedd megérlelődni a lelkem!*

3

Azt mondják, a sírás jó, mert a sírás tisztít, mert a sírás már az *elengedés* része.

Talán van benne igazság, de ha a *lélek* fáj, elapadnak a könnyek. Az ember sírna, hogy megkönnyebbüljön, csak valahogy nem sikerül.

Nem tudok látványosan sírni.

Magamban, némán jajgatok.

Mikor először léptem be a házba nagypapa halála után, kicsit félve néztem az ágyára. Azt hiszem, a tudatalattim azt súgta, még ott lesz; hogy nincs valóság nélküle, csak rossz álom, amelyből mindjárt felébredek; hogy ismét láthatom a magasra dúcolt párnák között mosolyogni, vagy zsörtölődni, mert nagymama még nem adta oda a gyógyszerét; vagy langyos a kávé, nyitva maradt az ajtó.

Úgy reméltem...

Ágybeli nélkül még sosem láttam az ágyát. Szívfacsaróan kopár volt.

Szerettem volna leülni a szélére, hogy közelebb érzem egy kicsit. Ostobaság, én is tudom. Nagypapa már elköltözött.

Apa szerint jó helyre. Remélem. Hogy valójában hol van, csak az Isten tudja.

Mi csak azt, hogy semmivé foszlott.

Erről a fájdalomról nehéz írni.

Ébren fekszem az ágyamban, a plafont bámulom, és a könnyeim belecsorognak a fülembe.

„...SOHA NEM VESZÍTJÜK EL A HITET ÉS A REMÉNYSÉGET.”

DR. HABIL. BERTHA ZOLTÁN JÓZSEF ATTILA-DÚJAS IRODALOMTÖRTÉNÉSZ, MŰKRITIKUS, A KÁROLI GÁSPÁR REFORMÁTUS EGYETEM TANSZÉKVEZETŐ TANÁRA. FŐ KUTATÁSI IRÁNYA A MODERN, XX. SZÁZADI MAGYAR IRODALOM MINDEN MŰNEMI, KORSZAKBELI, NEMZEDÉKI, IRÁNYZATI ÉS KORTÁRS KÉRDÉSE, TOVÁBBÁ A HATÁRON TÚLI, KISEBBSÉGI MAGYAR IRODALMAK.

– Kutatod és oktatod a határon túli magyar irodalmat, vagy ha úgy tesszük, irodalmakat. A publikációidat olvasva az derül ki, hogy főként Erdéllyel foglalkozol. Mennyire különböznek a határon túli magyar irodalmak a magyarországitól? Mennyire különbözik a kortárs irodalmárok szemlélete?

– Nyelvi, kulturális, történelmi öröksége alapján a magyar irodalom éppúgy egyetemesen egységes, mint maga a magyarság. A mozaikos egészen belül pedig sajátos színezetekkel, értékminőségekkel vagy akár többletekkel épülnek össze a helyi, a regionális, a tájhazai – és persze az állampolitikai széttagoltságból, szétdaraboltságból, eltérésekből adódó – különbözőségek. A szellemi élet ugyan mára, a fordulat után szerencsésen úgy integrálódott, hogy a közvetlen kapcsolattartás lehetőségeit kihasználva mindenütt hasonlóképpen felélénkülhetett az irodalmi közélet is: a kisebbségiség azonban továbbra is meghatározó történelmi és társadalmi élménytényező maradt a határokon túl, s ehhez kötődően a lokális sajátosságok sem váltak elhanyagolhatókká. Én úgy érzékelem, hogy ezek az irodalmak alapvetően vagy általában abban különböznek a magyarországitól – ha már mindenképp általánosítva és leegyszerűsítve, de valamiféle differenciálójellegű karakterjegyeket mégis keresünk –, hogy bennük a nemzeti hovatartozás, együvé tartozás tudata, szellemissége, az identitásörzés szükségképpenisége természetszerűen és egészségesen jóval hangsúlyosabb, erőteljesebb, nyomatékosabb. A „genius loci” az univerzális nemzeteszme legtermékenyebb táptalaja lehet paradox módon, a szülőföldi érzésvilág és felelősségvállalás az egyetemes magyarság- és emberségeszmény legegységesebb fenntartója és továbbéltetője.

Volt olyan pillanat a közelmúltban is – és nemcsak mondjuk az önálló erdélyi fejedelemség korában –, amikor a magyarországi politikai nemzetárulás (2004. december 5-e csúfos „fekete adventje”) ellenében a magyar önazonosság-megtartó és önérték-viselő érzület tisztaságát a felháborodott kisebbségi magyarok mentették át. Tanítható és mintául vehető magyarságtudatukat és -szeretetüket, vitathatatlanul elidegeníthetetlen ember- és nemzetfelfogásukat demonstrálták például azok a versek, amelyek megszügyenítően fájdalmas, egyszersmind valódi lelki emelkedettségéről tanúskodtak – minden keserűen karikírozó iróniájukkal együtt –, s „banyaországnak” vagy „mostohaanyaországnak” nevezték a nemzetvesztő államot. Ilyen művek mindenhol születtek Erdélytől a Délvidékig. Én az erdélyi irodalommal valóban többet foglalkoztam – tanulmányköteteim jelentős része, vagy Tamásiról, Sütő Andrásról, Bálint Tiborról, Kányádi Sándorról szóló könyveim is ezt jelzik –, de ennek egyszerű életrajzi okai is vannak, amellet persze, hogy nyilvánvalóan ez a leggazdagabb, legteljesebb szellemi és irodalmi kultúrát működtető magyar kisebbségi nemzetrészt, tehát művekben is egyedülállóan bőséges és kiemelkedő. Ugyanis Debrecenben az egyetemen már diák koromban ezzel kezdtem foglalkozni, aztán Erdélybe utaztam a legtöbbször a hetvenesnyolcvanas években is már – a hátizsákos „nomád nemzedék” tagjaként, könyvet, gyógyszert, élelmet csempészve át ismerőseinknek, hol sikeresen, hol a vonatról való leszállítást és motozást is kockáztatva, elviselve, s oda fűzött számtalan irodalmi és emberi barátság. Ez persze nem jelentette, hogy ne éltük volna át a legteljesebb szolidaritást a felvidékiekkel, délvidékiekkel, kárpátaljaiakkal is. Illyés Gyula, Csoóri Sándor, Czine Mihály, Ilia Mihály, Pomogáts Béla útmutatásait, meg a fiatalabbak – Görömbei András, Márkus Béla, Szokolczay Lajos, Ablonczy László és mások – tanításait megszívvelve, s még az akkori *Alföld*, *Tiszatáj*, *Forrás* és néhány más folyóirat szellemiségét magunkénak vallva igyekeztünk minden irányban tájékozódni. A baráti körben például Lezsák Sándornak már akkor is nagyszerű gyűjteménye volt emigrációs, nyugati magyar kiadású könyvekből, művekből is, s ezeket – akár a hatalom által illegálisnak tekintett hírterjesztési módszerekkel – megosztotta másokkal is. Sajnos Magyarországon a kommunista diktatúra lényegében éppolyan – mert csak fokozatában enyhébb – magyarellenességgel és magyargyűlölettel működött, mint a környező országok magyarsorvasztó sovén nacionálkommunizmusa. Tehát nem párhuzamos volt ez a típusú totalitarizmus, hanem pontosan egybevágó: mindenütt a legsajgóbb sorskérdésekkel teltett magyar értékeket tiltották, legfeljebb alig tűrték. És hogy ma-

napság mi zajlik az irodalomértelmezés terén? Olyan irodalomtörténeti kézikönyvek szánt monumentális összefoglaló munka jelenhetik meg nemrégben (a magyar irodalom úgymond „történeteiről”), amelynek sok kiváló tanulmánya mellett már nem vagy alig jut hely Móricz és Németh László, Illyés és Kodolányi, Reményik Sándor és Dsida Jenő, Sánta Ferenc és Szilágyi István életművének – és még szinte százával sorolhatnánk a markáns kitűnőségeket a magyar sorsirodalom eltagadhatatlan vonulatából –, a világhírű *Gyász* vagy *Iszony* még a címmutatóban sem szerepel, miközben Rejtő Jenő külön fejezetet kap. Mintha a korábbi, évtizedekig a nemzetcsönkítésre berendezkedett kánon uralma folytatódna a magát liberálisnak aposztrofáló szemlélet révén, s az igazolódik, hogy a nemzeti, konzervatív, keresztény beállítottságú szellemtudomány sokkal inkább a tolerancia letéteményese, mint akik ki akarják szorítani például a „székely apostol” Nyíró Józsefet is a köztudatból. Ő és az őt becsülnék nem rekesztenek ki senkit, őt viszont – a katolikus papi ihletettségű szépíró, a modern lírai-balladai novellaírás mesterét – vidáman rágalmozva lenácizhatják, akik egy sort se olvastak tőle. Holott a könyveiben egyetlenegy emberellenes, uszító mondat nem található – ahogyan Szócs Géza is megállapította. De ugyancsak Szócs Géza vigasztalt is minket azzal, hogy kijelentette: nagy nemzet az, amelynek olyan fiai vannak, akiknek mások még a hamvaitól is félnék. – Döntő különbségnek tehát az mutatkozik a kortárs irodalmi közvéleményben, hogy vannak, akik tényleges erkölcsi igényességgel valóban összmagyar, egyetemes értékrendben gondolkodnak és minden fontos teljesítményt megbecsülnek, s vannak, akik pedig irtóznak az autentikus közösségi sorstapasztalatokat is a nyelvművészetbe átvetítő író- és szellemóriásainktól, s legszívesebben továbbra is a feledés homályában hagynák őket.

– *Vannak olyan általános vonások, amik mondjuk kizárólag csak az erdélyi vagy éppen a kárpátaljai magyar irodalmat jellemzik?*

– Kizárólagosan nemigen, de hangsúlyosan más és más vonások nyilván karakteresen jellemezhetik ezeket az irodalmakat. Ezek számbavételére irodalom- és eszmetörténeti könyvek garmadájának tanulságait kellene most összegezni. Ehelyett kiemelném csak a transzszilvánizmus jelentőségét Erdély vonatkozásában, amelynek hatása máig érvényesül. A gazdag, s az összes jelentős stílus- és szemléletirányzatot asszimiláló erdélyi irodalomban az avantgárdizmustól a népiességig, a későromantikus vallomás-

költészettől az elvont-tárgyias líratípusig, a beat-költészeti impulzusoktól a neoavantgárd és az abszurd számtalan változatáig, a szociografikustól a má-gikus realizmusig, majd a posztmodern korízlés valahány jellegzetességéig úgyszólván minden fellelhető, de sok tendenciát mégis átszínez valami, ami az erdélyi levegőre, az erdélyiségre, a táj- vagy eszmetranszszilvánizmusra jellemző. A szülőföld meggyötört talajából nő ki Páskándi Géza abszurdoid drámavilága, ahogyan külföldön, Amerikában is megállapították róla, de az Amerikát megjárt Tamási Áron (a Németh László szerinti „székely Homérosz”) is úgy mondta, hogy az embernek sok kötelessége és egyetlen szülőföldje van. A régió indíttatásait nem lehet és nem is kell kiiktatni. A fenyvesek, a bércek, a természeti csodák, a népművészeti archaikum a balladákkal, mesékkel, székely kapukkal, a történelmi tudat a tordai országyűléstől eredő szabadság- és türelem-elvvel, az önrendelkezési és az őszinte néptestvérségi ideál és törekvés, a keresztény emberiség, a kisebbségi humánus, a produktív fájdalom és a megváltó szenvedés ókeresztény hitvallásossága, az erkölcsi idealizmus, a neokantiánus morális imperatívusz követése, miszerint a „kell” (vagyis az örök igazságok képviselője) fontosabb a „van”-nál, az elszakítottság és kiszolgáltatottság időbeli helyzeténél, az etikai megnemesedés előbbre való a háborúskodásnál („Nem a mi dolgunk igazságot tenni, / A mi dolgunk csak: *igazabbá lenni*” – idézve Reményiket), viszont hogy a jogos önvédelmi küzdelemnek az indulatát sem lehet elhanyagolni („Vallom, hogy minden fegyver jogtalan, / a szelíd Isten könnyezett s úgy tanította ezt, / ám annak a kezében, kit fegyver szorongat, / a fegyver megdicsőül és ragyogni kezd – Dsida *Psalmus Hungaricus*ára gondolva): mindez az erdélyiség szerves és ösztönző összetevője. Kidolgozott eszmerendszerek sokasága és olyan irodalmiság közvetíti ezeket a filozófiai, erkölcsi és esztétikai szempontokat, amelynek ugyan-csak feltűnő jegye az úgynevezett „potenciális szimbolizmus”: erről pedig Kányádi Sándor már a hatvanas évek végén kiemelten beszélt, vagyis hogy az erdélyi költészetben az erdők, a fenyők, a hegyek, a völgyek, a vizek és mindezek hangulata valamiképpen sorsjelképpé lényegül, a kollektív sors-hordozás akár krisztológiai párhuzamokkal is érzékeltethető minőségét metaforizálja. A borongós, tragikus, baljóslatú atmoszférában (gondoljunk például megint Dsida remekművére, a *Nagycsütörtökre*) a szenvedéstörténetet és a megváltásreményt, a passiót és az üdvösségperspektívát számtalan műalkotás magába sűríti, s poétikai értelemben a látványi kép így sorsos és metafizikai látomássá bővíülhet.

Kárpátalja ugyancsak ősi magyar terület, s a honfoglalási képzetkör, a Verecke-motívum át is járja az itt kialakult irodalmiságot. A szellemi kiszolgáltatottság és az elzártság azonban – az önerőkben minden elnyomás ellenére természetsszerűleg bőségesebb erdélyi literatúrával szemben – sajnos sokáig, tovább késleltette az itteni értékkeremtés valódi kifejlődését. De mostanra nagyszerű alkotások sokasága képviseli együttesen azt a gyökeres kárpátaljiságot, amelyben ugyancsak a természeti benyomások különlegességei, az alföldi, akácos falvak szépségei, a beregi rónák távlatai, a magashegyek karéjái, a legmagyarabb folyó, a Tisza eredetvidékei, az Ung folyásirányai, a felföldi városiasodás emlékhelyei, a várak és várromok őrszigetei Huszttól Munkácsig, a historikus képzetnek szárnyakat adó szabadságharcos hagyományok, a Rákóczi-kor relikviái, lelkesítő krónikái és átszellemített legendái, a népdal, a népballada, a népmese lenyűgöző megnyilatkozásai és variációi, a kulturális emlékezet örökbecsű darabjai, a ruszin szomszédság kölcsönösen emberies viszonyformái – mind-mind eligazító dimenziója a magyar megmaradás akarátának és lehetőségének. És nemcsak a hiteles irodalmi, hanem az autentikus néprajzi, nyelvészeti, történettudományi eszmélkedés, a sokágú művészeti, szellemtudományos, vallási, bölcséleti reflexió is szerencsésen magára talál újabban már. Persze továbbra is a legkisebb kiszakított nemzetrész ez, „töredék”, „maroknyi”, „tenyényi” hazácska, amely élni akar – mint ahogy mindig élni akart az élhetetlen körülmények között is. S ha legfőbb megkülönböztető tulajdonságait keressük, akkor nem felejthető el ez a „hatodik síp”-ként megszólaló, identitásához töredékességében is ragaszkodó érzület, a hányattatások, pusztítottatások özönét – a háború végén tízezrével haláltáborokba hurcolt magyarok szenvedéseit, majd sok évtizedes erőszakos elnémíttatásait – napjainkban már öntudatosan és mementőként a világ elé táró öntudat, de az eredetkereső, nyelv- és őstörténeti vizsgálódásokban megnyilvánuló hűségeszmény sem, amely Kovács Vilmostól Fodor Gézáig ível. Nincs már erkölcsi hátraléka a magát kutató kárpátaljiságnak, s ha mégis el-elfogja az önkicsinyítő önkritikusság, annak nem szabad visszafogó erővé válnia. Mert olykor éppen ez a túlzott szerénység lesz jellegetessé – ami mondjuk a székely virtusnak nemigen a sajátja –, de ezt legyőzve muszáj az energiákat arra a nagy harcra mozgósítani és összpontosítani, amely első sorban a legalább lélekben megszilárduló szülőföldön maradással, a kultúra-teremtő igyekezettel, a népi és a magasműveltség szimbiózisának a kialakításával bizton legyűrheti a kivándorlás, az asszimiláció, a demográfiai zsugorodás kétségtelenül emésztő jelenségeit.

– Szerencsés-e az egyetemes magyar irodalmat területi alapon felosztani, hiszen, talán Kárpátalja esetében a leginkább, valahol ezzel is legalizáljuk a trianoni országsonkítást?

– Trianon soha, semmilyen körülmények között sem igazolható. Lehetett Magyarországon még az utóbbi nyolc évben is olyan politikai erő hatalmon, amelynek vezetői folyamatosan kijelentik, hogy Trianon jogos és igazságos volt. Határon túli magyarok körében sokat járva tapasztalom, hogy ezt hinni sem akarják, ha nekik mesélem, azt vélik, én túlzok; holott el lehet olvasni, miket nyilatkoznak az olyan magyargyűlölők, akiknek csakugyan nem fáj több millió honfitársunk gyötrelme. Még olyan „liberális” is akadt, aki a magyar falvakról jelentette ki, hogy azok középkori képződmények, szűnjenek meg. (Visszakereshető a Magyar Nemzet egyik 2006-os számában.) Napi politizálás nélkül – de nemzettörténelmi és nemzetpolitikai felelősség, nemzetstratégiai és morális kötelezettség jegyében – gondolom mármost, hogy nekünk az egységes, integer magyar nemzet kulturális összetartozásáért kell munkálkodnunk. Amint azt Babits is annyiszor fejtegette, ennek a szerencsétlen sorsú népnek éppen végzetes megalázottságában és elesettségében van feltétlenül és fájdalmasan igaza; a magyar igazságban a közvetlen identitásvédelem és az abszolút szellemi-axiológiai érték kifejezés tökéletesen egybeesik. Egyszerűbben: mi méltán szerethetjük egyszerre a magára hagyott magyarságot és az egyetemes igazságot. – A mesterséges szétválasztást soha nem szabad tehát összekeverni azzal, ha mégis külön-külön is szeretjük a változatos magyar tájakat, az árnyalatokban kibomló magyar vidékeket, szellemi és közösségi régiókat. A széttört tüveg cserepei nem szabad, hogy ne ugyanazt az összefoglaló lényegét és szellemiséget – a magyar égboltot – tükrözzék, ahogyan erre pedig Makkai Sándor régi metaforikus intelme figyelmeztet.

A régiók, a nemzetek Európáját építjük, és ha külön néven nevezünk egy-egy falut, várost, tanyát, akár dűlőutat: nem osztjuk-szorozzuk őket sem területi, sem lelki alapon – hanem szeretjük a legapróbb részleteiket is. Az ezerféle tájegységből kikerekedő Kárpát-hazának miért ne lehetne nem a gyilkos politikai határokhoz, hanem valóban a regionális adottságokhoz kapcsolódó és igazodó mozaikos önszemlélete? Amelyben minden szín, minden sajátos érték a maga méltóságában bontakozhat ki. Valóban – ahogy talán már meg is indult ez a folyamat –, magyarországi gyerekek, diákok sokaságát kellene elvinni kirándulni távolabbi helyekre, és akkor meg lehet nekik mutatni, hogy Erdély csak a Királyhágón túl kezdődik, amit pedig Romániához csatoltak területeket, azok között hatalmas alföldi, bihari, partiumi részek is vannak. Bereg sem

fejeződik be a hivatalos határnál. Kárpátalja nem Ukrajna magyar szemmel tekintve, hanem egy átfogó regionális megnevezés, amelyen belül számtalan kisebb terület azonosítása is szükséges.

Nekem sárospataki diákként korai élményem volt látni a Ronyva patakot Sátoraljaújhely városában, s megtudni, hogy az a pici esőcsatornának látszó vízfolyás hajózható folyamként szerepelt a trianoni (Illyés Gyula szerint „eszelős”, „területhabzsoló”, „térképszabdalo”) országdarabolók tudatában, és így szelték ketté a várost is. Tehát három méterre az utca egyik és másik oldala között állva nem lett automatikusan Csehszlovákiának vagy Felvidéknek tekinthető a sorompón túli ház sem; továbbra is Újhely maradt, csak éppen más államhatalom alá vetve. De azért a realitás meg azt is mondathatja velünk, hogy viszont mégis megváltozott azoknak a szerencsétleneknek a sorsa, akiket akarunk és megkérdezésük nélkül a vészek így „hányának”, tehát nem lehet kialakult körülményektől függetlenül érezni együtt velük. Meg kell látni tényleges helyzetüket, és úgy segíteni, ahogyan ők kívánják. Erre szolgált volna a személyi, kulturális, területi autonómia, ha a magyarságnak is kijárt volna 1990 után, ami annyi más népcsoportot máshol Európában sokfelé megillet, s amiről ellenben nekünk továbbra is csupán álmodnunk lehet. Annyi eredmény mégis öröndetes, hogy nem ukrainai vagy szlovákiai magyar irodalomról beszélünk immár, hanem használhatjuk a tradicionális magyar szavakat. Vagy hogy a szolidaritás jeleként kiűzték a székely zászlót is a budapesti parlament épületére.

– *Mikor kerültél először kapcsolatba Kárpátaljával, a kárpátaljai magyar irodalommal?*

– Sárospataki gyermekkorom predesztinált arra, hogy a teljes magyarság sorsára figyelhessek. Édesapám a pataki református kollégium tudós, lelkész, művész tanára volt, aki még festményein is megörökítette – tájképek vagy elvont szimbolikus festmények vásznain – a gyönyörű hegyvidéki magyar környéket, de tanáraink is emlegették a történelemórákon Kárpátalját, Munkács várát és a többit. Vagyis a Kárpát-haza eredendő összetartozását. Számos református család rokoni, baráti, ismerősi szálai fonták még szorosabbra és szorosabbra ezt a spirituális köteléket. Aztán érkeztek „menekültek” is Patakra, akik még a rendszerváltás előtt kijöttek a Szovjetunió fogságából (mint a babiloni fogságból), állást is nehezen találtak, de az már a kisebb gondjuk volt ahhoz a temérdek nyomorúsághoz képest, amelyet maguk mögött hagytak, és amelyről részletesen beszámoltak. A debreceni egyetemen pedig szinte kötelező volt

tudni és számon tartani a szomszédos országok magyar kultúráját: nagy szégyen lett volna Barta János vagy Görömbei András előtt járatlannak mutatkoznia a teljes magyar irodalmat illetően. Én különösen vonzódtam ezekhez az ismeretlenebbnek látszó témákhoz, és minden könyvet meg is vettem, ami Kárpátaljáról jött, évkönyvek, antológiák, verseskötetek. A polcomon ma is ott sorakoznak a *Lendület*, a *Szívárványszínen*, az *Évgyűrűk* kiadványai, a *Sugaras utakon* 1985-ből és így tovább (meg persze a fordulat utániak, a *Nézz törtetlen homlokomra*, a *Kisebbségi ének a beregi rónán*, a *Sors, megírva*, a *Töredék hazácska*, az *Extra Hungariam* stb.). És ismertem jól M. Takács Lajost, aki 1990-ben megszerkesztette a *Vergődő szél* című gyűjteményes könyvet, az addigi legteljesebb összeállítást a kárpátaljai irodalmi termésből. Ez volt a nagy áttérés, s az *Alföld* folyóirat szerkesztőségében akkor aztán már találkoztam Fodor Gézával, aki könyvet is hozott Lajosnak és talán én közvetítettem, aztán Finta Évával, aki átköltözött a Bodroghözbe és most is Sárospatakon él, valamint a Felsőmagyarország Kiadónál is jöttek a versei, s annak vezetőjével, Serfőző Simonnal Miskolcon együtt is sokat beszélgettünk hármasan, Orémus Kálmánnal, aki Baktalórántházán tanított és így tovább.

A Tokaji Írótáborban Balla D. Károly tartott előadásokat, aztán sorban majdnem mindenkivel baráti kapcsolatba kerültem: a magyar írók 1992-es kezshelyi világtalálkozóján Dupka Györggyel, majd Vári Fábián Lászlóval, Zselecki Józseffel, református konferenciákon is Füzesi Magdával, Nagy Zoltán Mihállyal, akinek pedig *A sátán fattya* című remekéhez írhattam az utószót a második kiadás, a Magyar Napló Kiadó számára. Beregszászban a fiatalabbakkal is találkozhattam azután, Bakos Kiss Károlytól Becske József Lajoson át Lőrincz P. Gabrielláig és Csordás Lászlóig (amikor például a Ködöböcz Gábor vezette *Agria* szerkesztőségével jártunk ott Vári Fábián Lászlóék meghívására a főiskolán, meg Zubánics Lászlóéknál a magyar kulturális intézetben). Penckófer János pedig Debrecenben doktorált a kárpátaljai magyar irodalom újabb időszakairól értekezve, s én lehettem az egyik bírálója, méltatója. A kilencvenes évek legelején egyébként a nyíregyházi főiskola is gyorsan kapcsolatot alakított ki a beregszásziakkal, konferenciát is szervezett többek között Czine Mihály és Görömbei András részvételével, amelynek része volt egy emlékezetes kárpátaljai kirándulás. Nem sorolom tovább (akiket nem említettem, biztosan megbocsátanak), hiszen napjainkhoz érkezünk, s lassan az is emlék, ahogy körülbelül egy évtizede a Magyarok Világszövetségében (Medvigy Endre szervezésében) én vezethettem be a kárpátaljai írók estjét, vagy a Nagy Zoltán Mihályét az írószövetségben, vagy ahogy jókat társalogtunk vele is a berekfürdői írótáborban annyi éven ke-

resztül, s hogy az azóta már megszünt *Véletlen Balett* köréből Lengyel Tamással is összebarátkoztam, aki pedig jelenleg talán Svédországban él. (*Tudomásom szerint azóta visszaköltözött Budapestre. L. J.*) És már több is, mint tíz éves az *Együtt*, amely pedig újdonságként szerveződött, s a kilencvenes évek rövidebb életű kezdeményezései után tartós orgánuma lett a kárpátjai íróknak. Az utóbbi két évtized számomra legfőképpen ezt jelentette: a Kárpát-medencei keresztköltődések millió szálának összefonódását.

– *Több tanulmányodban is foglalkozol szűkebb hazám irodalmával. Szerinted képes-e a fejlődésre, vagy sosem fog túllépni azon a képzeletbeli határvonalon, ami megkülönbözteti az egyetemes értékállót a lokálistól?*

– Nagyon éles a kérdésed, és lehet, hogy az én válaszom meg kissé hiteltelen, mert én meg nem belülről és nem annyira kritikai szemmel, hanem szándékos értékmegbecsülő odaadással viszonyulok az összes magyar nyelvű irodalom teljesítményeihez, így a kárpátjaiakhoz is. Amúgy sem a legszigorúbb kritikusok közé tartozom, pedig lehet, hogy éppen erre volna szüksége az ottaniaknak, mert ettől fejlődnének. Nem biztos, hogy jól teszek, ha nem igazán kritizálok, de hát ez a nagyvonalúság már a korrallal jár, meg a bőrömből sem tudok kibújni. Szóval mindebből az következik, hogy én egyáltalán nem gondolom sem a felsoroltakat, de hát a még nem említett Bartha Gusztáv, Berniczky Éva, Brenzovics Marianna, Balla Teréz, Ferenczi Tihamér, Kőszeghy Elemér, Horváth Sándor, vagy Czébel Lajos, vagy Tárczy Andor műveit sem pusztán helyi érdekűnek. (E legutóbb említett költőnek például az *Ungnak és Tiszának* című emblematikus – és népdalszerűen énekelt – versét egy nemzeti rock együttes újra meg is zenésítette, s így még jelentősebb karriert futott be a fiatalok körében az egész magyar nyelvterületen.) Úgy vélem, hogy tehát ez az újabb fajta áttörés is már megtörtént, bő tíz éve az *Együtt* folyóiratban is tág körből publikálnak, sorra jelennek meg az új nemzedéki antológiák. És ki ne vélné eléggé egyetemes szintűnek mondjuk Vári Fábián László megrendítő poémait, nomád és mágikus evangéliumait, a teremítő mindenséget versbe foglaló nagyszabású mitikus költeményeit? *Tábori posta* című, széles körben ismeretes önéletrajzi regényét? Berniczky Éva magával ragadón sugallatos prózatechnikai szenzibilitását, Finta Éva, Füzesi Magda finoman stilizáló lírai érzékenységét, Fodor Géza komplex költői gondolatiságát, Zselicki József asszociatív látásmódját és versszerkesztését? Nagy Zoltán Mihály újabb regénytrilógiáját, amely az öregség Illyéstől, Szilágyi Domokostól, Bálint Tibortól ismeretes érzelmi és

tudati fenomenológiájára emlékeztető elevenséggel jeleníti meg különleges formában is a személyes és a kollektív magyar sors történelem kálváriáit? Penckófer János verseit, lebilincselő tudatregényeit (közülük az első díjat is nyert Erdélyben), sőt újabb kiváló elméleti értekezéseit a nemzeti és regionális irodalmiság Horváth János és mások gondolataival felgazdagított értelmezése kapcsán? Balla D. Károly rugalmas és izgalmas sokműfajúságát? Bartha Gusztáv szemléleti-poétikai nyitottságát, árnyalatos sokoldalúságát, széles látókörét? Kovács Gábor esszéit Hamvas Béla egzisztenciális kereszténységéről és organicista, traditionalista, transzcendentalista metafizikájáról? És ezek csak a kitágított tematikájú és formanyelvű alkotások közül valók. Viszont én azt is értékelem, ami konkrétan a helyi specialitásokat és a lokális problémavilágot dolgozzák fel, meg a fiatalok szárnypróbáit, akik a legfrissebb antológiával jelentkeztek Csordás László válogatásában, aki pedig nemrég a *Kortárs* folyóiratban boncolgatta a nemzedékiség bonyolult vetületeit. Vagy emlegetsem, kedves János, a Te szociografikus, élvezetesen vérbő prózát, esetleg humoros-groteszk aforizmaidat, tragikomikus hangvételeidet? Ezeket mi zárja el a tágasabb sikertől és népszerűségtől? Szerintem nem a művek helyenként csökevényesnek ítélt immansens értéktartománya. Hanem az irodalomkritikai érzéketlenség, előítéletes szűklátókörűség, tájékozatlanság. A már emlegetett irodalomtörténeti kézikönyv nem is ismeri a kárpátaljai írókat (még Kovács Vilmost se), de hogy meg ne ijedjünk ettől, jószerivel Juhász Gyulát, Áprily Lajost, Jékely Zoltánt, Sarkadi Imrét, Dobos Lászlót, Duba Gyulát, Szilágyi Domokost, Hervay Gizellát, Lászlóffy Aladárt, Bálint Tibort, Farkas Árpádot, Király Lászlót, Ágh Istvánt, Bella Istvánt, Ratkó Józsefet, Utassy Józsefet vagy Nagy Gáspárt sem. – Persze, ne bízsa el senki magát, de én csak az értékgyarapító türelemre tudok mindegyre buzdítani, meg a megkezdett úton való továbbhaladásra.

– *Te hogy ítéled meg Kárpátalja magyar irodalmának történetét? Mikorra tehető a kezdete? Kik voltak a meghatározó egyéniségei?*

– Most aztán mindenképpen szeretném kérni felmentő elnézésedet: Balla Gyula, S. Benedek András, Keresztyén Balázs, Dupka György, Gortvay Erzsébet, Tóth István, Penckófer János, Fedinec Csilla idevágó munkássága, meg Pál György, M. Takács Lajos, Botlik József, Kiss Ferenc, Czine Mihály, Pomogáts Béla, Görömbei András, Márkus Béla mértékadó írásai után vajon mit okoskodhatnék én? Az mindenestre világosan látszik, hogy Tamás Mihály a régebbi, Kovács Vilmos az újabb időkben és áramlatok között a legkiemelkedőbb-

nek számít (így nem véletlenek műveik újabb magyarországi kiadásai sem). Utóbbiról Botlik József írt monográfiát, amelyet én is recenzeálhattam az *Együtt* hasábjain. Ő az, akinek a Forrás Stúdió és az azutáni generációk a szemléleti és formanyelvi megújulást köszönhetik. Ethosz és ethnosz, etikum és esztétikum szétválaszthatatlanságának az evidenciája tőle származik. Én tudom a konfliktusait Balla Lászlóval, de képzelj el, hogy Budapesten a Hungarovox Kiadó még órá, vagyis Balla Lászlóra (akinek közismertek káros és jöveteletlen korabeli politikai ténykedései, állásfoglalásai) is felfigyelt, ideológiával nem terhelt műveit méltányolta és értékesebb prózájából adott is ki szövegeket, s olyan kitűnő és elfogulatlan kritikus elemezte azokat, mint Mezey László Miklós. Azaz felbukkanhatnak még esetleg elfelejtett vagy netán „leírtnak” számító szerzők is. (Ne feledkezzünk meg a népiség ihletköréhez kötődő Sütő Kálmánról vagy Kecskés Béláról sem.) És ne legyünk túlságosan magabiztosak, én sem szeretnék az lenni, de megismétlem: igenis sok értéket fedezhet fel Kárpátalján az, aki igazán szereti az irodalmat. Mert szeretet nélkül nem sokat ér a tudás; legvégül mégsem annyira a tudomány, hanem a szeretet visz előbbre – hogy kissé biblikusan fejezzem ki magam.

– 2010-ben tanulmányt írtál a kárpátaljai magyar irodalom új nemzedékéről. Sajnos egységes nemzedékről nem beszélhetünk, de azért vannak olyan szerzőink, akik előtt reményteljes jövő áll. Szerinted kik azok, akiket már ma is jegyeznek az egyetemes magyar irodalomban, és a jövőben olyan értékálló művekkel állhatnak elő, mint mondjuk A sátán fattya című regény?

– Az előbb tudálékoskodni nem akartam annyi kitűnő kultur- és irodalomtörténész után, most meg jósolni nem. De ha újra említem Vári Fábián László, Nagy Zoltán Mihály, Dupka György, Füzesi Magda, Penckófer János, Berniczky Éva, Balla D. Károly, Brenzovics Marianna nevét, akkor a jelenre utalok, ha Bakos Kiss Károly, Lőrincz P. Gabriella, Csordás László nevét mondom, akkor pedig a már biztosított, mert eredményekkel, szép és nagyon igényes, műves kötetekkel megtámogatott közeljövőt jelezhetem. A teljesítmények és ígéretek tehát megvannak, a továbbiakat az idő és a jó sors dönti el, ha soha nem veszítjük el a hitet és a reménységet.

Köszönöm a beszélgetést. További sok sikert és jó egészséget kívánok!

LENGYEL JÁNOS

„ENDRE ADY FROM ÉRMINDSZENT”

ZELEI MIKLÓS: *SITUS INVERSUS. AZ ISTEN BALJÁN*

Ady Endre különös-különleges (magán)élete, lobbanékony személyisége, radikális költői-közéleti szerepvállalása táptalaja lehetett a kultuszépítésnek, a nem egyszer torz, ideológiailag kisajátított Ady-értelmezések felépítésének és lerombolásának. Ma nagyobb részt használhatatlan az a marxista ideológia búvkörében fogant (egykor kanonikus érvényű) jellemzés, amely *A magyar irodalom története* (ismert becenevén: Spenót) 5. kötetében található. Az 1980-as években Magyarországon már erős érvekkel felépő és a rendszerváltást követően magának kétségtelenül fontos szerepet kivívó, újraolvasási stratégiák létrehozásában érdekelt irodalomelméleti iskolák (elsősorban a hermeneutika, a recepcióesztétika és a dekonstrukció) képviselői csak félve, némi ellenszennvel vagy egyáltalán nem érintették az Ady-életművet. Szemben a máig reneszánszát élő Kosztolányiéval. Az érdeklődésnek ez a hiánya azt is sugallhatta, hogy az Ady-vers mára már idejétmúlt, avítt, Ady költői szerepe pedig folytathatatlanná vált a megváltozott diszkurzív térben. Ezzel helyezkednek szembe a 2000-es évek elejétől megszorodó, mindenekelőtt műközpontú újraértelmezések. Ady költészete pedig kétségtelenül hatással van nem csupán a kortárs magyar irodalom középgenerációjára, de a fiatalabbakra is: elég itt megemlíteni két markánsan különböző költő, Nagy Gábor és Pollágh Péter nevét. Ebbe a térbe érkezett Zelei Miklós a *Tiszatáj* 2012/12. (Ady-) számában publikált és nemrég könyvben is megjelent drámája.

A cím egy orvosi szakkifejezést takar. A *situs inversus* olyan ritka *rendellenesség*, amikor is az ember szervei ellentétes oldalon fejlődnek ki, szemben a normál elhelyezkedéssel, a *situs solitusszal*. Úgy is lehetne fogalmazni, hogy ez a szervek *tükrözött* állapota. A tükör, tükröződés motivikája végig jelen van a szövegben. A dráma az Ady-szereppel szeretne párbeszédbe lépni úgy, hogy Adyt egy fiktív és életrajzi utalásokkal kevert környezetbe helyezi. Alighanem legfontosabb kérdésfeltevése: vajon hogyan nézett volna szembe a költő ezekkel a problémákkal, ha nem hal meg 1919-ben?

A helyszín Konstanca, román kikötőváros, az idő viszont nehezen meghatározható: valamikor a diktatúra éveiben járunk, a *Nyugat* című folyóirat már elektronikus formában jelenik meg, Kosztolányi pedig sms-ben tudatja Adyval a folyóirat-eladás nehézségeit. A referenciális olvasat éppen ezért nagyon sokszor elbizonytalanodik: az utalások nem egyszer anakronisztikussá, ironikussá és abszurdá válnak. Sokkal lényegesebbé lesznek viszont azok az egzisztenciális-, kulturális-, összességében: idegenségtapasztalatok, amiket nemzetiségi léthelyzetben élhetünk át. A többségi és kisebbségi nyelvhasználat konfliktusai kiéleződnek. A darabokra hullott világban egy önmagát megsokszorozó személyiség vívódik a színpadon: ő Zelei Adyja.

A műfajmeghatározás már jelzi a léthelyzet paradox voltát: közösségi mono – sztereóban. Mindössze két szereplő jelenik meg a színen: Ady, aki egyszerre *saját maga*, Léda, Kitti, Grama ezredes, két biztonsági őr, tömbházgondnok, frakcióvezető-helyettes, Babits Mihály és Garami ezredes. A darab végén fellépő másik szereplő pedig – a színház marketing menedzsere.

Az egzisztenciálisan ellehetetlenült helyzetbe jutó Ady menekülni szeretne a diktatúra szorításából. Ismerőssé válik (és a szövegben meg is idéződik) Domonkos István *Kormányeltörésbenjének* drámai erővel megszólaló emigráns vendégmunkása, aki anyanyelvén, magyarul már csak töredékesen, a szétesett nyelv romjaival formázza meg gondolatait. De szintén ott kísértenek a sorok között Ionescu *A kopasz énekesnőjének* angol nyelvkönyvből átemelt, a lét közhelyszerűségére, automatizmusára és logikátlanságára rámutató mondatai. Ez utóbbi talán konkrétan jelenik meg a szövegben. Ady egy román nyelvkönyv mondatait ismételteti, amely módszertanával a nyelvtanulás meglehetősen passzív, automatizált módját részesíti előnyben: „A leckékben a román szöveget szó szerint is lefordítjuk, hogy a munkában kimerült, tanulástól elszokott, középkorú tanulót hozzá szoktassuk a magyar nyelvtől olyannyira eltérő román mondatszerkezet sajátosságaihoz” (14. o.).

Ady két kapcsolat között vergődik. Az egyik nő az éppen válófélben lévő és Nagyváradról Magyarországra áttelepülni készülő Léda, aki folyamatosan zaklatja a költőt, a másik pedig egy álházasságra rávett, magyar állampolgársággal rendelkező, eleinte meglehetősen naiv teremtés: Kitti. Ady leveleket ír, vallomásokat, amiket végül sosem küld el a címzettnek: az összetépett papírlapokat egyszerűen lehúzza a wc-n. „Ma már jobb szettek számlákat írni, mint verseket” (31.) – vallja meg.

Romániában állandó megfigyelés alatt tartják: a szekuritáté egyik munkatársa, Grama ezredes megalázóbbnál megalázóbb munkalehetőségeket kínál fel számára. Legyen Ady a munkás olvasókörök szervezője, mert „a sokoldalúan fejlett munkás a szükséges mértékben olvas szépirodalmat is. Szükséges mértékben. Így írja a szabályzat” (22. o.). Vagy ha tudna románul, lehetne akár a *Konstancai Harcos* című lap kulturális rovatának szerkesztője. Az is felmerülhet munkalehetőségként, hogy a nevét adja pártpolitikai célokra: természetesen a pártot kritika nélkül dicsőítendő. Nem csoda tehát, ha ebbe a helyzetbe hamarosan beleroppan, meghasonul önmagával: „Vagyogatok. Volnékgetek. Leszegetek. Önlelkileg noszogatok. (...) elveszítettem a hitemet önmagamban. Nem muszáj, Herkules. Éppen az a cél, hogy veszítsem el. Majd posztumusz megtalálom. Ez a javallat. A jelen értelme?” (24. o.). De a Romániából való menekülés, az áttelepülés sem oldaná meg a problémákat, ugyanis egy (a román titkosszolgálat munkatársára kísértetiesen hasonlító) Garami nevű magyar ezredes súlyos vádakkal illeti a költőt: „Terrorizmus, nacionalizmus, sovinizmus, irredentizmus. (...) A román elvtársak úgy tájékoztattak bennünket, Endre, hogy ön ezeket a nézeteket vallja, évtizedek óta ilyen szellemű írásokat helyez el az első és a másodlagos nyilvánosságban, a legális és az illegális sajtóban. Szervezkedések kezdeményezője, lázítja a magyar kisebbséget, elégedetlenséget szít az anyaországban is” (32. o.). Mindezek ellenében lehetne akár hasznos honpolgár is, ha behódolna a szocialista hatalomnak és segítene (a betűjejtéssel ejtett és így önmaga paródiájává váló) „emberarcú szocializmus” építésében.

Érthető, hogy Ady ebben a személyiségét, szabadságát teljesen korlátozó diktatórikus természetű „építésben” nem hajlandó részt venni. „Az emberek már sokkal gyávábbak, mint amennyire a túlélésükhöz föltétlenül szükséges” (23. o.) – mondja. De menekülnie sem lehet. Ezt a súlyos dilemmát oldja meg a darab végén, mintegy elidegenítő effektusként a színre lépő marketing menedzser, aki egyszerűen agyonlövi Adyt. Mondván: sok volt már belőle. Mégis mit jelenthet ez? Nagyon is kortársi probléma.

A darabot érdekesen és termékenyen szövik át a populáris regiszterek. A dyból, Léda botrányos válása okán akár még sztár is lehetne. A YouTube-on elérhetővé vált, a Szarvasi Vízi Színházban tartott felolvasóesten a szöveget végig a népszerű popénekes, Ákos zenéi kísérik. A *Situs inversus* végén pedig Cseh Tamás *Ady Endre utolsó fényképe* című dala csendül fel.

A kolozsvári Korunk Kiadónál megjelent kötet két szövegváltozatot tartalmaz: magát a drámát és a hangjátékváltozat szövegét. A *Situs inversus* véleményem szerint nem ad ugyan *radikálisan új* Ady-olvasatot, de a dráma absztrakt eszközeivel, nyelvi invenciójával beleilleszkedik abba a vonulatba, amely a költőről kialakított (sokáig egyeduralkodónak tűnő) értelmezést vizsgálja felül. Ebben a törekvésében csak támogatni lehet.

Zelei Miklós, *Situs inversus, Az Isten balján*, KOMP-Press – Korunk Kiadó, Kolozsvár, 2013, 71 o.

CSORDÁS LÁSZLÓ

BAKOS KISS KÁROLY: RÉSZE MÉG

Bakos Kiss Károlynak immár második verseskötete lát napvilágot az Intermix Kiadó gondozásában, mégis az a benyomásom, hogy épp most lett csak készen az első komplex könyvével. Most összpontosult az, ami jellemző a szerző markáns és aszketikusan feszes lelki- és versvilágára.

A rend kedvéért mégis: *Legyen vers* című első kötete 2007-ben, *Része még* című versanyaggal kiegészített válogatása 2012-ben jelent meg. Utóbbi, nevében is hordozza azt a megállapítást, hogy nemcsak építkezik az első kötet anyagából, tovább bontakoztatva sajátos lírai világát, de fixálja is azokat a verseket, amelyek már korábban költői szintre emelték Bakos Kisst. E kettős kötet háttérben, nem a szellemi bizonytalanság, hanem a költő szikár és önkritikus életének nehezen verssé manifesztálható ihlete áll, illetve az, hogy a *Legyen vers* kötetanyag komolyabb darabjaival válhatott csak kerek egészzé az eddigi pályamű a *Része még* kiadványban.

Így vall a szerző: „A vers, mint zene, mint kép, mint dráma és történet és a nyelv alakíthatósága folytán vált ellipszisem gyújtópontjává, s máig vonzásának foglya vagyok. A szent játék, mely a mélységekből a magasságokig, szakralitástól a profánig a lét tiszta párlata, s mint ilyen a szóbeli közlés legkoncentráltabb módja. Manapság irodalmár körökben szinte divat a líra válságáról, közeli haláláról beszélni. Bár a válsághangulat nem teljesen alaptalan, e téren talán vigasz, hogy a műnem története során volt már csak élőszóban virágzó, szólt már sokakhoz és volt már keveseknek. Minden esetre hiszem, hogy az esztétikai szépség ekképpen megfogalmazása, mint minden művészetnek, a barlangrajzoktól az ipari formatervezésig, a munkadaraboktól a szimfóniáig, úgy a vers is a lélekkel bíró ember örök szükséglete marad. Hogy a születés és a halál végpontjai között csillapodjon a lélek tárnáiban megbúvó félelem, hogy a halandó megélje a teljességet e számára szűkre szabott képlékeny időben.”

A kötet borítójának illusztrációja már önmagában fájdalmat ébreszt bennem, és a kirekesztettség élményét idézve, mintegy huzagolja az olvasó gondolatait a csikorgóan mély, átvészelt időszakok vallomásai felé. A fotó alkonyulatban fényképezett, kifeszített szögesdrótot ábrázol, melynek fe-

szültsége az egész kötet hangulatát áthatja. Egy megosztott világot tár elénk, örökös rabságot, amit a szabadság, anyaország, anyaméh gondos és maku-
látlan reményével, ideájával ellensúlyoz. Az anya megjelenésének víziója, egyetemesíti a határon túli lét kirekesztettségének reménytelenségét bioló-
giai, földrajzi, politikai, kozmológiai és egzisztenciális értelemben, de mégis a megtisztulás ígéretével: „Túl a sok-sok dróthatáron / Anyám jár a kútra
nyáron / Vödkrét folyton hitbe mártja / Vak hitének fény az ára”.

Ez a pozíció, mintha folytonos határsértési aktust generálna, egy vízum nélküli szabálytalan vagy jogtalan létbe taszítaná a Beregszászon élő költőt. A kötet alap gondolatként hordozza magában azt a szemléletet, mely szerint nemcsak a létezés szabadságának biztonságát nem tarthatjuk evidensnek, de e lehetőségnek rendkívül komplikált szegmentumait is alig lokalizálhatjuk a fejlődésünk vagy önnön megjavításunk kedvéért. E szellemi értelmű nagykorúság elérésében lehet az egyetlen tisztességgel végigvitt felelős élet. A halál, ha siettetett, legalább úgy nem vezet el megigazulásba, valamint gyors és garantálhatóbb hazatérésbe, mint egy rosszul vagy el sem kezdett élet. Bakos Kiss Károly pontosan tudja, és következetesen kerülni igyekszik a csapdákat. Kevesek privilégiuma csak, hogy életében szellemi autonómiába jusson, önnön létezésének legegységesebb pontos megértésébe és egy élhetőbb világ megteremtésébe. A szögesdrótok „átszakításának” gesztusa éppen az önállóságot igyekszik megteremteni.

A határsértések lehetőségeit a kötet úgy kínálja fel, mint intim, de kötelező önkísérletet, a szabadulás sokféleségének, különös módozatait, ahogyan a napnyugta vagy a pirkadat követeli meg a testi nyugalmat, csillapodást, avagy a fizikai élet cselekedeteihez elengedhetetlen izmok feszülését-ernyedését, hétköznapiaságunk sűrű rutinjaiban. A vízum nélküli határátlépés kínálkozó lehetőségein kívül Bakos Kiss Károly egy szellemi átbillenéssel, egzisztenciális disszidálással is meghaladni igyekszik önmagát. Előrevetíti, majd következetesen bontja ki a kötet ciklusaiba komponálva a szabadulás színtereit, hol József Attilát, Pilinszkyt, hol másokat hívva segítségül. „Hogy meddig szól a vízumom / Azt halandó nem éri át / Csak önmagamnak mormolom / te bolond hány hét a világ/ S ahány a hét annyi táj/ Akár ha el sem mozdulok / Mert szól a szív és szól a száj / De az útlevel nem én vagyok”.

A szerző olyan mélyre merészkedik személyessé tett válságaiba, ahonnan, már alig garantálható egy stabil létbiztonság újbóli megteremtése. Olvasás közben az a félelmem támad, hogy a költő nemcsak az érzéki létezés vagy földrajzi határainak elhagyásával foglalkozna, de a fizikai létből is kivonni

igyekezne magát, pedig bátran néz szembe félelmeivel. Szándékoltan túlcipeli, túlzottan otthonossá téve a létezésének bizonytalanságait és méltatlan léthelyzeteit. A fájdalomhatárok túlgerjesztésével, amit még ember elbír, elbírhat, azt magára is veszi Bakos Kiss Károly. Feszés szövegkontextusai mégis úgy futnak át egymáson, mintha menekülési gyalogutak, grádicsosan sajátos élű élettörmelékek lennének, melyek nem csak könnyű sebekre elegendő megiramodások, de a mezítlás, önnön és mások sorsának megváltására is alkalmat kínálnának: „Vagyunk a rángó békaláb / Csak szerv a savban amputált / Csak végtagok és rugdosás / Csak teste nélkül Teste más / Szike élnek van kitarva/ Tű s a cérna kulcsra zárva/ S az edzett acél fémlapok / A mindig metsző tegnapok / A mindig fájó vagdosás/ Csak tátogás és csapkodás.” Talán ez a paradox reménytelenség, ami közelebb hozza, szeretnivalóbbá teszi Bakos Kiss Károly versvilágát, racionalizálva a tehetetlen izomrángást, pengeélesen villantva az olvasó szeme elé a harántizmok elektromosan stimulálható kegyetlen tényközléseit, bravúros formákban. Máshol éppen a tiszta nyugalmat, markáns biztonsággal parancsolja maga köré. Ezzel nem saját fájdalmait csillapítja, épp ellenkezőleg, írott és „íratlan szabály”-aival tovább ostromozza magát, még elevenebbé téve sebeit. Ahogy az egyik ars poeticájában is olvasható: „Legyen vers, hogy legyen minden. / Szív ne vágyjon menni innen. / Ész ne vágyjon megbomolni. / Hisz a test sem olyan holmi, / Mit levetni könnyű lenne. / (Azért van, hogy legyünk benne.) / S legyen ír, hogy így ne fájjon / A mozdulat e nyesett tájon./ Mindnek társ, hogy el ne essék./ Aki esne. Szava: tessék! / Legyen tűz, ki fázik, annak. / S ezt nevezzék, akik vannak, / Mind szabálynak: / Íratlannak.”

Az ilyesfajta sorokban rejlő fizikai tehetetlenség, másutt szuicid gondolatok gyakran visszatérő motívumai: „Hull a felleg, alja rozsdás. / A bodza most is illatos. / Jár a város. Csupa mozgás. / Sárga csfk a villamos. / A kádvíz csöndes és piros.” Olyan feszültséget fokoznak, amelyeket követően aggódva várja az olvasó a feloldozást, a könnyű és nagyvonalú reflektálatlanságot vagy éppen azt a fókuszot, ahol már szeretni, élni, dolgozni is biztonságosabb.

A kötet öt ciklusra szerkesztett, hatvankét, vagyis hatvanegy verset foglal magába. Talán el tudnám fogadni, akár szigorú szerkesztői megfontolásból is, hogy más-más ciklusban, de egy kötetben belül, ugyanaz a vers kétszer szerepeljen, ez esetben viszont nem tartom szerencsésnek a négyesoros „áramütés” című szöveg ismételt szerepeltetését, sőt kifejezetten szerkesztői figyelmetlenségnek hat számomra. Az igényes versek, hol szonet-

tekben, dalokban, máshol szabadabb formákban vallanak egy harmincegy-nehány éves szerző világról. A javarészt hagyományos iskolán nevelkedett lírikus, nagy szakmai biztonsággal teremti meg a szövegek sajátos, belső feszültségét és emeli esztétikai élménnyé verseit.

A magyar-ruszin nyelvhatáron, Beregújfaluban született Bakos Kiss Károly indulását kiváló mesterek segítették, kísérték, úgymint Vári Fábián László és Dupka György. Aki beleszületik az öröklött, anyátlan, árva létbe, még inkább emlékeztetve van az eredendő bűnt követő kitaszítottság érzületére. Ennek újraidézése, szögesdrótként rázza meg az immár öntudatra ébredt kollektív szégyenérzetünket. Mindannyian kódoltak vagyunk egy antropológiai állandóságra: a bűntudatra, ami a kiűzetésben, az öröklött és néha, költőien hatványozott szorongásban, az emlékezés esendőségében formálódik vissza Ádámian, Évaian vagy éppen Júdásian fájdalomossá. „Bár harminc pénzüket visszadobtam / De már e harminc pénz vagyok / Hogy eszem váza összeroppan / Gyilkosaim az angyalok”. Bárhogyan is, de Bakos Kiss Károly vezekel a *Része még* kötetben, mégpedig olyan bűnökért, amelyeknek nem okozója, de a megváltás gesztusát, lehetőségét, stigmáit magára véve, a szabadulást is megkísérelve zár néhány fontos, reménytelenül örök áramkört. „Nagyfeszültség az ég sehol. / A képzelet rövidre zár. / Szemhez szürkül a póznasor. / Dróthoz kötözött madár.”

(*Bakos Kiss Károly: Része még, Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2012. 84 o.*)

KÜRTI LÁSZLÓ

VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ

A NAGY HEGYI TOLVAJ MAGYAR NÉPBALLADATÍPUS RUSZIN ÉS UKRÁN PÁRHUZAMAI

Talán nem hangzik túlzottan sarkalatosan, ha kijelentjük: a *Nagy hegyi tolvaj* című népballadánk valós előtörténetekre visszavezethető, tipikusnak mondható Kárpát-medencei családi dráma. Eszébe jutott-e már valakinek, hogy Jókai *Fatia Negráját* összevesse a *Nagy hegyi tolvajjal*? Mert a *Szegény gazdagok* álarcos rablójának ősalakját keresve ahhoz a Nopcsa László báróhoz jutunk el, aki Hunyad-megye kettős életet élő alispánjaként korának leghírhedtebb, feleségével és közeli családtagjaival szemben is kegyetlenkedő bandavezére, pénzhamisítója és aranycsempésze volt. Valószínűnek tartjuk, hogy második, dél-erdélyi útja alkalmával, 1858 őszén a regényhez való történeteket és adatokat jegyzetelve a „nagy mesélőnek” találkoznia kellett a téma népballadai feldolgozásával, ha nem ismerte volna már valamivel korábról, például Petrás Ince 1843-as moldvai gyűjtéséből a *nagy hegyi tolvaj*hoz kényszerített leány történetét.

Ha kissé körbenézünk a típus magyarországi „háza táján”, több ízben ráismerhetünk az idegenbe, vagy szeretetlen társhoz kényszerített lány rokonnak mondható, kilátástalan helyzetére, miközben jól tudjuk, hogy a téma eleve magában hordozza a legkülönbözőbb variációs lehetőségeket. Tágabb értelemben tehát a *Zsivány feleségének sorsa a Halálra hurcolt*, a *Halva talált*, a *Nászmenetben haldokló*, s a *Lengyelországba eladott menyasszonnyal* (Vargyas – 11, 12, 13, 14) hozható összefüggésbe, de kelet felé tekintve azt látjuk, hogy ezekhez hasonló, gyakran azonos alaphelyzetek ismétlődnek a ruszin (ukrán) balladaköltészetben is. Ez alkalommal csak a *Zsivány feleségére* összpontosítva kíséreljük meg feltárni annak ruszin párhuzamait. Vizsgáljuk meg elsőként a *Holovackij* lemákföldi változatát:

*Lent a völgyben, túl a pajtán,
egy ökrével szánt a leány.
Messze még a munka vége,
de az anyja üzen érte:*

*– Gyere lányom, férjhez adlak,
magam sem t’om, kihez adlak.*

*– Anyám engem férjhez adott
Jancsihoz, a nagy rablóhoz.
Este megy, megjő hajnalra,
véres kardját hazahozza,
azt is az asztalra rakja,
maga kiül az ablakba.*

*Gyermekét hogy rengetgeti,
anyja így énekel neki:
– Beli-beli, kicsi bubám,
ha olyan lennél, mint apád,
apró tested összevágnám,
a Duna vízébe szórnám!*

*Az ő ura bejött érte,
kivezette a nagy rétre.
– Térdre, asszony, csukd be szemed,
mert most leveszem a fejed!
Csak azt az egy nótát fújjad,
amivel fiam altattad,
mikor a rengőt ringattad!*

*– Nem nóta az, amit fújtam,
én csak az igazat szóltam.
– Anyám, kedves öreganyám,
add karomba kicsi pulyám,
hadd csókolom utoljára.*

*Egyik arcát megcsókolta,
a másikat megharapta.
– Erről jusson majd eszedbe,
hogy apád a fejem vette!*

*Sír a gyermek a kis ágyon,
Jancsi véle mit csináljon?
Aztán mégis ölbe veszi,
a liget-erdőbe viszi,
bölcsőcskét farag ott neki
a legszebbik jávorfából.
Ha a szellő himbálgatja,
máris jobb a feje alja –
azt hiszi, anyja ringatja,
ha az eső cseperészik,
jó szüléje mosdatgatja.¹*

(Vári Fábián László fordítása)

A sajátos kezdőkép, a ruszin (ukrán) nők által végzett nehéz fizikai munka már nem lepi meg az olvasót: tudjuk, hogy annak történelmi gyökerei vannak. Ám a gyermekét ringató asszony panaszának kihallgatása egyértelműen a *Szaván kapott feleség* (Vargyas, 21) alaphelyzetére emlékeztet. Bár tartalmukat tekintve a motívumok jelentősen különböznek, – előbbi férje titokzatos üzelmeit panaszolja, utóbbi a vérszerinti apa nevét árulja el gyermekének – mindkettő az asszony halálát készíti elő. Ám míg a *Szaván kapott feleség* magyar feldolgozása szinte csak ebből az egyetlen jelenetből teljeseedik ki, a ruszin *Zsivány felesége* esetében a cselekményt bonyolító újabb elemként a véres ingbe csavart *levágott kéz* is megjelenhet, s befejezésül ritka kivétellel mindig a *gyermek arcának megjelölésével* találkozunk. Mint látjuk, *Holovackij* szövege épp egy ilyen kivételes befejezés igen ritka, archaikus példáját mutatja fel, amely nem váltja ki az *arc-megjelölést*, hanem ráépül arra, s ezzel az anyát túlélő gyermek sorsát írja tovább. A *természet-anyja kegyelmére bízott árva* képe egyébként az egyik legmegkapóbb, szürrealisztikus mélységű balladai jelenetünk, ráadásul régi ismerősünk. *Vannak ringó bölcsők, azok elringatják, vannak jó asszonyok, akik megszoztatják* – olvashatók a káprázatos gondolat-párhuzamok a magyar *Kómíves Kelemen-balladák* legszebb változataiban.

V. Hnatyuk 1897-ben a *bácskai ruszinoknál* két változatát is leírta a tárgyalt balladának.² Ezek egyike *Jánosikról*, a másik egy *Kelemenik* nevű rablóról szól, ez utóbbi a következőképpen:

Drinov helység alatt lent a völgyben új kocsmá áll. El sem készült még teljesen – falai vakolatlanok, csak bársonnyal vonták be őket. Ott tanyázik Kelemenik, a nagy rabló, aki éjjel jár, és semmi jót nem visz haza, csak rozsdás kardját és egy véres inget. Asszonyát csak az ing kimosásra utasította s nem szétteregetésére. Az mégis kibontotta, s egy levágott kezét lelt benne ujjakkal, ezüst pecsétgyűrűvel. „Haji-buji, pici fiam, ha apádra hasonlítasz, apró darabokra váglak, a varjaknak odaadlak. Haji-buji, pici fiam, de ha énrám hasonlítasz, egyfolytában babusgatlak, finom fátylakba takarlak.” „Gyere, kedves, sétálgassunk, dalold újra, mit daloltál, mikor a fiam ringattad! „Én, bíz, egyet se daloltam, csak a pesztonkát nógattam, mossza ki a pelenkákat.” „Gyere kedves, sétáljunk ki a Duna csendes partjára!” „Mi dolog ez, kedves uram? Hét éve vagyok melletted, s még soha sem sétálgattunk!” „Térdelj, kedves, a vízpartra, hadd vágjam le most a fejed!” „Kelemenik, te nagy zsvány, add karomba kicsi fiam, hadd csókoljam utoljára!” Jobb orcáját megcsókolta, a balt gyöngéden megharapta. „Ez emlékeztessen anyádra, akit tulajdon apád fejezett le!”

Az eredeti alaptörténetre épülő cselekmény, bár több ponton találkozik *Holovackij* szövegével, a rabló tetteinek tényszerű részleteit is feltárja. Ilyen a véletlenül előke-rült *levágott kézfej*, ellenben a kéz gazdája egyelőre ismeretlen. A rejtélyt *Hnatyuk* másik, töredékesebb változata oldja fel, amikor az asszony az ezüst pecsétgyűrűről felismeri *tizenkettő közül a legszebb, legfiatalabb* fivére kezét.

1942 augusztusában az Ungváron megjelenő *Literaturna Negyilja* három, meglehetősen egységes fogalmazású Ung megyei változatát is közölte *Jancsik és Áncja* balladájának.³ Ezek motívumai az alábbiak szerint következnek. A szürke ökörrrel (tehénnel) szántó lányt anyja haza hívja, mert megérkezett a kérő, a *legelső*, a *legidősebb rabló*, aki térdére ülteti a lányt, s iránta való érzelmeit firtatja. „*Ha nem szeretnélek, nem hajoltam volna meg előtted.*” – halljuk a választ. A mese a zsvány házában a rejtélyek felfedésével, majd a gyermek ringatásával folytatódik, s a kivégzés előkészítésével, a gyermektől való búcsúzás képsoraival zárul. A szerkesztők rövid ismertetőben számolnak be a ballada széleskörű kárpátaljai elterjedéséről, kiemelve rendkívüli Ung megyei népszerűségét, miközben a *Jancsik*, *Jánosik* névre való hivatkozással a ballada szlovák eredetének tudatát táplálják.

V. P. Lintur harmincnál több általa gyűjtött változataról számol be, kötetében azonban csak hármat tesz közzé. Ezek egyike⁴ alább következik:

*Zöld mezőben jávorfácska,
ott szánt egy ökrével Áncja.
Dél sincsen még, sok a híja,
édesanyja máris hívja.*

*– Férfjhez adtalak, virágom,
alig hittem, máris bánom.
Jancsi lesz életed párja,
a hegyek híres zsványja.*

*A küszöböt át sem lépte,
az ő ura ott volt érte.*

*– Ülj csak, Áncja, az ölembe,
s mondd meg nekem, hogy szeretsz-e?*

*– Ha téged nem szeretnék,
talán meg sem ölelnék...
Akkor ottan lóra kaptak,
a hegyekbe elvágattak.*

*Kraszenova⁵ oldalában
gondolkodik ő magában:
este elmegy, megjön éjjel,
s valahányszor üres kézzel,
inge piszkos, szakad, foszlik,
de a kardján vér piroslík.*

Reng a gyerek bölcsőcskéje:

*– Beli-beli, kis legényke.
Én méhemből megszülettél,
de ha apádra ütöttél,
éles késsel felaprítlak,
a varjak elébe szórlak,
még mielőtt nagyra nőnél,
emberek közé kerülnél.*

*Bús panaszát el sem búgta,
Jancsi az ajtót berúgta:
– Halljam, asszony, hogyan fújtad,
a fiamat mint ringattad?*

*– Nem is tudom, nem daloltam,
inkább csak úgy dúdolgattam.
– Fújd a nótát, fújjad, asszony,
vagy a nyakad elnyisszantom!*

*Szegény Áncja összeretent,
halkan énekelni kezdett:
– Beli-beli, kicsi bubám,
olyan szép leszel, mint apád,
csakis hozzá hasonlítlak,
tejbe-vajba mártogatlak.*

*– Eredj, Áncja, a szobádba,
öltözz a legszebb gúnyádba,
gyűjtött gyertyát végy kezedbe,
indulunk a vesztőhelyre.*

*– Hét évig a társad voltam,
rád hűséggel várahoztam,
nyolcadikba most fordultam,
lelkem érted feláldoztam.*

*Hallod-e, te kis pesztonka,
fiacskámat add karomba,
mert őt utoljára látom,
már ezután nem dajkálom.*

*Jobb orcáját megcsókolta,
a balt picit megharapta:
– Nesze e jegy, gyöngye vérem,
ez legyen az én emlékem.*

*Haragos a patak habja,
Jancsi kezét mosogatja.
– Hej, te betyár, mit műveltél,
gyilkosságba hogy kerültél?*

*Ránéz Jancsi a kezére:
– Semmi, csak egy galamb vére.
Burukkolását hallgattam,
egész éjjel nem alhattam.*

(Vári Fábíán László fordítása)

Lintur további szövegeinek egyikében⁶ új fejleményt találunk: *Rahón már kihirdették, hogy Jancsit elfogták, ítélni és akasztani fogják. A mezőre vezeték és így szóltak hozzá: – Nézd csak, Jancsi mind a tied a szép árpa- s búzatábla, a közepén álló akasztófával együtt.* Tegyük hozzá azonban, hogy ez a záróformula csak ebben a típusban új. A XVIII - XIX. századi ruszin (ukrán) betyárfolklórban gyakran felbukkan, mint a közelgő ítélet-végrehajtás szimbóluma.

A rablóhoz adott lány története valaha a Kárpátok gerincén túli *Galiciában* és *Bukovinában* is népszerű volt, s el kell ismernünk, hogy ott figyelmet érdemlő metamorfózison ment keresztül. Egy 1893-ban leírt, *Stanislaw* (Ivano-Frankivszk) környéki változat⁷ kezdőképe elárulja, hogy valahol *Szambor* alatt az egy ökrével, hármas ekével szántogató lány tulajdonképpen szerelmi jósláshoz készíti elő a földet, amelybe három petrezselymet ültetett. Azt locsolgatta, ápolgatta, s az anyjának ezek helyzetéből, állapotából kellett eldönteni, hogy kihez adja lányát, milyen *sorsot választ neki*. A hősnő szerint anyja rosszul döntött. *Nem adta törökhöz, nem adta lengyelhez, végül egy kálvinhoz⁸ adta, így hiábavalóvá lett a sok munka, kárba ment az elfogyasztott bor.* A továbbiakban már a megszokott forgatókönyv szerint történik minden. Elhangzik a gyermek altatása közben kitérő panasz, a férj kihallgatja, vesztőhelyre vezeti asszonyát, aki búcsúképpen jegyet hagy gyermeke arcán.

A *bukovinai* változat⁹ szerint az özvegy szánt hármas ekével, s egész tábla petrezselymet ültet, majd hagymának készíti elő a talajt, de lánya jövődöbelijének ő is a *kálvint* választja. Folytatása megegyezik az előbbivel, vége azonban újabb megható jelenettel árnyalja a történetet: *A levágott fej elgurulóban megszólal: „Jobb nekem a földbe senyvedni, mintsem a kálvinnal élni.”*

A nevezetes balladatípus európai családfájára tekintve azzal a ténnyel szembesülhetünk, hogy a Kárpát-medence talajában megkapaszkodott gyökerek egész Közép-Kelet Európa fölött szétterülő, német, francia és dán területre is hosszú oldalágot eresztő lombozatot táplálnak. A típus teljes európai motívumrendszerét és annak megoszlását felmérő *Vargyas Lajos* szerint „nem lehet kétséges, hogy a ballada központi magyar területen alakult ki, s terjedt el körös-körül minden irányban.”¹⁰ A folklórelemek széles terjedési szokásainak ismeretében a kiemelt idézet meglehetősen somásnak tűnik, ám az állítás indoklása kellőképpen megalapozott.

Ezek szerint a ballada dunántúli magyar változatai termékenyítőleg hatottak úgy a déli (szlovén, horvát), mint a tőlünk északnyugatra élő morvák népköltészetére, míg észak-magyarországi szövegeinket a Felvidék teljes szélességében a szlovákok, kelet felől pedig – a gazdag erdélyi és moldvai anyagot a román színhagyomány fogadta magába. Ugyanakkor a motívumok követése alapján kimutatható, hogy a morva és a szlovák átdolgozások tovább hatottak Galícián és Lengyelországon át akár Oroszorszáig.

Ez a már-már elméletszerű gondolatmenet úgy földrajzilag, mint a történelmi népességmozgás tekintetében is kerek, s amennyiben elegendő bizonyítéknak tekintjük a minden esetben konkrét balladai alaphelyzetet – az anya tudtával vagy tudta nélkül rablóhoz adott lány mostoha sorsát –, a vándorlás kérdését akár le is zárhatjuk. Csakhogy: a Kárpát-medencei magyarságot övként „körbeölelő” szláv ajkú népek feldolgozásaiban két olyan jelenet is lekötötte figyelmünket, amelyek rendkívül határozottan és makacsul ismétlődnek. Az egyik szerint a zsvány véres ingét csak mosás és nem szétteregetés végett adja át asszonyának. Ez az utasítás a helyzetet abszurdá, a feladatot teljesíthetlenné teszi, hisz az ingbe rejtett levágott kézfej így végzetszerűen kerül elő. A hősnő helyzetéből szemlélve már ez is eléggé háborzongató, ám a konfliktus hirtelen beérését a kéz egyik ujján¹¹ az ezüst gyűrűje okozza: az asszony most szembesül fivére halálával.

Nos, ezt a jelenetet a magyar fogalmazásokban hiába is keresnénk. Pontosabban: tolnai és somogyi¹² szövegeinkben szerepel a hozzátartozók vérével szennyezett ruha, de az csak nagyon távolról rokonítható a szláv változatok „nagyjelenetével”. Ezt a hiástust *Vargyas Lajos* azzal a feltételezéssel próbálja meg áthidalni, hogy bizonyára a magyarban is megvolt a gyűrűről felismert *levágott kézfej*, csak kikapott, vagy mint a dunántúli adat mutatja, egyszerűen *véres ruhává* fakult.

A magyar változatokból teljességgel hiányzik a ruszin balladák befejező formulája, a fiacskájától búcsúzó asszony, aki a gyermek arcát ártatlan, má-

gikus eljárást alkalmazva gyöngéden megharapja, mert így kíván rajta saját, megbosszulandó halálára emlékeztető jegyet hagyni. Ez a mozzanat talán még az előzőnél is markánsabban, de ugyanakkor határozott költői igénnyel rajzolja, alakítja a ballada arculatát, minek következtében az olvasó már rég nem a balladai alaptörténetre, hanem a részletek által táplált drámaiságra figyel. Ettől a pillanattól kezdve halványodni kezd, érvényét veszti a balladával való találkozás első benyomása, mert már nem a *szaván kapott feleség* azonosítása, nem a magyar eredet gondolata a fontos, hanem az a tény, hogy a Kárpát-medencei ruszin és a galíciai ukrán folklór a magyarból kölcsönzött témát sajátos tartalmú, kivételes szépségű változatokban formálta újjá.

Felnőtt az utóbbi két-három évtizedben Kárpátalján, de az ukrán tudományosságban is a humánértelmiségnek egy olyan rétege, amely már tudatosan elutasítja a szovjet időkbeli öröklődött nagyhatalmi törekvéseket, magáénak vallja a több évszázados, közösen megélt ruszin-magyar történelem örökségeit, és ennél fogva sokkal jobban figyel a szoros egymásmellettségben élő népek kulturális kapcsolataira, s e kapcsolatokból származó helyi értékekre. Itt elsősorban *Leszja Musketikről*, az Ukrán Nemzeti Akadémia tagjáról, a magyar-ukrán folklórkapcsolatok avatott kutatójáról kell szólnunk, aki a kelet-magyarországi ruszin közösségek és az ukrainai nemzetiségek, ezen belül a kárpátaljai magyarok folklórájának témakörében tucatnyi tanulmánnyal járult hozzá a két nép történelmi megbékéléséhez. Egyik összehasonlító tanulmányában¹³ rámutat, hogy az idézett meseszövegek világosan utalnak népeink több évszázados közös múltjára, a közösen megélt, megszenvedett történelem hőseire (Mátyás király, Rákóczi fejedelem), de az összehasonlított szövegek stílusát, a kétnyelvűség elemeit összevetve *Leszja Musketik* eljut a meseszövegek genetikai azonosításáig, s ebben a munkában *Ortutay Gyula és Kríza Ildikó* nyomdokain halad.

Hozzá hasonló helytörténész és folklorista *V. M. Melnik*, aki a népköltészetet a történelemtudomány egyik lehetséges forrásának tekinti, s egyik nagyszerű tanulmányában a Kárpáti régió magyar-ukrán folklórkapcsolatait igyekszik feltárni.¹⁴ Mivel azonban az ő tanulmánya is népeink mondai szájhagyományának közös elemeivel foglalkozik, jelen tanulmány keretében nem szükséges rá részletesen kitérnünk, ellenben érdemes alaposabban beletekinteniünk egy másik tudományos dolgozatba, amely szorosan témánkkal, egy kárpátinak, azaz Kárpát-medenceinek mondott ballada (*Zsivány felesége*) párhuzamaival foglalkozik.¹⁵

A tanulmány szerzője, A. A. Kovacs világosan látja, hogy bizonyos balladatípusok kutatása esetében nem lehet figyelmen kívül hagyni a szom-

szédos népek feldolgozásait, mert azok nemcsak tartalmi-tematikai, de sok esetben formai és stilisztikai tekintetben is permanens kölcsönhatásban vannak egymással. Ily módon a *Zsivány felesége* típust három nép: a ruszin, a magyar és a román verziók értelmezésében világítja meg, majd végezetül – a szakma képviselőinek is figyelmébe ajánlva – megjegyzi: „Az itt kiemelt párhuzamok – világos beszéd – korántsem érzékeltetik teljes mértékben három nép balladáinak érintkezési felületeit, azonban a kiemelt areális jellegzetességek olyan mély strukturális és szellemi egyezésekről tanúskodnak, amelyeket csakis a Kárpátok völgyeiben és előhegyeiben élő ukránok, magyarok és románok több évszázados együttlélése hozhatott létre.”¹⁶

Talán remélhető, hogy e kutatói hitvallásnak is tisztességes és szép gondolat ruszin és ukrán kollégáink munkásságában a jövőben kutatási programmá teljeseedik, mert az összehasonlító vizsgálatok folytatása, a közös értékek felmutatása ma már alapvető cél Kárpátalján és a szélesebb régióban egyaránt.

JEGYZETEK:

¹ Dej, O. I. – Jaszencsuk, A. J.: Baladi, II. (Rodinno-pobutovi sztoszunki – Családon belüli ellentétek) Naukova Dumka, Kijiv, 1987. 454. o.

² Ruszki narodni piszni. Szerkesztette Djura Latjak. Ruszke szlovo, Novy Sad, én. 49-50. o.

³ Literaturna Negyilja, 1942. 15. sz. 151-154. o.

⁴ Lintur, P.: Narodni baladi Zakarpatyja. Gyűjtötte, szerkesztette, bevezetővel és jegyzetekkel ellátta P. Lintur. Lviv, 1966, 109. o.

⁵ Kraszenova – a hegy neve.

⁶ Lintur, im.: 112. o.

⁷ Baladi, II. 450. o.

⁸ Nyugat-Ukrajnában Kálvinnak nevezik a despota, szadista hajlamú férfit, a rablót, a gyilkost.

⁹ Dej, O. I. – Jaszencsuk, A. J.: Baladi, II. (A családi élet konfliktusai) Naukova Dumka, Kijiv, 1988. 454. o.

¹⁰ Vargyas Lajos: A magyar népballada és Európa. Zeneműkiadó, Budapest, 1976, I. 233. o.

¹¹ Uo.: 238. o.

¹² Uo.: 240. o.

¹³ Leszja Musketik: Magyar elemek a kárpátaljai ruszin népmesékben. Néprajzi Látóhár, 1993. 4. sz., 70-76. o.

¹⁴ V. M. Melnik: Ukrajinszko-vengerszkije otnosenyija v ukrajinszkom folklore Karpatszkojgo regiona. Szovjetszkaja etnografija, 1987. 5. 93-105.p.

¹⁵ A. A. Kovacs: Paraleli odnyijejji karpatszkoji baladi. (Egy őshonos kárpáti, azaz a régióban élő népballada párhuzamai) Narodna tvorecsiszy ta etnografija. 1987, I. 52-56.o.

¹⁶ U.o.

SZEMERE JUDIT

A BEREKSZÁSZI REFORMÁTUS EGYHÁZKÖZSÉG ÚRASZTALI EDÉNYEI

TÖRTÉNETI JELLEMZÉS

A településről először 1063-ban tesznek említést Villa Lamperti néven, ugyanis Lampert herceg alapította valószínűleg 1061-1063 között. Lampert herceg halála után, II. Géza uralkodása idején a városba németek telepedtek, ekkortól említik a települést Lampertszásza néven. 1499-ben először olvassuk a városról, mint Beregszászról egy oklevélben.¹

A város teljes lakossága a 2001-es népszámlálás szerint 26 600 fő.² A mai Beregszászra a nyelvi és vallási sokszínűség jellemző. A város lakossága magyarokból, ukránokból, oroszokból, ruszinokból és általában magyarul beszélő cigányokból áll. A városnak 8 temploma van (római katolikus, 2 görög katolikus, református, a református cigánygyülekezet temploma, valamint 2 ortodox; a zsidó felekezet „kis” zsinagógája). Ezeken kívül működik a városban baptista és presbiteriánus egyház, valamint jelen vannak a Jehova Tanúi is.

A XVI. sz. 30-40-es éveiben Beregszász környékén is elterjed a reformáció. A háborúk alatt megviselt vidéken könnyen követőkre találtak a protestáns prédikátorok. 1565-ben el is foglalták a reformáció hívei a beregszászi katolikus templomot, s azt ezután sajátjukként használták.³ Sárospatakhoz hasonlóan Beregszászban is munkálkodott Lorántffy Zsuzsanna fejedelemasszony. Ezen a vidéken is segítette az oktatás fejlődését, valamint „1649-ben megnövelte a beregszászi prédikátorok, tanítók és deákok jövedelmét, s ezzel is hozzájárult az itteni iskola felvirágzásához és a reformáció megerősödéséhez.”⁴ Lorántffy Zsuzsanna halála után a rekatolizáló Báthori Zsófia fejedelemasszony visszavette a reformátusoktól a templomot és felújította az épületet.⁵ Az elveszett templom helyett 1715-ben építették az első fatemplomimaházat, amelyet 1775-ben kibővítettek, később tornyot is építhetett a gyülekezet.⁶ Az első világháború idején a beregszászi gyülekezet két harangját

hadi célokra vették el. A várost megszálló cseh katonaság hanyagsága miatt 1918. május 2-án a templom leégett „maga alá temetve az 1904-ben épült 24 változatú orgonát és a templom belső berendezését is. Egyedül az Úrszaltalát sikerült kimenteni.”⁷ Az új templom építését 1922-ben kezdték el, az orgonát a jägerdorfi Rieger cég pótolta, az összetört harang helyett Egry Ferenc új harangokat öntött. A templomot 1929-ben szentelték fel. A templom a karzattal együtt 1100 férőhelyes.⁸ Legutóbb 2000-ben külső felújításra került sor. Kisebb javítások persze azóta is történtek. A több mint 80 éves használat során megkopott harangot a repedés veszélye fenyegette, ezért a gyülekezet ebben az évben 45°-ban elfordította azt.

Az egyház anyakönyveinek vezetését Bagaméri Sámuel lelkipásztor kezdte el 1732-ben.⁹

2011-es adatok szerint a Beregszászi Református Gyülekezet teljes létszáma kb. 2500, ebből 18 éven felüli kb. 1500. Egy átlagos vasárnapi istentiszteleten a gyülekezet adatai szerint kb. 560-an vesznek részt, hétköznap kb. 70-80 fő. Felnőtt bibliaórán kb. 18 fő vesz részt, ifjúságin több mint 50. 2011-ben összesen 49 gyermeket kereszteltek meg, s 19-en konfirmáltak, meghalt a gyülekezet tagjai közül 73 fő. Az elmúlt évben úrvacsorát vett 2602 fő, ezek túlnyomó többsége nő. Hittanoktatásban 6 és 15 év között 700-an vesznek részt.

A beregszászi református templom vaskerítéssel körbefogott, előkerttel rendelkező épület. Háromszintes tornyát félköríves ablakok és egy toronyóra díszíti. „Fedele törtvonalú, gúla alakú bádorgsisakkal, tetején toronygomb és kakas.”¹⁰ Bejárata oszlopokkal és timpanonnal díszített. Az épület két oldalán 4-4 félköríves ablak, hátul két félköríves, egy kerek ablak engedti a fényt a templom belsejébe. A templom mennyezete dongaboltozatú, két végén oszlopokra támaszkodó karzatok találhatóak. A főbejárat feletti karzaton kap helyet a jelenleg is használt 24 változatú orgona. „A szószék barna csúcsívekkel díszített, hátul keskeny támlával. A szószékkorona fűrészelt párkánnyal ellátott, félgömb alakú, tetején kettős gombdíszel.”¹¹ A templom falán emléktábla örökíti meg Radán Balázs református esperes és Geleji Katona István erdélyi püspök emlékét, aki hosszú ideig lelkészként szolgált Beregszászban. A templom bejáratánál jobbról emléktáblát avattak Szutor Jenő lelkésznek, Kovács Sándor gondnoknak és Váradi Barna református kántornak, akik a sztálini terror áldozatai lettek. Ezek mellett 2004-ben kapott helyet egy Forgón Pál püspök emlékét őrző tábla. „Balra fehér márvány emléktáblán örökítették meg a sztálini munkatáborokban

elpusztult beregszászi református hívők neveit.”¹² A tábla előtt egy pompa-kút található. A kívül emléktáblát találunk a honfoglalásunk 1100. évfordulójára, ezen a beregszászi süvegcsúcsot láthatjuk. E mellett legutóbb 2009. október 31-én avattak márványtáblát Kálvin János emlékére.

A BEREGSZÁSZI REFORMÁTUS GYÜLEKEZET ÚRASZTALI EDÉNYEI

A gyülekezet úrasztali edényeinek és terítőinek nagy része a Kárpátaljai Református Egyházkerület Levéltár-Múzeumában található. A Kárpátaljai Református Egyházkerület Levéltára 2004-ben kezdte meg működését. Célja a kárpátaljai református gyülekezetek iratanyagának összegyűjtése, megőrzése, kutathatóvá tétele. 2007 őszétől az intézmény munkatársai felkeresték a református gyülekezeteket, s arra kérték azokat, hogy a nem használt úrasztali edényeiket helyezték letétbe náluk, hogy azokat kiállíthassák, s mindenki számára láthatóvá tegyék. Így 2008-tól már a múzeum is megnyithatta kapuit, s azóta a levéltárral együtt egy intézményként működik. A levéltárnak és múzeumnak otthont adó épület egykor gróf Schönborn, később a Hunyadi-család kastélya volt. Azonban a valaha fényes kastély az idők során csaknem elpusztult, s a 90-es évek végén az egyházkerület egy majdnem tönkrement épületet vett át, amit felújítottak, s bár az épület kastélyjellegét szinte teljesen elveszítette, méltó otthont ad a benne elhelyezett tárgyaknak és írásos anyagoknak.

A reformációt követően az egyház által használt és a világi használatban levő tárgyak közötti szakadék csökkent. Az egyházi használatba is bevonultak a hétköznapi életben kedvelt formák, minták, motívumok, anyagok. Sok templomi edény nem megrendelésre készült, így díszítése sem egyházi motívumokból áll. Az ilyen edények feliratai általában később kerültek rá ezekre az edényekre. A reformáció gyülekezeteiben a két szín alatti úrvacsorázás miatt a használatban levő kelyhek kuparésze megnőtt. A beregszászi gyülekezet egyik legrégebbi úrasztali edénye is ebből az időből, a XVII. sz. elejéről származik; egy kókuszdió-serleg, amelyet Hösek Gáspár készített Debrecenben. A kehely fedelében egy vésett feliratot is találhatunk: „Ilosvay Ábrahám Várady Maria Komlosy Anna 1711”. A serleg anyaga a kókuszdió mellett – amely magát a kuparészt alkotja – ezüst. Öntött díszítéssel ellátott, a fedelén növényi motívumok láthatóak. A kupa alján és tetején vésett díszítőgyűrűt találunk. Az alsó díszítőgyűrű kapcsolja a kupához a vázára hasonlító náduszt. A talpon domború mintát láthatunk, előbb maszkos, majd a fedélhez hasonlóan növényi mintát. A kókuszdió-serleg magassága 27,5 cm.

A múzeum polcán a kókuszdió-serleg mellett egy, szintén a beregszászi gyülekezethez tartozó ezüst talpas poharat találunk, amely szintén a XVII. sz. elejéről, Debrecenből származik. Készítője: Szegedi Ötvös Márton. A pohár hengeres testén vésett feliratot is találunk: „ISTEN DICSŐSÉGÉRE KEPES ISTVAN KEPES ANDRAS FIAVAL EGÜT ADTAK BEREGSZASZI SZENT EKLESIAHOZ ANNO DOMINI 1711”. A XVI. század legkedveltebb ivóeszköze a talpas pohár volt. A pohár teste a szájrész felé kiszélesedik, talpa alul kihajló. Felső és legalsó részén növényi mintára emlékeztető, ill. gyümölcsös domború minta látható. Alján ZM mesterjegy. A pohár magassága 22,6 cm.

A harmadik szintén XVII. sz. elejéről származó úrasztali edény a múzeumban: egy cápás pohár, amelyet Kassán készítettek (cápás pohárnak neveztek régebben a szemölcsös, pöttyös, varacskos, barkás poharat, mert mintázata a cápa bőréhez hasonlított). A pohár anyaga ezüst, felső és alsó részén sima, aranyozott sáv található, a többi része cápázott. A felső aranyozott sáv alatt babérkoszorúban vésett felirat: „NADANI SIGMOND 1638.” E babérkoszorú közepén egy halat tartó kéz ábrázolását találjuk. A pohár aljára a Kölczei Magdolna nevet gravírozták. A pohár magassága 15 cm.

Továbbhaladva a kiállítóteremben egy nagyon különleges, ón kenyérszító tányért találunk, az ún. nürnbergi tányért a XVII. sz.-ból. Domborműves díszítésű, szélén körben a tizenkét apostol, közepén Krisztus második eljövételének képe, az apostolok képei között növényi ornamentika található. Az óntányért falapba ágyazták. Kárpátalján a szőlősgyulai gyülekezet rendelkezik ugyanilyen óntányérral, valamint a Debreceni Református Kollégium Múzeumában is fellelhető hasonló.

A múzeum legelső polcán találunk egy beteget kiszolgáló úrvacsorai készletet, amelyet egy holland gyülekezet ajándékozott a beregszászi reformátusoknak. Anyaga fém, a XX. sz. végén készült. A kanna fedelén pajzs formában a „LIBERTE ET PATRIE” felirat található. A kancsóhoz tartozó négy pohár alján egy-egy domborművet fedezhetünk fel, amely egy harcost ábrázol pajzssal és szablyával, körülötte a „FOB” felirattal. Ugyanez található a kanna fülére akasztott pecséten is. A poharak talpuktól a szájukig enyhén szélesednek; közepén domború pánt fut körbe, amely alatt és fölött, vele párhuzamosan 2-2 vésett vonal húzódik. A négy pohár egyike megsérült.

A múzeum emeleti kiállítótermében még egy Beregszászhoz kapcsolódó úrvacsorai edény lapul, amely egy kisméretű beteg úrvacsorai pohár. Peremére és aljára koszorút, közepére négyzetet gravíroztak. A négyzetet növényi minták veszik körül. A poháron feliratot nem fedezhetünk fel.

A polcokon már csak egy beregszászi edényt találhatunk, egy nagyméretű – 35 cm magas – keresztelési kancsót. Anyaga ezüstözött fém. Talpa többszörösen tagolt; öblös teste karcsú nyakba torkollik, amely újra kiszélesedő kiöntőnyílással zárul, széles billentővel ellátott. Testén vésett felirat olvasható: „Szent, szent, szent az Úr, a mindenható Isten, Aki volt és Aki van és Aki eljövendő! Jelenések könyve 4:8/b”. A XX. század végén készült.

A lelkési hivatalban találhatjuk meg a többi edényt, amely a gyülekezet állandó használatában áll. Az egyházi élet egyik legfontosabb alkalma az úrvacsora. A beregszászi gyülekezetben az úrasztala két oldalán osztják a kenyeret 1-1 tányérról, a bort 2-2 kehelyből. Így egy úrvacsora alatt két kenyérosztó tányért, négy kelyhet, valamint egy úrasztali kannát használunk. Beteg házi úrvacsora, ill. a kórházi úrvacsora alkalmával pedig két kisebb méretű poharat. Ismerkedjünk meg ezekkel a tárgyakkal közelebbről.

A kenyér osztásánál tehát két tányért használnak. Az egyik ezüstből készült a XX. sz. elején. Kerek, pereme áttört és domború növényi mintával díszített. A peremétől beljebb körben vésett felirat található: „A beregszászi ev. Ref. egyháznak Nagy Béla és neje Bakó Piroska 1904.” A másik egy XX. sz. végéről származó ón tányér. Pereme hullámos, más díszítés nincs rajta. A véset felirata: „Testvéri szeretettel” „Ján 6. 35. HEKS Április 1989.”

Egy ónkannából öntik a bort a kelyhekbe, s ebből is pótolják azokat az úrvacsora-osztás idején. A kanna a XVIII. században készült, 22,8 cm magas. Talpra tagolt, hengeres teste szintén tagolt fedővel zárul. Törtvonalú fülét alul pajzs díszíti, billentője hármastagolású. Az egész kannán pontokból összeállított vésett mintázatot találunk. A talpán vésett betűkkel ez olvasható: „G.V. NIKA Sara DK. Andras Keskeny”. Formai és díszítésbeli elemzés alapján valószínűleg segesvári kanna.

A bort négy ezüstkehelyben kapják a gyülekezeti tagok. Ezek közül az első a XIX. század végéről való. A gyülekezeti köznyelv csak „nagy kehely”-nek említi sokszor, hiszen ez a legnagyobb úrvacsorai kelyhünk, 33 cm. magas. 1896-ban készült, ahogy az a feliratból kiderül, ez azonban azt is elárulja, hogyan került a gyülekezet tulajdonába: „Csebi Pogány Ferencz és nagyidai Berzsényi Zsuzsanna Csebi Pogány János Pál és Béla kedves szüleinek emlékére a beregszászi ev.ref. egyháznak Beregszász 1896. év. Aug.1.” A kehely szára és nádusza nem válik el, kupája tulipánforma. Az egész kehely gazdagon díszített virágmintákkal. A kupán görög ívek találhatóak, melyben címer is látható.

A következő kehely, amellyel megismerkedünk szintén ezüstből készült a XX. sz. elején. Az előzőnél sokkal kecsesebb tárggyal van dolgunk. Talpa

többszörösen tagolt, nódusza szépen elválík a szárától, kupája alul kiszélesedik, majd megtörik, a felső rész a száj felé ívesen kiszélesedik. Magassága 29 cm. Kevés vésett mintát találhatunk rajta, a kuparészen azonban ovális medalionban vésett felirat: „Özv. Teisz Mátyásné született Kovács Borbála 1908”. Dianafejes jeggyel ellátott. „A Diana-fejes fémjeleket 1867-től 1966-ig, 100 éven keresztül használták a belföldi gyártású, nagyobb ezüsttárgyak finomságának a hitelesítésére. Tehát, amiben Diana-fej van, az a tárgy valamelyik engedélyezett ezüstötvözetből készült. Persze maga a jobbra néző fej a holdsarlóval még nem mutatja az ötvözet finomságát. A finomság jelzésére a beütés finomságonként, fémjelzési korszakokként változó külalakja és a finomsági fokot jelző szám szolgált.”¹³

Figyelmünket fordítsuk most a legkisebb úrvacsoránál használt kehelyre. Anyaga szintén ezüst, a XX. sz. elején készült, 18,3 cm magas. Feliratot nem találunk rajta, csak egy dianafejes AP jelzést. Díszítése teljesen visszafogott, mindössze a talpon lévő gyöngysorból áll. Szárán alul és felül domború gyűrű található, kuppája teljesen sima.

Utolsó úrvacsoránál használatos kelyhünk nagyon hasonlít az előbbihez. Mérete nagyobb, 24 cm. magas, s arányosan öblösebb a kupája. Formája és díszítése azonban teljesen azonos, itt azonban a kupa felső részén egy nevet és egy évszámot látunk bevésve: „Bakk Iona 1945.”

Beteg úrvacsoránál két kisebb pohárból osztják a bort. Ezek anyaga ón. Díszítése egyszerű: közepén domború pánt, alul-felül 2-2 vízszintes vésett csík. Formája nagyon hasonlít a múzeumban található – és már bemutatott – beteg úrvacsorai készlethez, ezek azonban kicsit magasabbak.

Az egyházi élet másik fontos pontja a keresztelés, a másik sákramentum kiszolgáltatása. A beregszászi gyülekezet egy igen egyszerű keresztelőkészletet használ. Anyaga fém, felirat és díszítés nélküli mind a kancsó, mind a tál. A tál kúpos talpú, ugyanúgy mint a kancsó. A kancsó egyenes szárú, a nyakrésznél tört ívű. Kiöntő része hosszan és szélesen előre nyúlik. Kettős, íves füllel rendelkezik.

A gyülekezetnek mindezek mellett még vannak edényei, közöttük két egyforma keces formájú, csupán egy gyöngysorral díszített, felirat nélküli újkori kehely. Ezek azonban nincsenek kiállítva a múzeumban, s a gyülekezet sem használja állandó egyházi gyakorlatában. Számos terítővel rendelkeznek a beregszászi reformátusok. Ezek közül a legrégebbi egy 1747-ből származó úri hímzéses úrasztali terítő, a legtöbb azonban a XX. sz.-ban készült. A beregszászi gyülekezet tehát gazdag örökséggel rendelkezik, amelyért hálásak vagyunk elődeinknek, adakozó, hívó testvéreinknek, de mindezen felül a gondviselő Istennek.

FELHASZNÁLT IRODALOM:

Felhősné Csiszár Sarolta – Küllös Imre – Molnár Ambrus – P. Szalay Emőke: Magyar református Egyházak javainak tára, Kárpátaljai Református Egyház I-IV., II. Beregi Református Egyházmegye 1. Kiadja az Országos Református Gyűjteményi Tanács, Ráday Nyomda, Budapest, 2000.

Ivaskovics József – Palkó István – Kohán László: Kárpátaljai református templomok, Tárogató Kiadó, Ungvár – Beregszász, 2000.

Zubánics László: Beregszászi Kalauz, Beregszászi Járási Nyomda, Beregszász 2000.

Zubánics László: Tájba írt történelem, Intermix Kiadó, Ungvár – Budapest, 2011.

INTERNETES FORRÁSOK:

<http://reformatus.com.ua/lap/beregszasz> – a Beregszászi Református Gyülekezet honlapja

<http://www.beregszasz.bereg.net.ua> – Beregszász megyei jogú város hivatalos honlapja

<http://www.beregszasz.net>

<http://www.v-pearl.hu>

EGYÉB FORRÁSOK:

A Kárpátaljai Református Egyházkerület Levéltára és Múzeuma és a Beregszászi Református Egyházközség adatai.

JEGYZETEK:

¹ Zubánics László: Beregszászi Kalauz, Beregszászi Járási Nyomda, Beregszász 2000 (5-23. old.)

² <http://www.beregszasz.bereg.net.ua> – 2012-11-01

³ Zubánics László: Beregszászi Kalauz, Beregszászi Járási Nyomda, Beregszász 2000 (5-23. old.)

⁴ Zubánics László: Tájba írt történelem, Intermix Kiadó, Ungvár – Budapest, 2011 (22-24. old.)

⁵ Zubánics László: Beregszászi Kalauz, Beregszászi Járási Nyomda, Beregszász 2000 (5-23. old.)

⁶ Ivaskovics József – Palkó István – Kohán László: Kárpátaljai református templomok, Tárogató Kiadó, Ungvár – Beregszász, 2000 (28. old.)

⁷ <http://reformatus.com.ua/lap/beregszasz> – 2012-10-31

⁸ Ivaskovics József – Palkó István – Kohán László: Kárpátaljai református templomok, Tárogató Kiadó, Ungvár – Beregszász, 2000 (28. old.)

⁹ Molnár Ambrus: Beregszász 1., A gyülekezet története IN: Magyar Református Egyházak javainak tára, Kárpátaljai Református Egyház I-IV., II. Beregi Egyházmegye 1. Kiadja az Országos Református Gyűjteményi Tanács, Ráday Nyomda, Budapest, 2000 (105. old.)

¹⁰ P. Szalay Emőke: Beregszász 2., Templom IN: Magyar Református Egyházak javainak tára, Kárpátaljai Református Egyház I-IV., II. Beregi Egyházmegye 1. Kiadja az Országos Református Gyűjteményi Tanács, Ráday Nyomda, Budapest, 2000 (116. old.)

¹¹ P. Szalay Emőke: Beregszász 1., Templom IN: Magyar Református Egyházak javainak tára, Kárpátaljai Református Egyház I-IV., II. Beregi Egyházmegye 1. Kiadja az Országos Református Gyűjteményi Tanács, Ráday Nyomda, Budapest, 2000 (106. old.)

¹² <http://www.beregszasz.net> – 2012-11-01

¹³ <http://www.v-pearl.hu> – 2012-11-01

ZUBÁNIC LÁSZLÓ

A DÓZSA-FÉLE PARASZTHÁBORÚ A FELSŐ-TISZA-VIDÉKEN

Az oszmánok európai előretörése a 14. század második felétől már a középkori magyar királyság számára is egyre fokozódó fenyegetéssé vált. Luxemburgi Zsigmond magyar király (1387–1437) uralkodásának első évtizedére esik az a váratlan és döntő külpolitikai fordulat, amely a Magyar Királyság addigi helyzetét alapvetően és végérvényesen megváltoztatta. Egy idegen kultúrájú, hódító nagyhatalom rendkívül gyors terjeszkedése során elérte az ország déli határát, és a Magyar Királyságot – másfél évszázad után először – ismét védekező politikára kényszerítette. Magyarország lehetőségeit ettől fogva a török hódítás veszélyének állandósulása határolta be mindaddig, amíg ez a hódítás csakugyan be nem következett, és ez a helyzet nemcsak az ország gazdasági és katonai erejét tette próbára, hanem traumatikus hatásánál fogva belső feszültség forrása is lett. A veszély éppen a déli határon jelentkezett, ott, ahol korábban a királyság külpolitikai helyzete a legszilárdabb volt.

A törökök elsősorban a déli végvárrendszer elemeit próbálták összezúzni. Bár Európa Timur Lenknek köszönhetően az ankarai csatának következtében (1402) egy rövid haladékot kapott, Zsigmond királynak rá kellett döbbsennie arra, hogy a nikápolyi kudarc után Magyarország számára már nem a támadás, hanem a védekezés a fő kérdés.

A 16. század elejére a Magyar Királyság elvesztette vezető pozícióját Közép-Kelet Európa hatalmai között: egyike lett a világhatalmi játszmák mellékszereplőinek, mi több, állandósult az ország déli határait fenyegető török veszély. Bár 1456. július 21-én Hunyadi János Nándorfehérvár mellett győzelmet aratott II. Mehmed szultán seregei felett, csupán elodáznia tudta a Konstantinápolyt is meghódító oszmánok balkáni előnyomulását.

Minden tényállást egybevéve véleményem szerint el kell mondani, hogy a Luxemburgi Zsigmond által életre hívott, majd a Hunyadiak által kibővített déli végvárrendszer az 1410-es évek eleje-közepétől egy olyan akadályt

állított az oszmán törökök útjába, amit lényegében csak majdhogynem másfél évszázaddal később – az igazsághoz hozzátartozik, hogy kisebb-nagyobb betörések voltak ugyan –, sikerült csak kapitulálásra kényszeríteniük.

Az általunk vizsgált időszakban a török veszély a déli végeken állandó-sult, s mindössze 7 esztendővel a Dózsa-féle parasztháborút követően elvesztett Magyarország déli kapuja, Nándorfehérvár is, előrevetítve a gyászos mohácsi csatavesztést.

A keresztény „szent háború” eszméjén alapuló kereszties háborúk egykoron a Szentföld visszahódítására indultak, később azonban a keresztény világon kívüli és belüli ellenfelek, például a pogány balti szlávok vagy az eretnekek (valdensesk, albigensesk Franciaországban) ellen is indítottak ilyen hadjáratokat. Míg Magyarország az igazi kereszties háborúkban csak csekély szerepet játszott, a kereszties eszme 15. századi újjáéledésekor főszereplővé lépett elő. Kereszties háború volt az 1396-os nikápolyi csatával végződő háború és Nándorfehérvár 1456-os felmentése. A kereszties háború egyszerre volt bünbocsánatot eredményező vezeklés és hadi vállalkozás, egyházjogilag a zarándoklattal mutatott hasonlóságot. A résztvevők fogadalmat tettek, ennek jelölül ruhájukon a kereszt jelét viselték, ezért hívták őket keresztieseknek¹.

A marxista történetírás egyik alapvető tétele, hogy a történelem mozgatórugói a néptömegek (ami csak részben igaz), azonban a történelem formálásából jelentősen kiveszik részüket a kiemelkedő személyiségek, a történelmi szükségyszerűség és a véletlen is. Hosszú időn keresztül egyértelműnek tűnt, hogy miért robbant ki 1514-ben parasztfelkelés Magyarországon, majd mindenki a parasztok „elnyomott helyzetét” emlegette (legalább is tankönyveink szerint). Többen abból, hogy a felkelők között nagy számban képviseltette magát az alföldi és Alföld-környéki marhatartásból élő falusi és mezővárosi parasztság, arra próbáltak következtetni, hogy valamiféle gazdasági válság söpört végig a Jagelló-kori Magyarországon. Ezt azonban csak elszórt adatok támasztják alá, mi több, a gazdasági jólétre vannak inkább bizonyítékaink.

A felkelés okai elsősorban politikaiak és ideológiaiak voltak. A keresztiesek nem azért lázadtak fel uraik ellen, mert szegények voltak, hanem mert igazságtalannak gondolták a kereszties hadjárat leállítását. A középkor világa számára a nemes feladata volt az ország védelme, mivel azonban ők ezt a feladatot nem teljesítették, és békét kötöttek a törökkel, ezért nem méltók nemesi kiváltságaikra – gondolták a keresztiesek. A középkori államfelfogás megrendülésének tanúi lehetünk, ha az 1514-es parasztfelkelést vizsgáljuk.

Mivel a Dózsa-féle parasztháború kirobbanásához vezető gazdasági és szociális körülményeket többen is vizsgálták, a kirobbanáshoz vezető okokat egyetlen személy, Bakócz Tamás² esztergomi érsek személyén keresztül szeretném bemutatni.

X. Leó, hogy megszabaduljon egyre kellemetlenebbé váló ellenfelétől, 1513. július 15-én bullát adott, amelyben a pápaválasztás miatt Rómában tartózkodó Bakóczot teljhatalmú követévé (legatus a latere) nevezte ki, s megbízta egy törökellenes kereszties hadjárat megszervezésével (hatásköre Magyarországra és Lengyelországra, illetve az utóbbi révén a Baltikumra és az orosz földekre is kiterjedt).

A legátus 1514 tavaszán tért vissza Rómából Magyarországra, ahol a királyi tanáccsal ismertette megbízatását és terveit. A tanács hosszú vita után végül beleegyezését adta a toborzás megkezdéséhez. A kereszties seregek toborzását a legátus szerzetesekre, a ferences rend szigorúbb ágára, a Magyarországon igen kedvelt obszervánsokra, Erdélyben pedig az erdélyi püspökre bízta. A csapatok gyűjtése érdemben csak Magyarországon folyt, ami a kereszties hadjáratot igen korlátozotta tette volna. A háborús készülődést a királyi udvar ugyan komolyan vette, de nem jelölt ki konkrét hadicélt és nem egyesítette a fegyverben álló végvidéki seregeket sem. A rosszul felfegyverzett, kiképzetlen sereg jórészt jobbágyokból: parasztokból és mezővárosi polgárokból állt, akik főleg az Alföldről és az Alföld széli vidékekről érkeztek. Parancsnokságukat nem egy báróra, hanem egy székely származású nándorfehérvári lovastisztre bízták, akit a források általában Székely György³ néven emlegetnek.

A parasztháborúvá változott kereszties hadjárat a magyar történelem legnagyobb parasztfelkelése volt. Korábban csak az 1437-es Budai Nagy Antal-féle felkelés volt ehhez hasonló. Az 1514-es parasztháború sem terjedt ki azonban az egész országra. A mozgalom súlypontja végig az Alföldön volt, csak később jutott el Erdély, a Dunántúl és a Felvidék egyes vidékeire. A keresztiesek között nemcsak jobbágyok voltak, hanem nemesek is. Minden európai parasztfelkelésben találkozunk néhány nemesi származású parancsnokkal, itt azonban ez nem volt elszigetelt jelenség.

A Felső-Tisza-vidék nemessége – amely között jelentős számban volt egyetlenes, bocskoros, vagy jobbágytelken élő is –, nem különült el annyira a parasztságtól, mint dunántúli, mi több, ők maguk is csak jelentős nehézségek árán tudtak megélni szűkös jövedelmeikből. Ugyancsak társadalmilag elkülönült rendet képeztek a betelepített rutének és a vlachok, akik saját kenézeik és vajdáik alatt külön kiváltságokat élveztek. Természetesen a ritkán belakott vidék földesurai

nem csupán a Kárpátok túlsó oldaláról próbáltak meg új telepeseket birtokaikra csábítani, de a már itt élőket is saját jobbágyaikká szerették volna tenni. Valószínűleg gyakori jelenségről lehetett szó, mivel az országgyűlés 1498-ban külön (XLVII.) törvénycikkelyben tiltja ezt: *„Ennélfogva, hogy az ebből eredő viszálykodás okát gyökerében megszüntessük, megállapítottuk, hogy, valamint a kunok, jászok és ruthénok közül senkinek sem szabad a nemesek fekvő jószágaira eltávoznia, úgy viszont a királyi felség tisztjei vagy a mondott szolgállokatú emberek se vezessék a nemesek jobbágyságát azok körébe abból a célból, hogy ott letelepedjenek. Ha pedig ama tisztjei vagy az említett kunok, jászok, és ruthénok a jelen rendelkezés ellenére valamely jobbágyot maguk közébe vinnének, őket ez iránt az ország nádora előtt törvényesen kérdőre kell vonni.”*⁴

A korabeli leírások szerint a rutének jobbágyi helyzete is kedvezőbb volt, így például a munkácsi uradalomhoz tartozó Krajna 10 falujában a jobbágyokat kivették a vármegyei közigazgatás fennhatósága alól, mi több, bizonyos jobbágyi szolgáltatásokat is nem kellett végezniük.

Az okmányok szerint Ung vármegyében egy névtelen barát próbálta felkelésre bírni a jobbágyságot, azonban a nemesség Rozgonyi István és Tarcsay Miklós vezetésével elfogta és Kapos városában börtönbe záratta. A nemesség egy másik része Himi Borsvay Péter⁵ vezetésével azonban pártjára állt, s a börtönből kiszabadította.

Hasonlóképpen Bereg megyében is a köznemesség prominens képviselői csatlakoztak a felkeléshez, közülük is a legismertebb Halábory János (a régi okmányokban neve mellett a literátus, a deák melléknév is olvasható)⁶, aki a leírások szerint nemcsak részt vett a lázadásban, hanem meg is ölt nemesembereket, s rabolt, égetett.

A szomszédos Ugocsa vármegyét a forradalom egészen hatalmába kerítette. Itt olyan ősi nemesek álltak a mozgalom élén, mint a Vethésyek, Gyakfalvyak és talán a Sásvári Weresek. Eszerint a Tisza jobb partján Sásvár, a Tisza bal partján pedig a Batár-patak mellett Batár volt a fölkelés középpontja. A parasztháború leverését követően számos ugocsai nemes⁷ elmarasztaltak a felkelésben való részvételükért, birtokaikat elkobozták. A vád szerint *„Székely (Dósa) György parasztlázadásában részt vettek, a kereszt jelében mindenféle gazságot, emberölést, rablást és gyűjtogatást követtek el, sőt sokáig ostromolták Nyaláb várát is”*. A vádakat Ugocsa vármegyének 1515. január 23-án Sásváron tartott gyűlésén Sásváry János fogalmazta meg, aki szerint *„nemes Sásvári Weres György a közelebbi múlt időkben önként és szabad akaratból vett részt a parasztok zavargásaiban és*

*azoknak hadvezérségét Körmös hadnagy néven ő vitte és őt tolvajnak, rablónak és gyujtogatónak vallom.*⁸

Nyaláb vára ebben az időben fontos erődítménynek, uradalmi központnak számított, ellenőrizte a Tisza mellett haladó utakat, s annak elfoglalásával a keresztesek szerették volna elvágni Perényi Gábor ugcoc sai és máramarosi főispánnak Huszt várából való kimozdulását. A vármegyei nemesség amúgy is rossz viszonyban volt előljárójával, mivel az akaratok ellenére péterfalvi Nagy Albertet tette meg alispánnak⁹.

A felkelők Sásvár irányából, Tekeházán át érkeztek Nyaláb vára alá. Az időközben fogságba esett Weres Györgyöt¹⁰ halálos fenyegetéssel rávették a felkelőkhöz való csatlakozáshoz. Megkezdődött a vár ostroma. Az ostromlók szalmát halmoztak a vár kapuja elé, meggyújtották, aminek következtében a vár külső kapuja is meggyulladt. Közben Weres megszökött a táborból és Huszt várába ment, ahol tájékoztatta Perényi Gábor főispánt a kialakult helyzetről.

A vármegye végül is becsületsértő és igazságtalan rágalomnak nyilvánította Sásváry János vádjait, mivel állítását semmivel sem tudta bizonyítani, és 100 forint bírságot állapított meg, amelyet a fellebbezést követően a királyi kúria 300 forintra emelt.

Ahogy a királyi leirat is megjegyzi, Máramaros vármegye kis- és közép-nemessége (a témával foglalkozó szakírók megjegyzik, hogy többségük vlach/oláh volt) is csatlakozott a felkeléshez: „egyes máramarosi nemesek¹¹ mégis hozzájuk csatlakoztak és lázadásukban, zavargásaikban, latorságaikban (nemesi méltóságukról lemondva) részeseik, kísérőik és társaik lettek, minek következtében – mint mondják – nyíltan a hűtlenség bűnébe estek.” A megtorlás itt is lecsapott: a felkelésben részt vevők birtokait elkobozták, azokat Perényi Gábor főispán, Werbőczy István, illetve a csebi Pogány család (akik 1495-ben, a Úrmezeyek magvaszakadtával lettek máramarosi nagybirtokosok) kapták meg királyi adományba. Velük kapcsolatban külön törvénycikkely is foglalkozik¹². A máramarosi öt koronaváros polgárai nem kapcsolódtak be a parasztlázadásba, ezért a király egy esztendőre felmentette őket az összes vámok és harmincadok befizetési kötelezettsége alól.

A felkelés leverése után, 1514 őszén országgyűlésre került sor. Ezen az országgyűlésen mutatta be Werbőczy István¹³ a magyar szokásjogot összefoglaló művét, a Hármaskönyvet („Tripartitum opus iuris consuetudinarii inclity regni Hungariae”). A parasztfelkelés hatása e művön is érezhető. Werbőczy a lehető legszigorúbban értelmezte a parasztok és földesurak viszonyát. Az itt elfogadott törvények főleg a keresztesek felkelésének hatására keletkeztek. A

nemességet elsősorban a felkelés során keletkezett káruk megtérítése foglalkoztatta (az 1514. évi törvények nagy része evvel foglalkozik). Az országgyűlés végzései többek között megtiltották, hogy a parasztok, illetve a marhapásztorokkal foglalkozó hajdúk a jövőben fegyverrel (puskával) rendelkezzenek. Szigorúan rendelkeztek a felkeléshez nagy számban csatlakozó alsó papság és a diákság sorsáról is – többek között kimondták, hogy a jövőben parasztból nem lehet valakit püspökké tenni (ez a törvény valószínűleg a parasztfelkelés felelőssévé kikiáltott Bakócz Tamás származására próbál utalni).

Egyetlen középkori törvény sem foglalkozott olyan hosszasan a jobbágyokkal, mint az 1514-es. Többek között országosan egységesítették a jobbágyterheket. Így például a földesúri adót (cenzust) évi egy forintban állapították meg, emellett a jobbágy köteles volt heti egy napi robotot ledolgozni urának, illetve meghatározott mennyiségű ajándékot beszolgáltatni. A megtermelt növényi termékek, illetve bor mennyisége után kilencedet kellett természetben benyújtaniuk. A törvényi szabályozás jóval több terhet rótt a parasztokra, mint a korábbi, szokásjog által megállapított illeték.

Eltörölték többek között a szabad költözési jogot, azt azonban továbbra is fenntartották, hogy a jobbágyok uruk beleegyezésével elköltözhetnek egy másik birtokra. Azok a jobbágyok azonban, akik a felkelésben nem vettek részt, megtarthatták költözési szabadságukat. A szigorú intézkedések azonban nem valósultak meg, a földesurak sokszor maguk gátolták meg, hogy parasztjaikat elítéljék, nem segítettek más nemeseknek sem a kártérítés behajtásában. A költözési tilalmat később feloldották: 1531-ben I. (Szapolyai) János, 1547-ben I. (Habsburg) Ferdinánd király újra engedélyezték a parasztok szabad költözését.

JEGYZETEK:

¹ Bél Mátyás (1684 – 1749) író, történelem- és földrajztudós írja, hogy az 1514-es kereszties háborúra fölkészült parasztságot neveztek kurucnak/keresztiesnek. A kifejezés a latin miles cruciatus, crucifer, cruciger, crux (kereszt) szóból ered. A magyar történelemben ezt a fogalmat elsősorban a Thököly-Rákóczi-szabadság-küzdelmek résztvevőire szokták alkalmazni.

² Bakócz (Erdődi) Tamás (Erdőd, 1442 – Esztergom, 1521. június 15.), a Drágffy család erdődi kerékgyártójának fia bámulatos karriert futott be. Bátyja, Bakócz Bálint (királyi titkár, titeli prépost) közvetítésével került Mátyás király környezetébe. Az 1474-es sziléziai hadjárat során hívta fel magára a király figyelmét, aki a kancelláriában alkalmazta. 1480-tól titeli prépost, majd maga is királyi titkára. 1486-ban győri püspökké nevezték ki és királyi tanácsosi rangot kapott. Mátyás halálát követően II. Ulászló cseh király támogatója a magyar trón megszerzésében. Bakócz „szakmai” közreműködésével került sor Beatrix királyné és II. Ulászló

„formai hibás” házasságkötésére, amely a cseh királynak a magyar koronát, a főpapnak pedig az esztergomi érsekséget és főkancellári tisztséget biztosította. Magyarország első főpapi székét nagyon egyszerűen, csere útján szerezte meg: az akkori érseknek, Estei Hippolyt bíborosnak felajánlotta az általa birtokolt egri püspökséget. Bakócz Tamás az európai politikai játszmákban főleg Velence érdekeiben járt el („Lángoló buzgalommal szolgálja a kereszténység érdekeit, és tekintélyénél fogva a magyar királyra döntő befolyást gyakoroljon” – írta róla a Signoria budai követe), amit az meg is hálált – közbenjárására az 1550. szeptember 20-án tartott konzisztórium ülésen VI. (Borgia) Sándor pápától megkapta a bíbornoki kalapot. Bakócz egészségi állapotára hivatkozva kimentette magát a római megjelenés alól (bizonyára hallott híreket arról, hogy számos gazdag bíboros hirtelen hunyt el az Örök Városban és vagyonával a pápai kincstárat gyarapította). Hosszas huzavona után 1507-ben II. Gyula pápa a konstantinápolyi pátriárka méltóságát ruházta rá. 1513-ban a pápa megbetegedésének hírére Bakócz Rómába sietett, s komoly esélye volt a pápai trón elnyerésére, azonban a többség Giovanni Medicit támogatta, aki (217. pápaként) X. Leó néven lépett Szent Péter örökébe [Fraknói Vilmos. Erdődi Bakócz Tamás élete. Budapest, 1889, 220 p.].

³ Makfalvi Dózsa György (Dálnok, 1470 körül – 1514. július 20.) az 1514-es parasztháborúba átcsapó kereszties hadjárat katonai vezetője. Korán katonai pályára lépett, több végvárban is szolgált, Szapolyai János erdélyi vajda 1513-as törökök elleni hadjáratában mint lovaskapitány vett részt. A hadjárat után nándorfehérvári őrségben maradt. Itt vívott győztes párviadalt 1514. február 28-án a szendrei lovas szpáhik vezérével, Alival. Tettéért II. Ulászló király egy faluval és aranylánccal ajándékozta meg, kétszeresére emelte a zsoldját, címerébe engedélyezte tettének megörökítését. A törökellenes hadjáratra szervezett kereszties had vezérévé Bakócz Tamás nevezte ki máig tisztázatlan körülmények között. Miután az ország vezetői rétegei megpróbálták leállítani a hadjáratot, a kitört parasztlázadás egyik fő erejét képező kereszties sereg vezetője is lett. Seregével együtt a Maros-menti várakat, városokat foglalta el. Egészen a temesvári csatáig (1514. július 15.) nem szenvedett vereséget, itt azonban Szapolyai János erdélyi vajda seregével beavatkozott és nagy csatában legyőzte a felkelőket. A fogságba esett Dózsa Györgyöt és testvérét kivégezték. A korabeli források így írtak erről: „először is tüzes vassal megkoronázták, aztán még élve, meztelenül, lábainál fogva megkötözve saját katonái, akiket közönségesen hajdúknak neveznek, s akiknek cselekedetei annyi sok szörnyűséget hoztak..., fogaikkal széttépték és felfalták. A szeme láttára három darabra vágták öccsét, majd ezután a testet négyfelé vágták és bitófára függesztették”. A tüzes trónról szóló legenda csupán Petőfi Sándor: *A nép nevében* című költeménye után terjedt el széles körben. [Márki Sándor. Dósa György. Budapest, Atheaneum Kiadó, 1913, 535 p.].

⁴ 1498. évi XLVII. Törvénycikk a kunok, jászok és ruthénok a nemesek jobbágyait el ne vigyék; különben a nádor elébe kell őket idézni. // Ezer év törvényei. <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3&param=1170>

⁵ Számos vármegyében jelentős birtokokkal rendelkező famíliáról van szó, többek között Ugocsa vármegyében Tivadarfalvát birtokolták, a család egyik tagja (Lukács) Nyaláb várának kapitánya, a másik (Benedek) a királyi ügyek igazgatója volt.

⁶ Vele kapcsolatban Márki Sándor *Dósa György* című munkájában megjegyzi, hogy a Magyarország nemesi családjainak történetét feldolgozó alapművek (Nagy Iván: *Magyarország családjai czimerekkel és nemzedékrendi táblákkal*. I-XII. Pest 1857–1868; Csánki Dezso: *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában*. I–V., Bp., Magyar Tudományos Akadémia, 1890–1913.) nem ismernek ilyen nevű nemesi családot.

⁷ Vethésy Gergely, Albert és Miklós, Gyakfalvy István, László, Balázs, János és Mihályt, Sásvári Weres Gergely, Almásy Cézár, almási Szél János (Fertőszalmás egyik földesura), csatóházi Csathó András (Csatóháza, Szirma és Hetény birtokosa); péterfalvi Szökő (Zewkew) Sebestyén (Farkasfalva és Péterfalva egyik birtokosa), Bekényi Fábian (Péterfalva és Bökény

egyik birtokosa), bekényi Beke Pál (Péterfalva és Oroszi egyik ura), bekényi Bán György (tiszaújfalvi birtokos).

⁸ Komáromy András *A Dózsa-lázadás történetéhez* című tanulmányában így ír erről: „az alatt az ugocsai pórok s velük tartó almási, gyakfalvi, bökényi és csatóházi nemesk Nyaláb várát ostromolták. Hozzájuk csatlakoztak Batár helység földesurai, a szathmármegyei előkelő, nagybirtokos Wethésyek, továbbá Gyakfalvy István pap, és bizonyos ösmeretlen személy, aki álruhában, Körömös hadnagy név alatt, a parasztoknak legfőbb tanácsadójuk és vezérük volt s a kit némelyek az ugocsavármegyei régi, törzsökös Sásváry család tagjának tartottak. (...) Az 1515. év folyamán Sásváry János, a vele egy nemzetségből származó sásvári Weres Gergely osztályos atyjafiát azzal vádolta, hogy ő volt az a Körömös hadnagy, a ki a pórokat Nyaláb vár ostromára vezette. De az Ugocsa vármegye törvényszéke előtt kihallgatott tanúk vallomásából csak az derült ki, hogy a vádlott, minekutána a parasztoknak elfogták és életének megkegyelmezték, egy ideig kényszerűségből a kereszties hadban foglódott ugyan, de se nem rabolt, se nem gyűjtogatott, ámber a pórok később azzal dicsekedtek, hogy az ő tanácsaival éltek s a legelső kedvező alkalmat fölhasználva Perényi Gáborhoz Huszt várába menekült. Ennek alapján a törvényszék felmentette, s az ítéletet, melyben Sásváry János a becsületsértés váltás-gában marasztalhatott, Ulászló király is helybenhagyta, sőt a hamis vádlóra szabott büntetést még fel is emelte.” // „Verecke híres útján jöttem én...” Kárpátaljai honismereti és irodalmi gyűjtemény. Budapest–Ungvár: Intermix Kiadó, 2010, 37. old.

⁹ „Közvetlenül a mohácsi vész előtt Ugocsa megye főispáni tisztjét Perényi Gábor töltötte be. Ez a nagytudású férfi, a ki hazánk nagy kárára Mohácsnál hősi halált halt, az ugocsamegyei alispáni székbe egy ignobilis embert, Péterfalvi Nagy Albertet, ültetett be. Törvénytelen dolog volt ez, mert alispánnak csak nemes embert lehetett megválasztani, de azért nem lett belőle semmi baj, mert mellette Veres György is működött, mint társalispán, aki valódi nemes ember volt. A megye nemessége elfogadta a megválasztást és nem is emelt kifogást ellene egy darabig, de később új választást rendezett Perényi Gábor főispán, s mikor ezen egyedül Nagy Albertet ültette az alispáni székbe, egyszeriben kitört a zivatar. Azaz, hogy a restauráció még csak lefolyt békében – úgy látszik, Perényi Gábor személyesen jelen volt a megye közgyűlésén és így nem mertek tiltakozni stante sessione – vagy talán még nem fejezték el a jó ugocsaiak azt a parázs verekedést (praelium et conflictum), a mi 1484-ben rendeztek a sedrián, tüntetésképpen Perényi János főispán ellen. Perényi Gáborral is állandóan háborúskodásban állott a nemes vármegye. Az említett restauráció után összeült egy pár ugocsai nemes, Sasvári Veres György, a kibukott alispán, azután Sasvári Veres Gergely és Benedek, Sasvári János, Fánicsikái Ferencz és Máté, Ujhelyi Boldizsár, Parlathi László és Werbőczy Ferencz, a nagy Werbőczy István fivére és Ulászló király előtt panaszt emeltek Perényi Gábor főispán ellen. Elmondták a panaszukban, hogy Perényi Gábor törvényellenesen tartja Nagy Albertet az alispáni székben, mivel ez, mikor az előírt hivatali esküt letette, az esküformából ezt a szót: «timore» kihagyta; továbbá felpanaszolták, hogy az alispán a megyei nótáriussal együtt a megye székén kiadott okleveleket tilalmas időben («in hora suspecta») pecsételte meg; végül pedig kifogásolták Nagy Albert alispánságát különösen azért, mert hogy nem nemes ember, tehát nem is lett volna megválasztható. Perényi Gábor és Perényi István ellen a máramarosi és ugocsai nemesség özőnével zúdította a panaszokat, minélfogva II. Ulászló király Bellyén Albert személynöki ítélmester és Pogány Zsigmond kir. zászlós személyében kiküldött bírákat rendelt ki, hogy csináljanak rendet a két vármegyében.” //Hóman Bálint. Péterfalvi Nagy Albert ugocsai alispán nemessége (1514). Turul, 1929: 3/4. sz.

¹⁰ Sásvári Weres (egyes forrásokban Veres) György esetében is koncepciós háttérrel/ragalmazási pert sejtethetünk, amelyet rokona és osztályos társa indított ellene, megszerzendő annak birtokait (a parasztfelkelés leverése után elkobzott birtokok elsősorban Werbőczy István, testvé-

rei, rokonai, a Kerepecziek, illetve a csebi Pogány család vagyonát gyarapították). A forrásokból kitűnik, hogy Ugocsa vármegye nemessége körében elismert személyiség lehetett, mivel Perényi Gábor mellett alispáni feladatokat is ellátott. Bár később valamilyen nézeteltérések miatt ebből a tisztségéből felmentették, a vármegye urával való kapcsolata töretlen maradt, mivel a jobbgyok fogságából való szabadulása után azonnal Husztra ment, ahol tisztázta magát a felmerült vádak alól. Valószínűleg nem egyedi eset lehetett, hogy egy nemesembert a parasztfelkelésben való részvételre, illetve annak vezetésére kényszerítettek. Az 1514. évi LX. Törvény erről is megfelelő módon rendelkezik: „Mindazonáltal a kapitányokra nézve ki kell fürkészni a tiszta valót: hogy vajjon önkényt vagy a maga szántából vállalt-e valaki közülök kapitányságot, vagy pedig kényszerítve és félelemből állott más parasztok élére? 1. § Mert ha kényszerítéségből járt elül, akkor főben járó büntetést nem érdemel.”

¹¹ Petrovay János (Rozsály, Szurdok, Sajó, Petrova, Leordina, Ratkava, Polyána, Batiza ura), Váncsfalvy György, Váncsfalvy Dán (Váncsfalva, Nánfalva és Disznópataka), Budfalvy Simon (Budfalva), Huszti (másképp Keselyőmezei) Benedek deák (Keselyőmező földesura), Bárdfalvy János (Bárdfalváról), Szarvaszói Bánk Tamás és. Szarvaszói Bánk Illés, Szarvaszói Görhes János, Szarvaszói Görhes Mihály (Szlatina, Hótpataka, Kopácsfalva, Szarvaszó), Ebeczky Péter (Csomálfalva), Fejérfalvi Ficza (Fycha) András (Fejérfalva), Levordinay János (Leordina), Konyhay Bogdán (Konyha), Dragomérfalvi Diák (Dyák) Tivadar vagy Tódor, Dragomérfalvi Diák István, Farkasrévy Lázár (Farkasrév), Gorzó Simon (Jód), Középpapsai Kosztha Simon, Alsóapsai Balázs (Alsóapsa) Jódi Lázár, Jódi Domokos (Jód), Barczánfalvi János (Barczánfalva), Barczánfalvi Petermann Péter (Sajó), Jurkafalvi Tódor vagy Tivadar, Alsóvizsói Pap István, Alsóvizsói Pap Illés.

¹² 1514. évi XXXIV. Törvénycikk Marmaros vármegyének a nemesei, kikről azt hiszik, hogy a parasztokkal tartottak. „És mivel azt mondják, hogy Marmaros vármegyének majdnem minden nemesa a parasztok pártját fogta és ezeknek minden gonosz és veszedelmes tettében résztvett: 1. § Azért ezekre nézve Ugocsa és Beregh vármegyékben a valót az előbb említett módon ki kell puhatolni.” //Ezer év törvényei. <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3&param=1331>

¹³ Werbőczy István (1458 körül – Buda, 1541. október 13.) jogtudós, királyi ítéldemester, királyi személynök, majd Magyarország nádora. Valószínűleg Verbőcön (Ugocsa vármegye), de a legújabb kutatások szerint Kerepec községben (Bereg vármegye) született. Felsőbb tanulmányait valószínűleg a budai, később pedig valamelyik itáliai (bolognai vagy páduai) egyetemen végezte; állítólag Bécsben is tanult. Latin, görög és német nyelven is beszélt. Előbb szülőföldjén tevékenykedett, majd Ugocsa vármegye országgyűlési követe. Az 1500-as és 1501-es országgyűléseken a köznemesség szóvivője és vezére volt. Egyik megfogalmazója az 1505. évi rákosi végzésnek, amely a nemzeti királyság visszaállítását tűzte ki céljául. II. Lajos uralkodása első éveiben Werbőczy többnyire külföldön tartózkodott. 1517-ben királyi személynök lett és különböző diplomáciai megbízásokat kapott az országgyűléstől. Hazatérése után az 1525. június 24-ei országgyűlésen nádorrá választották, azonban az udvari párt hamarosan megbuktatta. A mohácsi csatavesztés idején dobonyai várában élt visszavonulva. Szapolyai János király az őt támogató Werbőczyt kancellárrá nevezte ki. Követként több alkalommal megfordult a Portán. Az uralkodó bizalmát mutatja az a tény is, hogy halála esetére fia egyik gyámjává nevezte ki. Buda 1541-es elését követően a fővárosban maradt, ahol a szultán kinevezte a keresztények főbírájává. A hivatalát sem sokáig töltötte be – a budai pasa az egyik lakomán megmérgeztette. Az 1514-es parasztlázadás leverését követően a csebi Pogány családdal közösen részesült a meggyanúsított nemesek birtokaiból. Mivel ezek egy jelentős része összefüggő területet képez, a kutatásban óhatatlanul felmerül a koncepciós céllal megfogalmazott vádak gondolata.

KÁRPÁTALJAI KULTÚRKRÓNIKA

2013. FEBRUÁR – MÁRCIUS

ELISMERÉSEK

* A Kárpátaljai Református Egyház által 2009-ben létrehozott *Komjáthy Benedek-sajtóújság* idén **Fischer Zsoltnak**, a *Kárpátalja* hetilap szerkesztő-riporterének ítélte oda a kuratórium. A református egyház dicsérről oklevéllel ismerte el továbbá **Lajos Mihálynak** a *Kárpátalja* hetilap munkatársának és **Hegedűs Csillának**, a *Kárpáti Igaz Szó* munkatársának az egyházi élet bemutatásával kapcsolatos munkásságát. A díjakat **Zán Fábíán Sándor** püspök adta át.

* Nemzeti ünnepünk alkalmából **Bayer Mihály**, Magyarország kijevi nagykövete, **Bacsikai József** ungvári és **Tóth István** beregszászi magyar főkonzulok Áder János, Magyarország köztársasági elnöke nevében állami kitüntetésekkel adták át. **Kristofori Olga**, a Munkácsi Szent István Líceum igazgatója Magyar Arany Érdemkeresztet, **ifj. Sari József**, a Viski Kölcsey Ferenc Középfelsőiskola pedagógusa és **Bán Zsolt (Jónás atya)**, Nagyszőlős és Verbőc ferences házfőnöke és plébánosa Magyar Ezüst Érdemkeresztet vehettek át. **Szalipszki Endre**

első beosztott ungvári konzul átadta az ungvári magyar főkonzulátus sajtóújságait, amelyekkel idén az ukrán és magyar nyelven is megjelenő *Ung-vidéki Hírek* hetilap szerkesztőségének, valamint **Kovács Elemér** és **Vitalij Glagola** újságírók munkáját ismerték el.

* A nemzeti ünnep alkalmából kitüntetésekkel adták át a kultúra területén végzett kiemelkedő művészi tevékenység elismerésére Balog Zoltán, az emberi erőforrások minisztere a fővárosban. A díjazottak között üdvözölhetjük a kárpátaljai származású **Szűcs Nellit**, a Debreceni Csokonai Színház művésznőjét, aki Érdemes Művész elismerést kapott.

* **Horváth Sándor**, a *Kárpáti Igaz Szó* főszerkesztő-helyettese a Magyar Újságírók Országos Szövetsége életműdíjának tekinthető Aranytoll-kitüntetésben részesült. Az elismerést Tóth Károly, a MÚOSZ elnöke és a legendás Szepesi György, az Aranytoll-bizottság elnöke adta át az ünnepeltnek.

* Március 27-én a Kárpátaljai Megyei Állami Közigazgatási Hivatalban a színházak nemzetközi napja alkalmából szervezett ünnepség

keretében adták át a megyei művészeti díjakat. A Zádor Dezső zenei díj kitüntetettjei között van **Kótyuk (Csuprik) Etelka** zongoraművész. Boksay József – Erdélyi Béla kép-

ző- és iparművészeti díjban részesült **Sütő János** festőművész. Posztumusz Boksay – Erdélyi díjat kapott **Balla Pál** festőművész és művészettörténész.

ESEMÉNYNAPTÁR

FEBRUÁR

* Budapesten, a Magyarország Házában került sor a Kárpát-medencei Közművelődési Kerekasztal (KKK) ez évi első találkozójára. A tanácskozáson a Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézetet **Zubánics László** elnök képviselte.

* Elhunyt **Kolozsvári László** (Szürte, 1950 - Tiszaújlak, 2013. február 11.), a kárpátaljai magyar képzőművészet egyik jelentős alakja. Tanulmányait az Ungvári Iparművészeti Szakiskolában végezte. Tagja volt a Kárpátaljai Magyar Képző- és Iparművészek Révész Imre Társaságának (RIT) és a Magyar Képző- és Iparművészek Társaságának (MKIT). A 19. századi realista festészet tudatos követője volt, az Alföld, a „nagy sömni” megigézett művésze. Hitelesen ábrázolta a falusi embert, a Latorca és a Tisza menti tájakat. Képeit hazai és külföldi kiállításokon mutatták be.

* Mátyás király születése napja címmel a Magyar Népmesei Színház előadására került sor a bereg-

szászi Kárpátaljai Megyei Magyar Drámai Színház előadásában. A mesejáték több ismert Mátyás király történetet fogott össze (Okos Katika, Kolozsvári bíró, Mátyás az igazságos, Mátyás király bolondja).

* Író-olvasó találkozót szerveztek a Nagyszőlősi Járási Könyvtár olvasótermében. Ezúttal **Dupka György** bemutatta a *Hová tűnt a sok virág?* című szociográfiai kötetét, utána levetítették Jurkovic János és Havasi János *Idegen ég alatt* című filmjét. A kötet és a film az Ural vidékére elhurcolt malenykij robotosok és hadifogságban meghalt katonák emlékére szervezett utazást örökítette meg.

* A Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség Nagyszőlősi Középszintű és Városi Szervezete *Kárpátaljai kortárs magyar költészet* címmel irodalmi estet szervezett. Az est vendége volt **Vári Fábrián László**, József Attila-díjas, Balassi-emlékkardos költő, aki életéről, munkásságáról beszélt és felolvasott műveiből.

* Nagyberegen felavatták a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskolához tartozó muzeális tájházat, amelyet 1898-ban emeltek. Az átadási ünnepséget megtisztelte jelenlétével

Németh Zsolt, a Magyar Külügyminisztérium államtitkára.

* Raoul Wallenberg-emléktáblát avatott Munkácson **Németh Zsolt**, a Magyar Külügyminisztérium államtitkára és **Lengyel Zoltán**, a város polgármestere.

* Szent Márton lovas szobrának felállításáról hoztak döntést Munkácson a tudományos-művészeti bizottság rendkívüli ülésén.

* A Kárpátaljai Megyei Magyar Drámai Színház Társulata februári programja keretében Debrecenben a *Kastanka* és a *Vihar* című darabbal lépett fel. Az utóbbit Budapesten a József Attila Színházban is bemutatták. A **Szergej Maszlobojcsikov** rendezte előadás főbb szerepeit **Szűcs Nelli** és **Trill Zsolt** alakította.

* Teltházas koncertet adott Ungváron, a megyei filharmóniában a Budapest Klezmer Band. Az eseményre a magyar Külügyminisztérium anyagi támogatásának köszönhetően, a „Közép-európai év” keretében, Magyarország ungvári külképviseletének szervezésében került sor.

* „A kárpátaljai magyar oktatás helyzete és lehetőségei a nyelvtörvény tükrében” címmel szervezett konferenciát a Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség.

* Hetedik alkalommal rendezték meg Gáton, a költőről elnevezett középiskolában a Kovács Vilmos szavalóversenyt.

MÁRCIUS

* A budapesti Polgárok Háza Dísztermében került sor a Kárpátaljai Írók, Költők, Művészek Magyarországi Alkotó Közösségének tavasz-köszöntő kulturális estjére. A rendezvény moderátora ezúttal is **Lengyel János** történész-újságíró volt. **Kovács Sándor** gimnáziumi tanár a millenniumi emlékművekről tartott filmvetítéssel egybekötött élvezetes előadást. **Dupka György** író, láger-kutató, lapigazgató, könyvkiadó a kárpátaljai magyar könyvkiadásról beszélt. Bemutatta a Magyar Írószövetség Kárpátaljai Írócsoportja *Együtt* című irodalmi és kulturális folyóiratának legújabb számát, illetve a nemrég megjelent *Hová tűnt a sok virág?* című kötetét. **Kovács Eleonóra** történész-író, a kárpátaljai magyar irodalom fiatal nemzedékének képviselője a *Számpróba* című antológiát mutatta be. Az est zenei aláfestését a **Zoltáni Zsolt** vezette Osztováta együttes szolgáltatta, akik **Juhász Ferenc**, **Áprily Lajos**, **Horváth Sándor** és **Lengyel János** egy-egy megzenésített versét adták elő.

* Munkácson a helyi 1. Számú Zrínyi Ilona Cserkészcsapat szervezésében immár negyedik alkalommal tartották meg a Wass Albert tiszteletére rendezett 25 órás felolvasó-maraton. Az esemény helyszíne a Szent István Líceum könyvtára volt: magát a felol-

vasást webkamerán keresztül végig nyomon követhették az érdeklődők.

* A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola olvasótermében, az Ungvári Dayka Gábor Középiskolában és a Munkácsi Szent István Líceumban bemutatták **Kubiszyn Viktor** *Drognapló* című könyvét a Pro Cultura Subcarpathica szervezésében.

* Ebben a hónapban négy munkácsi festő, **Iváncsó András, Kopriva Attila, Micska Zoltán** és **Selevickij Jurij** képeit tekintheti meg a művészetkedvelő látogató a Rákóczi-főiskola Gross Arnold termében.

* Az Ungvári Művészeti Iskola Petőfi-múzeumában az egykor Ungváron készült, de más vidékekre került Petőfi Sándort ábrázoló mellszobor ünnepélyes átadására került sor. Az alkotást **Lieber Ferenc** magyarországi gyűjtő ajánlotta fel az ungvári Petőfi-múzeum számára. A szobor talpába vésett felirat szerint ugyanis azt 1896. február 25-én Ungváron készítette **M. Bíró Ferenc** szobrász.

* Az Ukrajnai Magyar Demokrata Szövetség (UMDSZ) a zord időjárás miatt a beregszászi művelődési házban tartotta meg hagyományos március 15-i központi megemlékezését. A rendezvény ünnepi szónoka volt **Gajdos István** parlamenti képviselő, az UMDSZ elnöke, **Gurmai Zita** európai parlamenti képviselő, **Zubánics László**, az Ukrajnai Magyar Nemzeti Tanács elnöke.

* Ungváron a Dayka Gábor Középiskolában a MÉKK szervezésében 16. alkalommal került sor, az ezúttal nemzetközivé vált Nemzeti dalmondo versenyre. A 29 résztvevőt három tanintézmény delegálta. Az első helyen **Peretsényi Dániel** (Székesfehérvár) végzett, aki a verset a Petőfi téren megrendezett nagygyűlésen is elszavalta.

* Az Ungvári Nemzeti Egyetem (UNE) Magyar Tannyelvű Humán- és Természettudományi Karán is méltatták a szabadságharc 165. évfordulóját. A hallgatók színes műsorral kedveskedtek a megjelenteknek. Köszöntőt **Horváth Katalin**, a Magyar Filológiai Tanszék docense és **Spenik Sándor**, a magyar kar dékánja mondott.

* A hagyományokhoz híven Técsőn is koszorúzás volt, az ünnepi műsorra a Hollósy Simon Középiskola dísztermében került sor. Ünnepi beszédet tartott **Ambrus Pál** igazgató és **Mészáros Tibor** alpolgármester.

* Nagyszőlősen a város közössége a Perényi Zsigmond Középiskolában emlékezett a forradalom kezdetének 165. évfordulójáról. Az ünnepi műsor keretében beszédet mondott **Bocskai István**, Nagyszőlős város polgármestere és **Józan Lajos** huszti református lelkész, akik a szabadságharc ugocsai résztvevőiről, a korabeli eseményekről szóltak.

* A Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség központi ünnepségeinek

a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola adott otthont. Az ünnepség szónoka **Fazekas Sándor** vidékfejlesztési miniszter volt.

* A Magyarok Kijevi Egyesülete szervezésében az ünnepségek kora délután az evangélikus templomban kezdődtek, ahol **v. Pocsai Vince** református lelkész hirdetett ígét. Az istentiszteleten megjelentek a város magyar közösségének képviselői, a magyar külképviselet munkatársai **Bayer Mihály** nagykövettel az élükön. A program a kijevi Petőfi-szobornál folytatódott, ahol **dr. Sziklavári Balázs** konzul, attasé köszöntötte a jelenlévőket, majd **Mórocz Miklós** nagykövetségi első beosztott tolmácsolta a jelenlévőknek Orbán Viktor miniszterelnöknek a határon túli magyarokhoz intézett üzenetét.

* Ungváron a koraesti órákban a Kárpátaljai Magyar Értelmiségiek Közössége (MÉKK) és az UMDSZ ungvári városi szervezete rendezésében méltatták a Petőfi-szobornál az 1848-1849-es szabadságharc évfordulóját, amelyen több mint háromszázan vettek részt. A rendezvényen az UMDSZ-szel együtt ünnepeltek a KMKSZ tagok is. Többek között ott volt **Mackó István**, a KMKSZ ungvári járási szervezet vezetőségének képviselője, **Tarics Zoltán**, a városi szervezet elnöke. Az ünnepség résztvevői között köszöntötték mások mellett **dr. Spenik Sándort**, az UNE

magyar karának dékánját, az UMDSZ városi szervezetének elnökét, **dr. Lyah Erzsébetet**, a városi tanács képviselőjét és más civilszervezet tisztségviselőit. A magyarokkal ünnepeltek a ruszinok is. Hetven év után először hangzott el az ukrán, a magyar himnusz után a ruszinok himnusza is. Az ünnepség békésen zajlott, csupán a rendezvény végét zavarták meg a Szvoboda párt aktivistái, akik hangos skandalással a Színház térről vonultak át a Petőfi teret átszelő utcán.

* Ungváron, a Kassai utcában ünnepélyesen megnyitották az Ilko Galériát. Együttal a 75 éves Ivan Ilkót, Ukrajna érdemes művészt is felköszöntötték jubileumi kiállítása alkalmából. A modern kiállítótermet a festő fia építette fel az elmúlt évek során. A díszvendégek sorában meghívottként a MÉKK képviselőjében jelen voltak **Klisza János** építész, grafikus, **Fuchs Andrea** grafikus és **Dupka György** író.

* A Magyar Népművelők Egyesülete szervezésében a Kecskeméti Kulturális és Konferencia Központban megtartották a Kárpát-medencei magyar kulturális szervezetek II. konferenciáját. Kárpátaljáról **Dupka György**, a KMMI igazgatója vett részt és tartott előadást a beregszászi művelődési intézmény tevékenységéről.

* **Magyar László** elnökletével sor került Beregszászban a Kárpátaljai Magyar Képző- és Iparművészek

Révész Imre Társaságának (RIT) ez évi közgyűlésére, amelyen elhangzott többek között, hogy a Társaság tagjai nyíregyházi barátaikkal közösen szerveznek alkotótábort Rahón, s alkotótábort tervez a Rákóczi-főiskola is a célból, hogy a festők megörökíthessék az utókor számára a régi Beregszász eltűnőben lévő utcaképét.

* A Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség (KMPSZ) szervezésében idén ismét a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola adott otthont az *Által mennék én a Tiszán...* népdaléneklési versenynek.

* A szibériai sámánizmus kutatásával világhírűvé vált Hoppál Mihály néprajzkutató *A magyar ősvallásról, a sámánhitről* tartott előadást a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskolán.

* **Gajdos István**, a Legfelső Tanács képviselője, az Ukrajnai Magyar

Demokrata Szövetség elnöke beadvánnyal fordult Ukrajna Oktatási, Tudományos, Ifjúsági és Sport Minisztériumához azt szorgalmazva, hogy a közoktatásban is érvényesüljenek az állami nyelvpolitika alapjairól szóló törvény előírásai. Egyebek mellett két nyelven készüljenek a végzettséget igazoló okmányok. A parlamenti képviselő levelére **Dmitro Tabacsnik** válaszolt. Eszerint az oktatási tárca kész lépni annak érdekében, hogy az ukrán mellett az adott regionális nyelven, így magyarul is elkészítsék az említett okmányokat, közöttük az érettségi bizonyítványokat, úgy, ahogy az az új nyelvtörvényben is szerepel.

* A budapesti Gondolat Kiadónál megjelent **Cserniczkó István** *Államok, nyelvek, államnyelvek: Nyelvpolitika a mai Kárpátalja területén (1867–2010)* című monográfiája.

ÚJ KÖNYVEK

MEGJELENT

Szárnypróba. Pályakezdő fiatalok antológiája. Összeállította, az előszót írta: *Csordás László.* Az antológia szerzői: *Ámorth Angelika, Gazdag Vilmos, Hájas Csilla, Héder Ingrid, Horváth (Bojcsuk) Zsanett, Kovács Eleonóra, Kurmai-Ráti*

Szilvia, Lengyel Wanda, Marcsák Gergely, Nagy Emese, Némethi Anett, Pák Diána, Pusztai-Tárczy Beatrix. Borítógrafika: *Fuchs Andrea.* A belső illusztrációk szerzői: *Baráté Ágnes, Imre Ádám, Juhász László, Kalitics Erika, Kárpáti P. Zoltán, Kulin Ágnes, Kutasi Xénia, Lizák Alex, Lőrincz Katalin.* Ungvár–Budapest, Intermix Kiadó, 2013.

Dupka György „*Hova tűnt a sok virág...*” *Időutazás az Urálba ma-*

gyar és német rabok nyomában (1941–1955). Ungvár–Budapest, Intermix Kiadó, 2012.

Magyar Művészet Kárpátalján. Kultúr- és művészettörténeti vázlat. Szerkesztőbizottság: Dupka György, Fuchs Andrea, Klisza János, Réti János, Soltész Péter. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2013.

Elektronikus változatuk a Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet honlapján olvasható: www.kmmi.org.ua

MEGJELENÉS ALATT

Finta Éva. *Örök partok.* Versek. Kárpátaljai Magyar Könyvek, Ungvár–Budapest, Intermix Kiadó, 2013.

Czébely Lajos: *Fogyó világ...* Versek. Ungvár–Budapest, Intermix Kiadó, 2013.

Nagy Zoltán Mihály: *Az árnyék völgye.* Novellák. Ungvár–Budapest, Intermix Kiadó, 2013.

Összeállította: Dupka György

SZERZŐINK

BARTHA GUSZTÁV – (1963) Nagybereg
CZÉBELY GABRIELLA – (1974) Budapest
DUPKA GYÖRGY – (1952) Ungvár
CSEH SÁNDOR – (1949) Beregszász
CSORDÁS LÁSZLÓ – (1988) Eszeny
FINTA ÉVA – (1954) Sárospatak
HÁJAS CSILLA – (1990) Bátor
KOVÁCS ELEONÓRA – (1989) Szalóka
KÜRTI LÁSZLÓ – (1976) Mátészalka
LENGYEL JÁNOS – (1973) Beregszász
LŐRINCZ P. GABRIELLA – (1982) Beregszász
MADÁR JÁNOS – (1949) Tokaj
MATL PÉTER – (1960) Munkács
OLÁH JÁNOS – (1943) Budapest
SZEMERE JUDIT – (1992) Beregszász
SZÉCSI MARGIT – (1928 – 1990)
T. ÁGOSTON LÁSZLÓ – (1942) Budapest
VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ – (1951) Mezővári
ZUBÁNICS LÁSZLÓ – 1971 (Nagygut)

E lapszámunkat Matl Péter munkáival illusztráltuk.